

Forslag til
Danmarks strategi for bæredygtig udvikling

Udvikling med omtanke - fælles ansvar

Regeringen, marts 2001

Forslag til
Danmarks strategi for bæredygtig udvikling

Udvikling med omtanke - fælles ansvar

Regeringen, marts 2001

Regeringen, marts 2001

Forslag til Danmarks strategi for bæredygtig udvikling:

”Udvikling med omtanke – fælles ansvar”

Publikationen kan bestilles eller afhentes hos:

Miljøbutikken

Læderstræde 1-3

1201 København K

Tlf.: 33 95 40 00

Fax: 33 92 76 90

Åbent hverdage 9 - 17

E-post: butik@mem.dk

Henvendelse om publikationen kan i øvrigt ske til:

Miljøstyrelsen

Udviklings- og Datakontoret

Strandgade 29

1401 København K

Tlf.: 32 66 01 00

Fax: 32 66 04 79

E-post: mst@mst.dk

Debatindlæg og kommentarer til publikationen kan indsendes til:

Miljøstyrelsens hjemmeside

www.mst.dk

Layout: Vester Kopi as

Tryk: Vester Kopi as

Papir: Scandia 2000

Oplag: Andet oplag 5000 stk.

Pris: Gratis

ISBN: 87-7944-432-6

Publikationen kan hentes på Miljøstyrelsens hjemmeside: www.mst.dk

Forord

Regeringen fremlægger nu et forslag til Danmarks nationale strategi for bæredygtig udvikling "Udvikling med omtanke – fælles ansvar". Strategien er Danmarks svar på opfordringen fra Agenda 21-dokumentet, som blev vedtaget i på FN's generalforsamling i Rio 1992.

Danmark skal være et samfund, hvor den økonomiske, miljømæssige og sociale udvikling er tæt forbundet. Vi skal videregive et samfund, som har en sund økonomi, et højt velfærdsniveau og social lighed, og hvor miljøet og naturen har en høj kvalitet. Det har de kommende generationer krav på.

Regeringen har otte visioner for at skabe en bæredygtig udvikling.

Vi skal opretholde et højt velfærdsniveau og høj beskæftigelse - og samtidig bryde båndet mellem økonomisk vækst og virkningen på miljø og naturressourcer.

Vi skal skabe sikre og sunde omgivelser for alle og opretholde et højt beskyttelsesniveau.

Vi skal sikre en høj biologisk mangfoldighed og beskytte økosystemerne

Vi skal udnytte ressourcerne bedre.

Vi skal sikre, at Danmark yder en aktiv international indsats.

Vi skal sikre, at miljøhensyn indgår i alle sektorer.

Vi skal sikre, at markedsstrukturen understøtter bæredygtig udvikling.

Vi skal opnå, at bæredygtig udvikling er et fælles ansvar.

Det er på samme tid store udfordringer og store muligheder. Regeringen vælger udfordringen, fordi vi vil have mulighederne. Vi vil have et samfund, hvor den enkelte har en høj livskvalitet, hvor erhvervslivets udvikling både giver økonomisk vækst, men også er med til at løse miljøproblemer, og hvor vi udnytter vores naturressourcer effektivt. På samme tid skal vi arbejde internationalt for en bæredygtig udvikling. Det vil gavne alle.

Regeringen kan gøre meget, men kan ikke løfte udfordringerne alene. Erhvervslivet, kommuner og amter, skoler, foreninger og borgere kan alle bidrage med noget. Lige fra at tænke over transportvaner, være opmærksomme på energiforbruget til at købe miljømærkede produkter.

Regeringen fremlægger forslag til strategi nu, fordi vi gerne vil have en bred dialog med alle interesserede om, hvordan vi opnår en bæredygtig udvikling i Danmark. Regeringen vil derfor opfordre alle til at komme med gode forslag inden 1. maj 2001. Mulighederne for at skabe den rigtige udvikling er til stede. Den skal vi udnytte.

Indhold

1. *Visioner og mål* 1

2. *Resultater og udfordringer* 6

3. *Strategiens opbygning* 8

Sektorer

4. *Fødevarereproduktion - fødevareresikkerhed, landbrug og fiskeri* 10

5. *Skovbrug* 17

6. *Industri, handel og service* 19

7. *Transport* 23

8. *Energi* 27

9. *By- og boligudvikling* 30

10. *Turisme* 32

Tværgående indsats

11. *Klimaændringer* 34

12. *Biologisk mangfoldighed -naturbeskyttelse og adgang til naturen* 37

13. *Miljø og sundhed – kemikalier, miljøforurening, fødevarer, arbejdsmiljø og indeklima* 39

14. *Ressourcer og ressourceeffektivitet* 45

15. *Videngrundlag og virkemidler* 48

16. *Den regionale og globale dimension, herunder Danmarks internationale indsats* 51

17. *Offentlighedens deltagelse og Lokal Agenda 21* 56

18. *Gennemførelse, overvågning af fremskridt og opfølgning* 58

1. Visioner og mål

Dette er regeringens forslag til Danmarks strategi for bæredygtig udvikling.

Danmark vil yde sit bidrag til at fremme en global og national bæredygtig udvikling, der sætter fokus på hensynet til fremtidige generationer og på at beskytte naturgrundlaget.

Brundtland-Kommissionen definerede en bæredygtig udvikling som: "en udvikling, som opfylder de nuværende generationers behov uden at bringe fremtidige generationers mulighed for at opfylde deres behov i fare. (...) I sidste ende er bæredygtig udvikling dog ikke nogen endegyldig tilstand af harmoni, men snarere en ændringsproces, hvor udnyttelsen af ressourcerne, styringen af investeringerne, retningen for den teknologiske udvikling og institutionelle ændringer kommer i overensstemmelse med fremtidige såvel som nutidige behov."

Brundtlands definition er fortsat bærende for Danmarks syn på bæredygtig udvikling.

I det 21. århundrede skal det danske samfund udvikles, så økonomisk fremgang og konkurrenceevnen går hånd i hånd med bedre miljø og større lighed i befolkningen med hensyn til beskæftigelse, levevilkår, sociale forhold og livskvalitet samt aktiv inddragelse i samfundslivet. Væksten i økonomien må ikke føre til vækst i forurening og øget belastning af naturen. Bæredygtig udvikling indebærer, at flere hensyn skal imødekommes på samme tid. Vi skal sikre, at befolkningen fortsat kan have en høj livskvalitet, og vi skal beskytte og tage vare på vores omgivelser - nu og i fremtiden.

Bæredygtig udvikling kan ikke realiseres i et land alene. I en globaliseret verden er de enkelte landes økonomiske, sociale og miljømæssige udvikling tæt sammenflettet med andre landes udvikling. En global bæredygtig udvikling betyder, at vi skal opnå økonomisk fremgang og bedre forhold også for de svage

og de fattige i alle dele af verden. Og samtidig skal vi beskytte klodens miljø og sikre, at vi udnytter naturens ressourcer på en bæredygtig måde, så også de kommende generationer kan få deres behov opfyldt. Som et velstillet land har Danmark et særligt ansvar for at gå foran i udviklingen af et globalt bæredygtigt samfund.

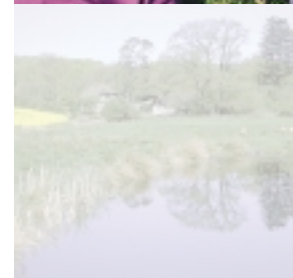
Den danske vision om bæredygtig udvikling hviler på otte mål og principper:

- 1. Vi skal opretholde et højt velfærdsniveau og høj beskæftigelse - og samtidig bryde båndet mellem økonomisk vækst og virkningen på miljø og naturressourcer**
- 2. Vi skal skabe sikre og sunde omgivelser for alle og opretholde et højt beskyttelsesniveau**
- 3. Vi skal sikre en høj biologisk mangfoldighed og beskytte økosystemerne**
- 4. Vi skal udnytte ressourcerne bedre**
- 5. Vi skal sikre, at Danmark yder en aktiv international indsats**
- 6. Vi skal sikre, at miljøhensyn indgår i alle sektorer**
- 7. Vi skal sikre, at markedsstrukturen understøtter bæredygtig udvikling**
- 8. Vi skal sikre, at bæredygtig udvikling er et fælles ansvar**

Disse mål og principper afspejler områder, hvor regeringen mener, der er et særligt behov for at gøre en indsats, hvis vi skal opnå en bæredygtig udvikling.

- 1. Vi skal opretholde et højt velfærdsniveau og høj beskæftigelse - og samtidig bryde båndet mellem økonomisk vækst og virkningen på miljø og naturressourcer**

Højere vækst og øget beskæftigelse må ikke ske på bekostning af miljøet. Regeringens beregninger viser, at produktionsmulighederne må forventes at udvikle sig svagere frem mod

2010 sammenlignet med de seneste syv år. Det er regeringens mål at halvere den offentlige gæld og afvikle udlandsgælden. De sparede renteudgifter skal blandt andet bruges til at sikre ældreomsorg, pensioner og sygehuse.

Udviklingen må ikke skade de svageste grupper. Sikring af de svageste grupper skal ske samtidig med, at vi tager hånd om en udvikling, hvor andelen af erhvervsaktive bliver stadig mindre. Gennem regeringens initiativer for at udvide arbejdsstyrken, herunder et mere rummeligt arbejdsmarked, skal 100.000 flere i arbejde. Det omfatter både bedre muligheder på det ordinære arbejdsmarked, bedre forebyggelse af førtidspension og at sikre flere fleksjob. Samtidig skal vi blive bedre til at integrere indvandrere på arbejdsmarkedet, at sikre at færre er på kontanthjælp og at forebygge sygefravær bedre end i dag.

På en række afgørende områder er det lykkedes at bryde sammenhængen mellem den økonomiske fremgang og problemerne med forurening, blandt andet på energiområdet. På andre områder er der stadig store udfordringer.

Det er nødvendigt med en forstærket indsats for at nå målene for en bæredygtig udvikling. Også fremover skal vi have økonomisk fremgang, men vi skal forurene mindre og bruge færre ressourcer - vi skal fortsat arbejde på at bryde båndet mellem økonomisk vækst og virkningen på miljø og naturressourcer. Visse påvirkninger af sundhed, miljø og natur eller brug af ressourcer er så kritiske, at vi har brug for nye løsninger.

En bæredygtig udvikling indebærer, at der skal være balance mellem generationerne. Vi skal derfor sikre, at samfundets samlede formue, det vil sige værdien af både de økonomiske, sociale og miljømæssige ressourcer, ikke falder. Ægte opsparing er en økonomisk indikator for udviklingen i samfundets samlede formue. En positiv ægte opsparing kan sammen med andre indikatorer give et billede af, om udviklingen kan betegnes som økonomisk bæredygtig. Analyser tyder på, at den ægte opsparing er positiv i Danmark.

2. Vi skal skabe sikre og sunde omgivelser for alle og opretholde et højt beskyttelsesniveau

Klimaforandringer er en af dette århundredes større globale udfordringer. Derfor bør vi stabilisere koncentrationen af drivhusgasser i atmosfæren på et niveau, som kan forhindre farlig, menneskeskabt indvirkning på klimasystemet. For at leve op til Kyoto-protokollen har Danmark påtaget sig at begrænse de samlede udledninger af drivhusgasser med 21% i år 2008-2012 i forhold til 1990. Dernæst er det regeringens pejlemærke, at CO₂-udledningen skal halveres inden 2030.

Fremstilling, brug og bortskaffelse af produkter og varer må ikke skade miljø og mennesker. Regeringen vil lave en samlet strategi om sammenhængen mellem miljø og sundhed, hvor der sættes fokus på, hvad der gøres og kan gøres i forhold til miljøfaktors påvirkning af sundheden. Forbruget af farlige kemikalier skal reduceres mest muligt. Industrien skal have ansvar for at undersøge kemikaliers farlighed og sikre, at de kan anvendes uden fare for sundhed og miljø. I 2020 må der ikke markedsføres eller anvendes varer eller stoffer, som har særlig problematisk virkning på sundhed eller miljø.

Det er vigtigt at opretholde et højt beskyttelsesniveau for mennesker og miljø. Forsigtighedsprincippet skal være med til at sikre et højt beskyttelsesniveau og er et anerkendt princip i EU's og dansk politik. Vi skal gribe ind, allerede når der er mistanke om uacceptabel risiko og fare.

Miljøkvaliteten i Danmark må ikke belaste menneskets eller dyrs og planter sundhed. Der skal gøres en indsats for, at jorden, luften og vandet er så rent og fri for skadelige stoffer og mikroorganismer, at mennesket, dyr og planter ikke belastes.

3. Vi skal sikre en høj biologisk mangfoldighed og beskytte økosystemerne

Naturen og økosystemerne er grundlag for alt liv på jorden. Både de nuværende og kommen-

de generationers udviklingsmuligheder er afhængig af et levedygtigt og varieret naturgrundlag. Derfor skal skovarealet fordobles og naturkvaliteten forbedres.

Internationale fremskrivninger viser, at den globale økonomiske udvikling de næste 20 år vil true verdens biologiske mangfoldighed. Derfor skal vi mindske den fysiske påvirkning og især udledning af næringsstoffer og miljøfarlige stoffer til naturen. De erhverv, som påvirker naturen, må tilpasse udnyttelsen af naturressourcer, så fremtidige generationer har mulighed for at opfylde deres behov.

Visse værdier i kultur- og naturlandskaber, særlige naturtyper og variationen af arter og genpuljer er unikke og uerstattelige. Indsatsen for at beskytte den biologiske mangfoldighed skal styrkes og målrettes ved at udvikle et sammenhængende net af naturområder og samtidig forbedre kvaliteten af de eksisterende naturområder. Det er vigtigt at sikre befolkningen bedre adgang til friluftsliv og naturoplevelser i alle skove og i det åbne land som helhed. Endelig skal vi værne om vores kulturmiljø.

4. Vi skal udnytte ressourcerne bedre

Fremskrivninger viser en øget, global befolkningstilvækst og stigende økonomisk velstand også i ulande. Derfor er det vigtigt, at den mængde naturressourcer, der er til rådighed, udnyttes på en bæredygtig måde. Danske virksomheder må fortsat tilpasse produktionen, så der anvendes mindre input af ressourcer pr. produceret enhed for at klare sig godt på det globale marked, hvor der må imødeses knaphed på ressourcer.

Produktion og forbrug skaber affald og forurening. Vi skal tilpasse vores forbrugsmønstre og vores produktionsmetoder, så produktion og forbrug af varer og tjenesteydelser fører til mindre påvirkning af miljøet og bedre udnyttelse af vores ressourcer. Udnyttelsen af ressourcerne skal effektiviseres, så affaldsmængderne begrænses og spredning af forurenende stoffer mindskes.

Et langsigtet pejlemærke er at øge ressourceeffektiviteten markant inden for en generati-

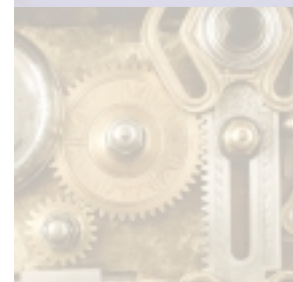
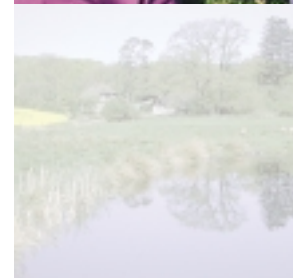
ons tid. Visionen er, at forbruget af naturressourcer, som er knappe, særligt følsomme eller særligt forurenende, når de udnyttes, skal reduceres til ca. 25% af det nuværende forbrug på lang sigt. På endnu længere sigt kan der være behov for at øge ressourceeffektiviteten yderligere. Det skal ses i lyset af de internationale diskussioner om formulering af mål for ressourceeffektivisering med en faktor 4 i løbet af de næste 20-30 år og en faktor 10 på længere sigt. Denne proces blev indledt på FN's særlige generalforsamling fem år efter Rio-konferencen. Faktor 4 og faktor 10 betyder henholdsvis, at ressourceeffektiviteten øges fire og ti gange i forhold til dagens niveau. For eksempel ved at mindske mængden af ressourcer pr. produceret enhed eller ved at øge produktionsresultatet ved uændret ressourceforbrug.

Udbredelse af eksisterende teknologier og nye teknologiske gennembrud giver mulighed for at udvikle mere bæredygtige produktionsformer. Nye energiformer, for eksempel brændselsceller, vil kunne nedsætte CO₂-udslippet betydeligt. Brug af nye typer materialer kan mindske ressourceforbruget og øge mulighederne for genanvendelse. Derfor er det vigtigt at skabe et godt grundlag for at nye, miljøvenlige teknologier bliver udviklet og udbredt, og at eventuelle barrierer for miljøvenlige teknologiers markedsgang bliver fjernet.

5. Vi skal sikre, at Danmark yder en aktiv international indsats

Danmark vil fortsat arbejde aktivt for at fremme en global bæredygtig udvikling og sætte handling bag ordene.

Danmark vil bidrage til international fred og stabilitet og fremme demokrati og menneskerettigheder. Danmark skal fortsat arbejde for at bekæmpe fattigdom for at få økonomisk vækst og social udvikling i verdens fattige lande. Den økonomiske og sociale udvikling i verdens fattige egne skal bidrage til global bæredygtig udnyttelse og bevaring af miljøet. Danmark vil derfor fortsat prioritere den multilaterale og bilaterale bistand til ulande og østlande i partnerskab med regeringer, civilsamfund og erhvervsliv i disse lande.

De miljøproblemer, vi skal løse, er for en stor del globale eller regionale og skal løses i internationalt samarbejde. Danmark vil fortsat yde en aktiv indsats i det internationale samarbejde på miljøområdet, ikke mindst EU-samarbejdet. På de områder, hvor vi har særlig viden eller som har høj politisk prioritet, vil Danmark gå foran andre lande.

6. Vi skal sikre, at miljøhensyn indgår i alle sektorer

Integration af hensyn til miljø og bæredygtig udvikling i politikker og beslutningsprocesser vil være en nødvendig betingelse for at opnå en bæredygtig udvikling, hvor sammenhængen mellem den økonomiske vækst, stigende miljøbelastning og stigende ressourceforbrug brydes. Det indebærer, at alle sektorer og myndigheder har ansvaret for at integrere hensyn til miljø og bæredygtig udvikling inden for deres område og i alle beslutningsprocesser. Det gælder på centralt såvel som på lokalt niveau.

En vigtig model er arbejdet i EU med at integrere miljøhensyn i sektorernes udvikling, den såkaldte Cardiff-proces. Processen indebærer, at alle sektorer er ansvarlige for at udvikle strategier og indikatorer for at integrere miljøhensyn inden for deres politikområder for at opnå bæredygtig udvikling.

I Danmark har vi arbejdet med at integrere miljøhensyn på flere måder og niveauer. Alle lovforslag og andre regeringsforslag, der forelægges for Folketinget, samt større statslige anlægsprojekter skal miljøkonsekvensvurderes. På en række politikområder er der i løbet af de seneste ti år udarbejdet miljøhandlingsplaner.

I dag er det kun 10-20% af virksomhederne, der oplever miljø som en konkurrenceparameter. Det er regeringens vision, at hovedparten af de danske virksomheder fremover skal udnytte måden de udøver deres samfundsansvar på som en strategisk fordel på markedet. Det skal blandt andet ske ved, at de har integreret hensyn til miljø i deres strategier og beslutningsprocesser.

Men der er fortsat behov at styrke den helhedsorienterede og tværsektorielle indsats.

Integration af miljøhensyn i sektorer, politikker og beslutninger vil fortsat være et bærende element i Danmarks indsats for bæredygtig udvikling.

7. Vi skal sikre, at markedsstrukturen understøtter bæredygtig udvikling

Bæredygtig udvikling og økonomisk fremgang er ikke hinandens modsætninger. Virksomheder, der gør en stor miljøindsats, klarer sig generelt godt i konkurrencen. En fremadrettet indsats for miljø og bæredygtig udvikling kan fremme konkurrenceevnen og omstilling til videnøkonomien.

Det skal kunne betale sig at tage hensyn til miljøet. Det kan blandt andet ske ved at sikre, at de, der producerer, leverer, bortskaffer eller forbruger produkter og tjenesteydelser, betaler miljøomkostningerne. Når priserne afspejler de reelle samfundsmæssige omkostninger, bliver forbrugere og producenter tilskyndet til at træffe bæredygtige valg. Princippet om, at forureneren skal betale, skal efterleves konsekvent.

En væsentlig drivkraft er, at forbrugerne og dermed markedet i større omfang stiller krav til virksomhedernes miljøindsats. Efterspørgslen efter og udbudet af miljøvenlige produkter og serviceydelser skal vokse. Det er vigtigt med troværdig information om, hvordan produkterne påvirker miljøet. Det offentlige skal bidrage til, at der skabes incitamenter og rammebetingelser, så det bliver attraktivt for såvel producenter som forbrugere at udbyde og efterspørge bæredygtige produkter. På den måde vil markedskræfterne virke for, at de miljømæssige mål nås effektivt.

Det offentlige er selv en vigtig forbruger og har derfor mulighed for at påvirke markedet. Derfor vil det offentlige lægge vægt på en grøn indkøbspolitik. Det er samtidig vigtigt, at virksomheder og forbrugere motiveres til og har en grøn indkøbspolitik.

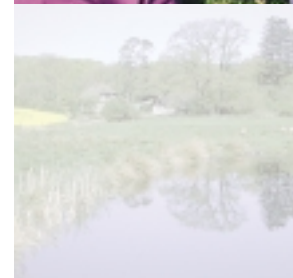
Regeringen ønsker at øge brugen af økonomiske virkemidler for at løse miljøproblemer på en omkostningseffektiv måde. Virkemidlerne skal indrettes, så de har en optimal miljø-

mæssig virkning, og så der sker en hensigtsmæssig afvejning mellem miljømæssige, økonomiske og samfundsmæssige hensyn. Valget mellem forskellige virkemidler afhænger af, hvilken udfordring der skal løses. Ofte er det nødvendigt med en kombination af virkemidler, som samlet set skaber de rigtige adfærd ændringer.

8. Vi skal sikre, at bæredygtig udvikling er et fælles ansvar

Ansvar for at udforme og implementere strategien for bæredygtig udvikling er i sidste ende regeringens. Men en bæredygtig udvikling kan kun realiseres, hvis alle parter arbejder med og tager ansvar for at integrere og fremme hensynet til miljø og bæredygtig udvikling i deres beslutninger. Forbrugere og producenter, medarbejdere på virksomheder, samfundets institutioner, børn og unge er alle vigtige aktører i arbejdet med at opnå en bæredygtig udvikling. De skal inddrages og tage medansvar.

Både mens strategien bliver udarbejdet, og når den skal føres ud i livet og omsættes til handling, er det afgørende, at det sker i en proces med aktiv deltagelse fra alle berørte og interesserede parter.

2. Resultater og udfordringer

I Agenda 21-dokumentet fra Rio-konferencen opfordres regeringerne til at udarbejde en national strategi for bæredygtig udvikling. Denne strategi er svaret på denne opfordring, og strategien vil indgå som en del af det danske bidrag til FN's verdenskonference om bæredygtig udvikling – Rio +10.

En dansk strategi for bæredygtig udvikling skal ses i sammenhæng med de internationale bæredygtighedsstrategier, som Danmark deltager i. I EU drøftes Kommissionens forslag til et 6. miljøhandlingsprogram, og på Gøteborg-topmødet i juni 2001 vil Kommissionen fremlægge et oplæg til en samlet EU-strategi for bæredygtig udvikling. Også i OECD arbejdes med bæredygtig udvikling, som vil munde ud i politiske anbefalinger. Nordisk Ministerråd har færdiggjort en tværsektoriel strategi for bæredygtig udvikling i de nordiske lande. Den trådte i kraft den 1. januar 2001 og skal behandles på et temamøde i Nordisk Råd i april 2001.

Resultater

I 1990'erne har der været en stabil økonomisk udvikling, som er kommet de fleste danskere til gode. Det er lykkedes at skabe fremgang i beskæftigelse og indkomster, blandt andet gennem reformer af arbejdsmarked, skat og uddannelser. Der er overskud på de offentlige budgetter og betalingsbalancen. Samtidig er der ikke blevet større ulighed i samfundet. Der er endnu meget at gøre, men vi har et godt udgangspunkt for at bevare og videreudvikle et velfærdssamfund af høj kvalitet, som kommer alle til gode.

Danmark har fulgt op på anbefalingerne fra verdensstopmødet i Rio i 1992. Danmark har øget den internationale indsats for bæredygtig udvikling væsentligt. Den samlede bistand til bæredygtig udvikling inklusive ulandsrammen og den danske miljø-, freds- og katastrofebistand udgør nu 1,18% af bruttonationalindkomsten. Danmark har været og skal fortsat være en aktiv medspiller i globale forhandlinger om udvikling og handel samt globale kon-

ventioner og EU-regler på miljøområdet med et højt beskyttelsesniveau. Danmark har, som det første vestlige land, ratificeret og gennemført Århuskonventionen om offentlighedens inddragelse i beslutninger på miljøområdet.

Danmark har i det seneste årti lagt vægt på at integrere miljøhensyn i andre politikområder og på at bekæmpe og forebygge forurening og påvirkning af naturen. Regeringen har med en række målrettede handlingsplaner og strategier styrket den konkrete indsats for at bryde sammenhængen mellem økonomisk vækst og belastning af miljø og natur.

Blandt handlingsplaner og strategier kan nævnes Trafik 2005, Energi 21 og elreformen, Klima 2012, Fremtidens by, Byøkologisk handlingsplan, Affald 21, Pesticidhandlingsplan II, Den Produktorienterede Miljøstrategi, Kemikaliestrategien og handlingsplaner for særligt problematiske kemikalier, Vandmiljøplan II, Naturskovstrategien og Strategi for Bæredygtig Skovdrift.

Samtidig med, at der har været en markant økonomisk udvikling i 90'erne, er det lykkedes at reducere udslippet af en række luftforurenende stoffer - især SO₂, NO_x, men også CO₂ - ligesom det samlede energiforbrug er stabiliseret. Målet om at begrænse udledning af næringsstoffer til vandmiljøet fra kommunale rensningsanlæg og industrien er nået, og også fra landbruget er der opnået fremskridt. Over 200 af de mest skadelige pesticidprodukter er fjernet fra markedet. De seneste ti år er der blevet genoprettet mere end 8.000 ha søer, vandløb, enge og heder og rejst ca. 18.000 ha skov.

Resultaterne af den hidtidige indsats er opnået ved regulering og en stigende brug af økonomiske virkemidler. Især den grønne skattereform, der blev gennemført i 1993, har gjort det muligt at nedsætte beskatningen af indkomst og arbejde, samtidig med at den forstærkede de økonomiske incitamentter til at beskytte miljøet.

Der er opnået betydelige resultater. Men der er også fortsat betydelige udfordringer, både i Danmark og i en global sammenhæng, hvis vi skal virkeliggøre visionen om en bæredygtig udvikling.

Udfordringer

Stigende international samhandel og det øgede pres på jordens naturressourcer har gjort de enkelte lande mere afhængige af hinanden. Globalisering af økonomien betyder, at mange problemer, herunder miljøproblemer, kun kan løses gennem internationalt samarbejde. Fremskrivninger af den globale miljøtilstand peger på, at vækst i verdensøkonomien, den globale befolkningstilvækst og et markant øget forbrug vil øge presset på naturressourcerne. Ifølge internationale prognoser forventes verdens befolkning at stige til ca. 7,5 mia. i løbet af de næste tyve år, og forbruget pr. indbygger forventes at vokse med en tredjedel i samme periode.

De nye globale markedsvilkår indebærer øget konkurrence. Samtidig giver det udvidede europæiske marked nye forretningsmæssige muligheder. Miljø er i stigende grad en konkurrenceparameter, og danske virksomheder står allerede stærkt. Ny teknologi, informations- og kommunikationsteknologi og Internet vil i stigende omfang ændre hverdagen for virksomheder og borgere. Det giver mulighed for at udveksle viden, men betyder også en stigende forventning til virksomheder og det offentlige om, at de er åbne, og at der er gennemsigtighed i de beslutninger, der tages.

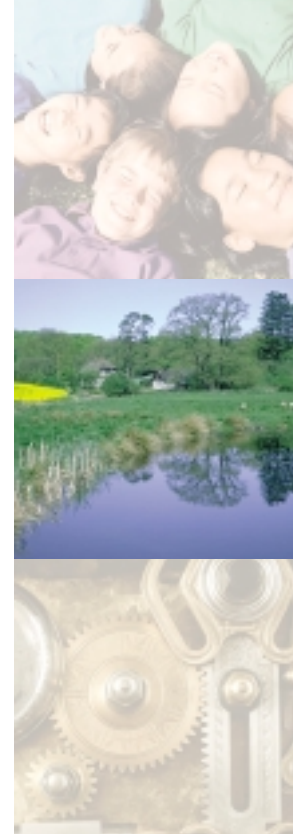
Den globale videnøkonomi er båret af en ny industriel bølge, hvor videnskabelige og industrielle nybrud indenfor for eksempel bioteknologi, mikroelektronik, energiteknologi, telekommunikation og nye materialer vil forandre verden. Og flere af disse teknologier kan potentielt bidrage til at bryde sammenhængen mellem den økonomiske udvikling og stigende miljøbelastning og ressourceforbrug. Samtidig kan den teknologiske udvikling indebære risici og usikkerhed, for eksempel i forbindelse med udsætning af genetisk modificerede organismer.

Danmark skal aktivt arbejde for at imødegå udfordringerne, så vækst i økonomi og levestandard ikke fører til vækst i forurening og øget belastning af naturen. Indenfor de sidste tyve år er det i Danmark lykkedes at begrænse og reducere miljøpåvirkningen pr. produceret enhed gennem en målrettet indsats. Alligevel har øget forbrug i flere tilfælde udlignet den reducerede miljøpåvirkning. Danmark har et ansvar for, at en nedsat miljøbelastning i Danmark ikke sker, fordi forurenende produktion flyttes til andre lande.

Den største udfordring på verdensplan vil de kommende tyve år være at imødegå truslen fra klimaforandringer. Klimaforandringerne vil ændre naturgrundlaget og særligt true de i forvejen fattige lande og små østater. Verdens biologiske mangfoldighed er under pres fra en række menneskelige aktiviteter. Fattigdom, sult og mangel på basale ressourcer er årsag til konflikter, som i nogle regioner skaber store flygtningeproblemer.

I Danmark vil én af de miljømæssige udfordringer i de kommende år være det store antal kemiske stoffer, som fra produkter, udledninger og affald spredes ad mange veje i miljøet, og som kan påvirke sundhed, miljø og natur. Andre udfordringer vil være at bryde sammenhængen mellem den økonomiske vækst og påvirkningen af miljø og sundhed på områder, hvor det endnu ikke er lykkedes. Den stigende transportefterspørgsel bidrager til de globale klimaændringer og til lokal luftforurening i byerne. At opnå bedre udnyttelse af ressourcerne og mindske affaldsmængderne er også udfordringer for de kommende år. Den danske natur udnyttes intensivt både på landet og til havs. På trods af indsatsen er der fortsat tilbagegang af arter og naturtyper. Udfordringen består i at udvikle og indføre mere miljøvenlige produktionsformer, der sikrer, at den biologiske mangfoldighed ikke forringes.

Udfordringen i at realisere en bæredygtig udvikling er at omsætte strategien til konkrete mål og konkret handling i åbenhed og dialog mellem myndigheder, borgere og fagfolk. Det er også en udfordring at styrke videngrundlaget.

3. Strategiens opbygning

Bæredygtig udvikling indeholder tre dimensioner: en økonomisk, en miljømæssig og en samfundsmæssig dimension. Bæredygtig udvikling er en løbende proces, som indebærer, at de miljømæssige, økonomiske og samfundsmæssige hensyn integreres bedre.

Danmark har igennem de senere år opnået fremskridt med at integrere miljøhensyn i politikker og beslutninger, og vil også i de kommende år lægge betydelig vægt på nå videre med at opnå bæredygtig udvikling ved at integrere miljøhensyn i sektorpolitikker. Det vil samtidig skabe muligheder for at fremme vækst, beskæftigelse og velfærd samtidig med, at miljøhensyn får øget opmærksomhed.

Den samfundsmæssige dimension er ligeledes en del af regeringens generelle visioner og mål for en bæredygtig udvikling og et holdbart samfund. I strategien er bekæmpelse af fattigdom og social ulighed et vigtigt element i Danmarks regionale og globale indsats. Og spørgsmål som beskæftigelse og medarbejderinddragelse er en del af indsatsen i sektorerne. De samfundsmæssige udfordringer i bæredygtig udvikling som beskæftigelse, offentlige ydelser, skatter og gæld behandles endvidere selvstændigt i regeringens program for de næste ti år: "En Holdbar Fremtid - Danmark 2010".

Dette er regeringens forslag til Danmarks strategi for bæredygtig udvikling. I forslaget beskrives mål og initiativer, som er nødvendige for, at Danmark kan bidrage til en bæredygtig udvikling. Forslaget dækker ikke alle samfundets aktiviteter, der har betydning for bæredygtig udvikling, men de vigtigste nøglesektorer og områder er udvalgt. Forslaget sætter fokus på arbejdet med integration af hensyn til miljø i otte udvalgte sektorer, der i Danmark er centrale for bæredygtig udvikling. Det er sektorerne landbrug og fiskeri (under overskriften fødevarerproduktion), skovbrug, industri, handel og service, transport, energi, by- og boligudvik-

ling samt turisme. Centrale opgaver, som uddannelse og forskning, opfattes i strategien som integreret i de enkelte afsnit.

Også vigtige samfundsmæssige udfordringer som truslen fra menneskeskabte klimaforandringer, sammenhængen mellem miljø og sundhed, et mere effektivt ressourceforbrug og beskyttelse af den biologiske mangfoldighed er behandlet i forslaget. Den internationale indsats, virkemidler og vidgrundlag og befolkningens deltagelse har betydning for alle sektorer og områder, og er derfor nødvendige elementer.

Strategien har et tidsperspektiv på tyve år. For hvert indsatsområde præsenteres Danmarks langsigtede mål og sigtelinier frem mod 2020. Udviklingsperspektiver og udfordringer samt mål og indsats for den første periode fra 2001-2006 er beskrevet.

Forslaget indeholder et afsnit om, hvordan strategien skal føres ud livet. Strategien peger på langsigtede mål og sigtelinier ca. tyve år frem. Strategien er ikke en konkret handlingsplan. Ved hjælp af indikatorer for bæredygtig udvikling kan vi holde øje med, hvor langt vi er kommet med at nå målene. Regeringen vil udvikle indikatorer, der kan følge udviklingen i opfyldelsen af vigtige mål og indsatser i strategien. Regeringen vil tage initiativ til at vurdere og justere strategien for bæredygtig udvikling hvert femte år.

Strategien har, som den er udformet, ikke knyttet udgifter til de enkelte områder, idet det ikke vil være meningsfyldt i et tyve års perspektiv. Beslutning af udgifter på et område kræver, at der udarbejdes et konkret beslutningsgrundlag for at vurdere forholdet mellem fordele og omkostninger ved et initiativ. Indsatsen for at sikre bæredygtig udvikling i form af konkrete initiativer, handlingsplaner, strategier m.v. vil indgå i den løbende samfundsökonomiske prioritering.

Det er regeringens håb og ambition, at dette forslag til Danmarks strategi for bæredygtig udvikling kan medvirke til at få en konkret diskussion om Danmarks muligheder, mål og initiativer i forhold til at bidrage til bæredygtig udvikling. Derfor er der i de enkelte afsnit indsat en boks med nogle spørgsmål, som regeringen særligt gerne modtager synspunkter på. Spørgsmålene afspejler nogle af de problemstillinger og overvejelser, der ligger bag forslaget. Man kan også deltage i debatten om forslaget til strategien på Miljøstyrelsens hjemmeside (www.mst.dk).

Sektorer

4. Fødevarerproduktion

- fødevarer sikkerhed, landbrug og fiskeri

Målsætningen for fødevarerproduktion i Danmark er at sikre, at de fødevarer, der produceres og afsættes til forbrugere, er sunde og af høj kvalitet samt at sikre et højt informationsniveau herom. Det indebærer, at produktionsforhold, der bevarer jordbrugs- og fiskerierhvervenes ressourcegrundlag samt sikrer miljø, dyrevelfærd og gode arbejdsbetingelser, skal fremmes. Samtidig skal lønsom produktion og afsætning inden for de fødevarerproducerende erhverv fremmes.

Udviklingen inden for fødevarerproduktionen i Danmark er kendetegnet ved øget koncentration og masseproduktion. Det har medført stærkt stigende effektivitet og deraf følgende prisfald, så fødevarerudgifternes andel af det samlede private forbrug over de sidste 50 år er faldet fra ca. 35% til ca. 10%. Der er samtidig en betydelig samhandel med omverdenen. Importen er stigende samtidig med, at Danmark er verdens største nettoeksportør af fødevarer. Fødevarerproduktionen har en stor betydning for dansk økonomi gennem arbejdspladser og eksportindtægter.

Sunde fødevarer og en bevidst ernæringspolitik er afgørende for befolkningens livskvalitet og sundhed. Sunde fødevarer og en bæredygtig produktion forudsætter imidlertid, at der stilles krav til primærerhvervets produktionsmetoder. Kun derved kan der stiles mod at undgå, at fødevarer indeholder for eksempel salmonella, dioxin eller pesticidrester, samt at produktionen har negative virkninger på miljø og natur i form af for eksempel udvaskning af pesticider og næringsstoffer fra landbruget til grundvandet og utilsigtet bifangst og udsmid fra fiskeriet.

Endelig er internationale forhold afgørende i forhold til fødevarerproduktionen. Eksemplerne på, at problemerne med hensyn til miljø og fødevarer sikkerhed ikke kender landegrænser, er talrige. BSE og dioxin er de seneste eksempler. Det forudsætter også et internationalt engagement at finde en løsning. I mange tilfælde er produktionen reguleret af EU-harmoniserede regler, ligesom miljøpolitiske mål sættes i EU og på globalt plan. I EU vil optagelsen af en række nye central- og østeuropæiske lande præge de kommende års landbrugs- og fiskeripolitik og nødvendiggøre yderligere reformer. Globalt vil en række lande fortsat presse på i WTO for en global liberalisering af samhandelen med fødevarer.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Forbrugere bestemmer produktionsformen gennem deres indkøb. Hvordan skal fødevarerne produceres nu og i fremtiden?*
- *Hvor meget ekstra vil du betale for fødevarer, hvor der er taget særligt hensyn til sunde produkter, miljøet og dyrevelfærd?*

Mål og indsats 2001-2006

En bæredygtig fødevarerproduktion forudsætter et stort statsligt engagement. Regeringen vil arbejde for, at fødevarer er sunde og af høj kvalitet. Regeringen har derfor primo 2001 fremlagt *Fødevarerpolitisk Redegørelse II*. Regeringen vil fremme en miljørigtig produktion i primærsektorerne ved løbende at ajourføre de fastsatte mål. Der skal tages udgangspunkt i, at belastningen ikke må overstige, hvad natur og miljø kan tåle.

Regeringen vil desuden gennemføre en reorganisering af fødevarerforskningen, så den bliver bedre koordineret og dermed styrket.

Forskningsindsatsen skal i højere grad styres af den grundholdning, at økologi, bæredygtighed og fødevarer sikkerhed er centrale elementer i det holdbare samfund.

4.1 Fødevarer sikkerhed

Forbrugerne har krav på, at fødevarer er sikre, og det er uacceptabelt, hvis fødevarer udgør en sundhedsmæssig risiko. Regeringen finder det vigtigt, at vurderingen af sikkerhed og risiko i relation til fødevarer tager udgangspunkt i forsigtighedsprincippet i de situationer, hvor der er rejst en videnskabeligt baseret mistanke, men hvor der endnu ikke er tilstrækkeligt videnskabeligt grundlag for at be- eller afkræfte denne mistanke.

De fortsatte problemer med fødevarer sikkerheden stiller spørgsmålstejn ved hele produktionsformen, hvor vi har opnået utrolige produktionsstal og yder en betydelig offentlig indsats for at sikre sunde fødevarer, men alligevel må se i øjnene, at der på en række områder dukker nye små og store problemer op. Udover de konkrete risici medfører det en generel faldende tillid til, at fødevarerne er sunde. Endelig er der også problemer med at få omsat ernæringspolitikken til konkret handling. Børn, ældre og syge mennesker får i mange tilfælde ikke en tilstrækkelig sund kost.

Ved fastlæggelsen af fødevarer politikken opstår en række dilemmaer, som befolkningen må tage stilling til, for at regeringen kan fastlægge politikken. Kravet om maksimal fødevarer sikkerhed kan forringe fødevarer kvaliteten. Eksempelvis kan pasteurisering af mælk gå ud over kvaliteten i visse specialoste. Konserveringsmidler, som forøger fødevarer sikkerheden, kan forringe fødevarer kvaliteten. Maksimal fødevarer sikkerhed kan desuden gå ud over dyrs velfærd. Fritgående dyr vil være mere tilbøjelige til at blive inficeret med for eksempel campylobacter, end dyr der lever i isolerede og gennemkontrollerede omgivelser.

Et tredje dilemma er ønsket om naturlige fødevarer i forhold til ønsket om fødevarer med særlige egenskaber, opnået for eksempel ved at anvende af genteknologi.

Regeringen lægger afgørende vægt på, at der bliver debat om fødevarer politikken. Kun her ved kan der træffes politisk holdbare beslutninger til gavn for befolkningen og for de fødevarer producerende erhverv.

DEBATSPØRGSMÅL:

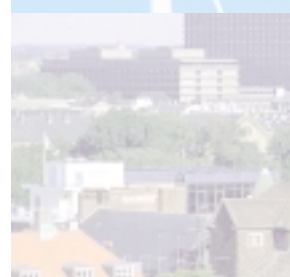
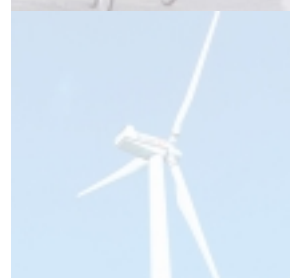
- *Hvad synes du om forholdet mellem fødevarer nes pris og kvalitet?*
- *Skal genetisk modificerede fødevarer være tilladt og i givet fald på hvilke betingelser?*
- *Hvorledes sikrer vi den rigtige ernæring for børn, ældre og syge?*
- *Har du tillid til fødevarer produktionen og til myndighedernes kontrol? - Hvad kan blive bedre?*

Mål og indsats 2001-2006

Et vigtigt mål er at opnå et *ubetinget højt niveau for fødevarer sikkerhed* ved fortsat at bekæmpe fødevarer bårne sygdomme og ved at begrænse brug af tilsætningsstoffer mest muligt. Der skal være en effektiv kontrol til at sikre mod kemiske forureninger og uønskede reststoffer, og fødevarer producenter skal have ubetinget ansvar for fødevarer sikkerheden i forbindelse med produkterne.

Der skal iværksættes *en bevidst forbruger politik på fødevarer området* ved at gennemføre klare regler, målrettet kontrol samt åbenhed og gennemsækelighed om regler og kontrol. Dette arbejde skal desuden omfatte forbedrede mærkningsregler, beskyttelse mod vildledning og bedre information.

Målet er en effektiv *indsats på ernærings området* for at øge sundhed og livskvalitet. Midlerne er blandt andet at informere om sunde kost- og motionsvaner, fokus på børn og unge, i familierne, i daginstitutioner, i skoler og andre institutioner samt at opprioritere ældres og syges måltider. Indsatsen skal skræddersyes til den enkeltes behov.

Der skal gøres *en indsats for fødevarerprodukter med særlige kvaliteter* ved fortsat at udvikle den økologiske produktion, aktiviteter i Måltidets Hus og en fornyelse af kvalitetsmærkningsordningen.

Foderstofområdet skal reguleres mere effektivt, og der skal være krav om åbenhed om indhold af foderblandinger. Samtidig skal Danmark støtte skærpede EU-regler om kontrol med foderstoffer og krav om mærkning af foderstoffer med genetisk modificerede organismer.

Fødevarersektorens position skal styrkes ved at *fremme innovation, forskning, videnformidling, produktudvikling samt omstillingsevne i virksomhederne*. Som konsekvens heraf skal der tilvejebringes optimale muligheder for at udnytte forskningsresultater på området.

Internationalt skal de danske interesser varetages ved at fastholde kravet om et højt niveau af fødevarerikkerhed, miljø og dyrevelfærd i EU og WTO og i andre væsentlige sammenhænge. Samtidig skal Danmark fastholde kravet om at liberalisere samhandelen med fødevarerprodukter; altså fjerne handelshindringer samt nedtrappe og fjerne støtteordninger, der forvrider konkurrencen.

4.2 Landbrug

Landbrugsproduktionen skal foregå på en måde, der sikrer bæredygtighed. Det betyder, at rent vand (både grundvand, overfladevand og hav), ren jord og luft skal sikres. Samtidig skal den biologiske mangfoldighed på land og i vand sikres, og der skal være en balanceret husdyrtæthed i forhold til natur og miljø. Endelig skal landbrugets plante- og dyregenetiske ressourcer bevares. Det er desuden vigtigt, at en fremtidig udvikling også sikrer levende landområder.

Siden Rio-konferencen har regeringen gennemført en række tiltag for at sikre, at natur- og miljøhensyn indgår i landbrugsproduktio-

nen. Nogle af milepælene i denne indsats er udmøntet i 10-punkts planen for rent vand fra 1995, Aktionsplan I og II for økologisk jordbrug fra 1995 og 1999, Vandmiljøplan II fra 1998 og Pesticidhandlingsplan II fra 2000. Målsætningen i Pesticidhandlingsplan I fra 1986 var, at der skulle ske en halvering af det samlede forbrug af pesticider, samt at forbruget skulle styres over mod mindre farlige midler.

Indsatsen på pesticidområdet har resulteret i, at over 200 pesticider siden 1994 er blevet forbudt i Danmark. I 2000 fremlagde det såkaldte Bicheludvalg økonomiske analyser, som viste, at det er muligt at nedsætte forbruget af pesticider med 30-40% uden væsentlige omkostninger for landbruget. Samtidig blev foretaget analyser af omkostningerne ved en reduktion på 80% og ved et total stop for brug af pesticider. I øjeblikket gennemføres tilsvarende analyser for gartnerierhvervet.

Vandmiljøplan II (VMP II) fra 1998 skal sikre, at udledning af kvælstof mindskes med 100.000 tons frem til år 2003. Midtvejsevalueringen viste, at der mangler 7.000 tons. Ved at opfylde målene vil Danmark samtidig opfylde EU's Nitratdirektiv, der skal være gennemført senest i år 2003.

Cirka 2/3 af det danske landareal udnyttes landbrugsmæssigt, og på trods af den nævnte indsats påvirker landbrugets produktion stadig natur og miljø i det åbne land. Landbrugslandet har også betydning for befolkningen, da det rummer kulturhistoriske værdier og er en vigtig kilde til landskabs- og naturoplevelser.

Effektiviseringen i landbruget er blandt andet sket ved et stigende forbrug af pesticider og næringsstoffer. Det store opdyrkede areal og den intensive drift giver ikke meget plads til et varieret dyre- og planteliv, og det påvirker flora og fauna i vandløb, søer og småbiotoper. Der udvaskes pesticider og næringsstoffer til grundvandet, og der sker afdrift af kvælstof og pesticider til vandmiljø og naturområder. Der er derfor fortsat behov for viden og forskning i omfanget af miljø-, natur- og sundhedsmæssige effekter.

Den stigende effektivisering er også sket ved specialisering og stordrift, hvilket kan aflæses af strukturudviklingen. I 1970 var der cirka 140.000 landbrugsbedrifter i Danmark, mens der i 1999 kun var 55.000.

At fastlægge en bæredygtig landbrugsproduktion kan indebære en række dilemmaer, da der samtidig med selve produktionen skal tages hensyn til blandt andet miljø, biologisk mangfoldighed, arbejdsmiljø, dyrevelfærd, landskabelige værdier og lokal produktion. Disse hensyn kan være modsatrettede.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvordan kan vi opnå et bæredygtigt landbrug i Danmark?*
- *Skal landbruget ophøre med at bruge pesticider?*
- *Hvor meget vil du betale for, at landbruget nedsætter anvendelsen af pesticider?*

Mål og indsats 2001-2006

Regeringen finder, at det er afgørende at bryde sammenhængen, så *fortsat økonomisk vækst sker uden tilsvarende vækst i miljøbelastning og ressourceforbrug*. Fastholdelse af vækst for landbrugserhvervet må ikke ske på bekostning af natur og miljø. Derfor vil det fremover være vigtigt, at der bliver øget fokus på produkter af høj værdi og kvalitet, der er produceret på et bæredygtigt grundlag.

Den økologiske tankegang skal ligge til grund for indsatsen på alle relevante politikområder, og økologisk landbrug skal fremmes. Regeringen vil sætte fokus på forurenerebetaler-princippet. Derfor skal der udvikles økonomiske metoder, der får landbruget til at mindske miljøbelastningen på en måde, der ikke belaster samfundsøkonomien. På længere sigt er det målet, at produkternes belastning af miljø og natur afspejles i produkternes pris.

Regeringen vil fortsætte bestræbelserne på at opnå en bæredygtig produktion ved følgende konkrete mål og indsatser:

Landbrugets *tab af nitrat, fosfor og ammo-*

niak skal reduceres til et niveau, som ikke er til gene for mennesker, som sikrer vandmiljøet og sårbare naturtyper, og som giver mulighed for et rigt dyre- og planteliv. VMP II og opfølgningen herpå sigter mod at sikre, at kvælstofudvaskning fra landbruget reduceres med 100.000 tons inden udgangen af 2002.

Indsatsområderne er opdelt i arealrelaterede indsatsområder, forbedret foderudnyttelse og gødningsrelaterede indsatsområder. Planen er midtvejsevalueret i december 2000 og regeringen har i januar 2001 fremlagt udkast til en redegørelse om opfølgning på VMP II.

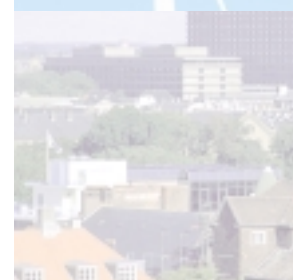
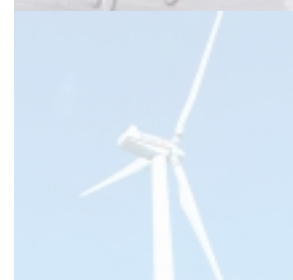
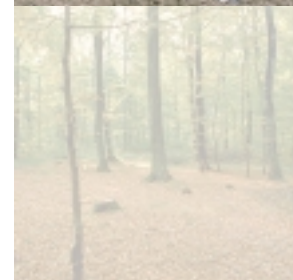
Regeringen finder endvidere, at der som grundlag for en fortsat indsats for at reducere landbrugets miljøpåvirkning, skal iværksættes et bredt udredningsarbejde. Der skal tages udgangspunkt i, at belastningen ikke må overstige, hvad

natur og miljø kan tåle. Udredningsarbejdet skal danne grundlag for at fastlægge miljømæssige målsætninger for landbruget efter 2003, hvor VMP II udløber.

Landbrugets *udledning af ammoniak* til luften skal reduceres, og regeringen har i den forbindelse primo 2001 fremlagt udkast til en handlingsplan for at begrænse ammoniakfordampningen fra landbruget med en tredjedel over ti år.

Landbrugets *udledning af drivhusgasser skal reduceres*. Arbejdet er en del af opfølgningen på regeringens klimastrategi, Klima 2012.

Forbruget af pesticider ligger over, hvad der er nødvendigt for en rentabel dyrkning. Regeringen ønsker inden for de kommende år at *fjerne overforbruget af pesticider*. I *Pesticidhandlingsplan II* er målet, at behandlingshyppigheden på markerne i 2002 højst må være 2. Efter 2002 vil der blive fastsat et nyt mål for at nedsætte behandlingshyppigheden yderligere. Det langsigtede mål er at udvikle dyrkningsstrategier, der nedsætter landbrugets afhængighed af pesticider, så de *i størst muligt*

omfang udfases. Internationalt ønsker regeringen også at sætte fokus på overforbrug af pesticider, og pesticider skal endvidere vurderes restriktivt både i Danmark og internationalt.

Landbrugets påvirkning af miljøet og naturen varierer fra egn til egn som følge af den varierede landbrugsproduktion og det varierende naturgrundlag. I de kommende år vil det være nødvendigt at vurdere *husdyrproduktionen* lokalt og regionalt i forhold til, hvor følsom natur og miljø er.

Landbruget som naturforvalter. Naturen skal beskyttes og den biologiske mangfoldighed sikres. Det er vigtigt at beskytte sårbare naturtyper og naturindholdet i det åbne land, herunder at bevare, genetablere og styrke småbiotoper som vandhuller og læhegn, og det er endvidere vigtigt at sikre spredningskorridorer i det åbne land, som kan optimere livsbetingelserne for vilde dyr og planter. Landbrugets påvirkning af naturen spiller en central rolle i den forbindelse. Regeringen vil udarbejde en national handlingsplan for biologisk mangfoldighed og naturbeskyttelse. Der henvises til afsnit 12.

Landbrugets *genetiske ressourcer* er truet. Moderne landbrugsdrift har medført, at et relativt lille antal racer og arter indenfor de enkelte husdyrgrupper og plantetyper er blevet dominerende. Regeringen vil udbygge den eksisterende genbank for husdyr og udarbejde en national strategiplan for jordbrugets plante-genetiske ressourcer.

Forudsætningerne for et *varieret, socialt, økonomisk og differentieret liv i landområderne* skal sikres. Regeringen vil arbejde for, at EU's tilskudsordninger tilpasses til mere helhedsorienterede indsatser, så støtten gøres betinget af, at erhvervet udøves på et bæredygtigt grundlag, som fremmer natur- og miljøhensyn, arbejdsmiljø, dyrevelfærd, den regionale udvikling og beskæftigelsen i landområderne. Støtteordninger, der ikke medvirker til at understøtte disse formål, skal udfases.

Landbrugets driftsledelse skal styrkes ved at *videreudvikle grønne regnskaber og natur-*

planer. Dette for at sætte fokus på den enkelte jordbrugers muligheder for at nedbringe sin samlede miljø- og natureffekt samt øge opmærksomheden på at bevare og genskabe natur i landbrugslandet.

Vurderingen af *genetisk modificerede organismer (GMO)* skal foretages på baggrund af en konkret miljø-, sundheds- og landbrugsmæssig vurdering, hvor forsigtighedsprincippet inddrages i alle led. Tillige skal etiske aspekter inddrages i vurderingen. Forbrugere skal informeres, når genteknologi er anvendt ved fremstillingen, så forbrugere gives et reelt valg.

Kravet om en bæredygtig landbrugsproduktion med ovennævnte fokusområder er regeringens målsætning såvel nationalt som i EU.

4.3 Fiskeri

Fiskeriet er afhængig af, at fiskebestandene fungerer som en fornyelig naturressource. Bæredygtigt fiskeri er en betingelse for at bevare havets fiskebestande og økosystem, og er dermed også en betingelse for erhvervets udvikling i fremtiden. Størst mulig viden om virkninger af fiskeri og andre påvirkninger af havets ressourcer er afgørende for at kunne sikre en bæredygtig forvaltning af fiskeriet og dermed for tilstrækkelige og sunde fødevarer fra havet.

Fiskebestandene, fiskernes adgang til dem og anden miljøpåvirkning på havområdet er i meget høj grad grænseoverskridende. Størstedelen af dansk fiskeri og danske fiskebestande er afhængig ikke alene af den danske indsats men også af andre tilgrænsende landes indsats. En effektiv politik skal derfor bygge på målrettet internationalt samarbejde og aftaler.

Med baggrund i blandt andet Rio-konferencen i 1992 har et vigtigt led i regeringens politik været at fastholde og udvikle miljøprofilen i EU's egen fiskeripolitik og i forholdet til andre lande og internationale organisationer. Et vig-

tigt element i indsatsen har været at forbedre grundlaget for årlige beslutninger i EU om, hvilke fangstniveauer (TAC), der skal tillades. Havbiologernes rådgivning spiller en afgørende rolle og forsigtighedsprincippet er en ledetråd i rådgivningen, som samtidig er udvidet til at omfatte alle de bestande, der er væsentlige for fiskeriet.

Det fremgår af en række internationale vedtagelser, herunder konklusionerne fra Nordsøministrenes interministerielle møde om fiskeri og miljø (Bergendeklarationen 1997), at der skal arbejdes nationalt og i EU's fælles fiskeripolitik, for en øget integration mellem fiskeri og miljø gennem en økosystem betragtning med blandt andet udvikling af en flerarts betragtning som et første skridt. Desuden skal der ske en øget anvendelse af forsigtighedsprincippet i styringen af fiskeriet. Det blev defineret af Det Internationale Havundersøgelseråd i 1998 og implementeret første gang af EU's ministerråd i 1999 ved fastsættelsen af kvoterne for en række bestande.

Fleere initiativer er iværksat eller udbygget i forhold til selve fiskeriindsatsen. For at sikre fiskebestandenes vækstmuligheder er der indført begrænsninger i, hvor og hvornår der kan fiskes samt med hvilke typer af redskaber og motorkraft. Endelig er den samlede kapacitet i den danske fiskeriflåde væsentligt reduceret, hvilket også har som mål at sikre rentabilitet hos de, der forbliver i erhvervet.

Blandt hovedudfordringerne skal nævnes, at mange vigtige fiskebestande fortsat er udsat for et meget stort fiskeripres. Fiskeriindsatsen bør med andre ord fortsat reduceres.

Omfanget af udsnid af fisk skal ligeledes reduceres. Og i visse typer af fiskeri forekommer utilsigtede bifangster – herunder af marssvin - i for høj grad. Endvidere er forståelsen af økosystemet i havområderne fortsat mangelfuld, herunder i forhold til de mange men-

neskelige og naturlige faktorer, der spiller ind. For at sikre fiskeriets ressourcegrundlag er det nødvendigt med et godt havmiljø.

Endelig er der inden for akvakulturerhvervet et udviklingspotentiale, der skal udnyttes under forudsætning af, at der tages de nødvendige miljöhensyn.

DEBATSPØRGSMAÅL:

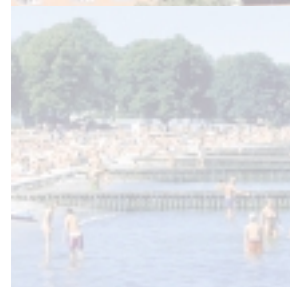
- *Hvilke forventninger stiller du til de varer, som fiskeri-erhvervet leverer?*
- *Skal målsætningen om at udvikle flere typer af fiskeri fastholdes (lystfiskeri, kystfiskeri, havfiskeri, industrifiskeri til olie- og foderproduktion)?*
- *Hvilken vægt skal der lægges på fiskeri som erhverv i lokale danske kystmiljøer?*
- *Hvilken vægt skal der lægges på fiskerisektoren som eksporterhverv?*
- *Hvordan skal naturen i havet bevares og beskyttes?*
- *Hvordan skal grænserne for fiskeriet- fiskekvoternes størrelse fastlægges, og mener du, at det eksisterende system er tilstrækkelig til at sikre fiskebestandene?*

Mål og indsats 2001-2006

Regeringen vil i de kommende år fortsat arbejde for at fremme *integration af miljöhensyn og bæredygtighed i fiskerisektoren* såvel nationalt som i EU og internationalt. I den forbindelse lægges vægt på at følge op indgåede regionale aftaler og handlingsplaner i Østersøen og Nordsøen, der sigter på større bæredygtighed i fiskeriet. Et konkret mål i den forbindelse er at etablere et effektivt samarbejde for at genopbygge torskebestande i Nordsøen.

Forskning og indsamling af data skal styrke forståelsen af havenes økosystemer og samspillet med menneskelige påvirkninger. Denne indsats skal bidrage til et bedre beslutningsgrundlag for rådgivningen og sikre bæredygtigheden i fiskeriforvaltningen.

I forhold til fiskeriindsatsen skal der blandt andet følges op på at *udvikle redskaber, tilpasse fiskeriflådens kapacitet og på at forvalte kvoter*. Fangstredskaberne skal gøres mere

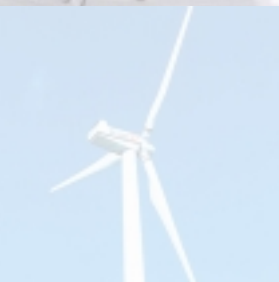

selektive, så utilsigtede bifangster (herunder marsvin) og uønskede påvirkninger af havbunden bedre kan undgås. Med en flådestørrelse og sammensætning, der er bedre tilpasset fangstmulighederne, vil presset på bestandene blive mindre, og det skal blive lettere for erhvervet at få en tilfredsstillende indtjening.

Tilpasninger i den nationale forvaltning af fiskekvoter er under løbende overvejelse. De danske regelsæt skal øge den samfundsmæssige værdi af de danske fangstmuligheder og fremme kvaliteten af fiskeriprodukterne.

5. Skovbrug

Skov og skovarealer skal bruges og forvaltes, så de nu og i fremtiden kan bidrage til at opfylde samfundets natur- og miljømæssige, økonomiske og sociale behov.

Skovens rolle som et af samfundets velfærdsgoder skal styrkes.

Skovene skal give mulighed for friluftsliv, beskytte den biologiske mangfoldighed og medvirke til et varieret landskab. Skovene skal producere træprodukter og medvirke til at beskytte miljøet - såvel grundvandet som ved at lagre CO₂. Alle disse hensyn skal indgå i den igangværende fordobling af skovarealet i Danmark. Også arealet med urørt skov og særlige gamle driftsformer skal forøges.

Tidligere skulle skovene primært producere træ og skabe læ. Nu spiller den flere roller for vores velfærd - især gennem rekreative muligheder. Den danske skovpolitik er formuleret i den skovpolitiske redegørelse med en 12-punkts aktionsplan, der blandt andet har et mål om at fordoble skovarealet, samt nogle naturmål. Et fokus på naturhensyn og flersidighed er i tråd med det bæredygtighedsbegreb, som siden Rio er blevet et konkret grundlag for den daglige skovdrift - både internationalt, nationalt og på den enkelte ejendom.

En central udfordring er at sikre en stadig mere naturnær skovdrift, som i højere grad styrker skovens flersidige rolle som nationalt velfærdsgode. Et resultat vil være mere robuste skove, som kan imødegå fremtidige katastrofer som stormfaldet i 1999. Fremtidens klimaændringer kan medføre hyppigere storme, tørkeperioder og milde vintre, og det må skovene kunne overleve.

Skovbrugets lange tidshorisont stiller krav om

vedholdenhed og kontinuitet i skovforvaltningen. Det kræver også rammebetingelser, som kan finansiere de flersidige skove. Det er vanskeligt, når nåletræsproduktion dominerer i Danmark, og store mængder nåletræ fra nabolandene presser priserne.

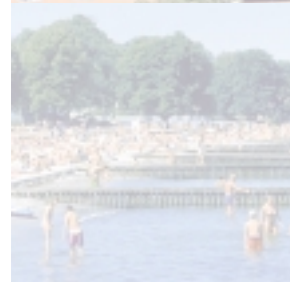
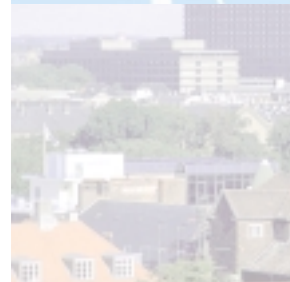
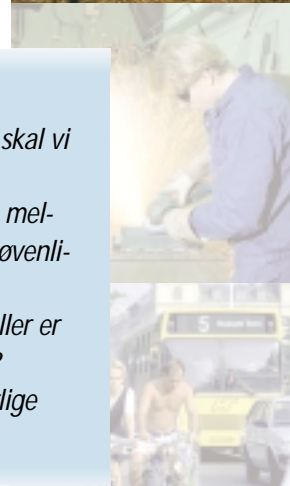
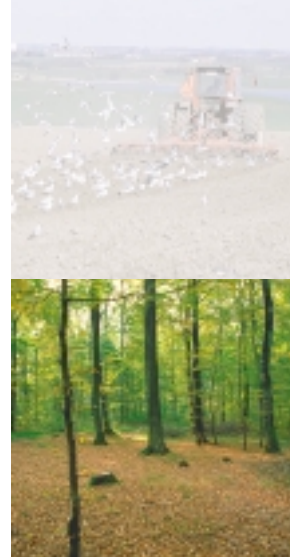
DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvordan skal fremtidens skov se ud, hvor meget skov skal vi have og hvad skal vi bruge dem til?*
- *Hvordan skal vi balancere vores anvendelse af skoven mellem naturindhold, friluftsliv og produktion af den miljøvenlige råvare, træ?*
- *Er vi villige til at betale for at få de skove, vi ønsker, eller er skovene en del af et erhverv, som skal hvile i sig selv?*
- *Er det en offentlig forpligtelse at drive skove efter særlige metoder?*

Mål og indsats 2001-2006

Politikken for nye og gamle skove skal fastlægges i et *nationalt skovprogram* med målsætninger for skovene og de virkemidler, der skal realisere målene. Programmet baseres på faglige analyser og dialog med aktørerne. Programmet vil foreligge i 2002 og vil blive koordineret med den nationale handlingsplan for biologisk mangfoldighed og naturbeskyttelse.

Skovarealet skal fordobles, så skovlandskaber dækker 20-25% af arealet i løbet af en trægeneration (80-100 år). Ny skov skal imødekomme vore behov for flersidige skove. Bynære skove øger mulighederne for friluftsliv, og skove kan beskytte vandindvindingsområder og give landskabet karakter. Nye skove kan skabe rammer for biologisk mangfoldighed og sikre sammenhæng mellem eksisterende natur og skovområder i det åbne land. Et særligt mål er at genrejse 15.000 ha robuste skove i stedet for dem, som faldt i stormfaldet 1999. Et vigtigt skridt er stormfaldsordningens tilskud til at genopbygge skovene og koblingen til en ny forsikringsordning mod tab ved fremtidige stormfald.

Regeringen vil fremme *naturnær og miljøvenlig skovdrift* og øge arealet med urørt skov, naturskov og gamle driftsformer. Det betyder blandt andet mere løvtræ og flere blandede bevoksninger. Kun i mindre grad skal der anvendes renafrifter, hvor alle træer på et areal fældes på én gang. Af hensyn til miljøet skal brugen af pesticider udfases i statsskovene og gennem motivation og oplysning begrænses i private skove. Samtidig skal skovenes andre muligheder for at beskytte miljøet fremmes og udnyttes. Især med fokus på grundvandet og evnen til at lagre CO₂ som led i at gennemføre Kyoto-protokollen.

Befolkningen skal inddrages mere i beslutninger om skovene. Eksempelvis gennem offentlig debat eller som det sker i statsskovenes brugerråd. Desuden skal skovenes betydning for friluftslivet styrkes. Midlerne kan være bedre information og vejledning om friluftsmulighederne og at sikre befolkningen adgang til alle skove.

Der er behov for, at *skovbruget styrker sine indtjeningsmuligheder*. Der må til stadighed udvikles skov- og træprodukter af høj kvalitet, og udgangspunktet skal være frø- og plante materiale, der passer til lokaliteterne. Regeringen vil styrke et stabilt markedsrettet grundlag for at levere træflis til energiformål. Der må også lægges vægt på at oplyse om de natur- og miljøhensyn, der tages i dansk skovproduktion. En styrket anvendelse af træ- og træprodukter kan nedsætte forbruget af mere miljøbelastende råstoffer og bidrage til at finansiere skoven som velfærdsgode.

Danmark vil fortsætte indsatsen for et fortsat stadig mere forpligtende *internationalt samarbejde på skovområdet* og påvirke internationale aftaler og konventioner. Danmark må gå foran i at følge op på internationale aftaler, fremme bæredygtig skovdrift og stille erfaringer til rådighed for andre. Den danske miljø- og udviklingsbistand skal medvirke til, at modtagerlandene kan implementere internationale konventioner, aftaler og anbefalinger om natur og skov.

En *målrettet forskning og et styrket datagrundlag* er vigtig for at understøtte indsatsen på skovområdet. Skovforskning skal tilvejebringe mere viden om bæredygtige driftsformer. Skovenes sundhed overvåges allerede, men der er behov for et bredere orienteret landsdækkende skovovervågningsprogram, der også giver data om skovenes naturindhold, CO₂-lagring og øvrige miljø- og samfundsmæssige ydelser.

6. Industri, handel og service

For at opnå en bæredygtig udvikling for produktion og forbrug af varer og tjenester ved en fortsat vækst skal vi nedsætte ressourceforbruget og de negative miljø- og sundhedseffekter mærkbart. Det skal ske ved at indarbejde miljøhensyn i alle led af forløbet fra produktion til forbrug og bortskaffelse.

Myndigheder, erhvervsliv og forbrugere skal samarbejde om at skabe grønne markeder, hvor hensyn til miljøet er centralt både i virksomhedernes indbyrdes konkurrence og i vores forbrug af varer og tjenester. Markedskræfterne skal sammen med nye markedsbaserede virkemidler, frivillige initiativer og regulering motivere erhvervsliv og forbrugere til at deltage aktivt i denne udvikling.

Det er fortsat en væsentlig opgave at få miljø højere på dagsordenen, når virksomheder og forbrugere tager beslutninger om produktion og forbrug af varer og tjenester. Globalisering, en stigende samhandel og udviklingen på informationsområdet sætter samtidig en ny dagsorden for miljøpolitikken og den globale arbejdsdeling.

Aftaler om handelsforhold og markedsreguleringen i EU-regi har i den forbindelse stor betydning for både produktion, markedsføring og efterspørgsel af renere produkter og serviceydelser på et åbent dansk, et indre europæisk og et globalt marked. Danske virksomheder er en del af internationale forsyningskæder, og miljøhensyn må derfor indarbejdes i EU og internationalt.

Danmarks arbejde med at integrere miljøhensyn i WTO arbejdet er omtalt i afsnit 16.

Husholdningerne kan begrænse påvirkningen af miljøet. Den enkelte forbruger kan medvirke ved at vælge miljørigtige produkter og ved at bruge og bortskaffe produkter hensigtsmæs-

sigt. Information til forbrugerne, fra myndigheder og producenter, skal sætte den enkelte forbruger i stand til at vælge rigtigt ud fra miljømæssige og andre hensyn og derved udvise miljøhensyn i det daglige.

Virksomhederne skal fortsat arbejde for at anvende ressourcerne mere effektivt, undgå brug af skadelige stoffer og minimere udslip til vand, luft og jord samt genanvende mere og begrænse affaldsmængderne. Informations- og teknologiens voksende rolle i nutidens servicesamfund skal udnyttes til at skabe nye produkter, ny økonomi og bidrage til at begrænse miljøbelastningen.

Siden Rio er der taget mange initiativer til at reducere virksomheders miljøbelastning. Markedsorienterede instrumenter er taget i anvendelse: Grønne afgifter, miljømærker og frivillige aftaler, der reducerer miljøbelastningen og fremmer renere produkter og miljøkompetencer.

Danske virksomheder har på miljøområdet længe været blandt de førende i Europa. Alle EU's miljøtunge virksomheder står nu over for fælles krav baseret på "bedst tilgængelig teknik"; krav som danske virksomheder længe har skullet leve op til. Det betyder, at danske virksomheder får styrket konkurrenceevnen og får udbytte af en høj miljøprofil.

Fra 1995 fik en række industrivirksomheder pligt til at udarbejde offentligt tilgængelige grønne regnskaber, som informerer om miljøpåvirkning og kortlægger miljøforhold. En evaluering har vist, at ca. 40% af virksomhederne har opnået miljøforbedringer og ca. 50% har fået økonomiske fordele ved at spare ressourcer. Nyttens af de grønne regnskaber kan fortsat øges overfor virksomhedernes omverden.

Virksomheder og myndigheder kan få støtte til at etablere miljøledelse, grønne indkøb og øget opbygning af miljøkompetence. Dette fremmer miljøstyring og integrerer miljø i

beslutningsprocesser og daglige handlinger. Over 500 danske virksomheder er i dag ISO-14001 certificerede, og omkring 170 er registreret under EUs EMAS-ordning. Begge er dokumenterede miljøledelsessystemer.

Sammenhængen mellem økonomisk vækst og øget miljøbelastning er på en række områder brudt i Danmark. På ti år er udslip af nærings-salte fra industrien til vandmiljøet faldet med 60-75%, mens produktionen steg 20%. Industriens energiforbrug steg 12%, CO₂-emissionen dog kun med 2%. Selvom der er forbedringer, er der områder, hvor forureningen vokser med den økonomiske vækst og det øgede forbrug. De seneste 10 år er affaldsmængderne således øget i takt med væksten i økonomien, ligesom brugen af miljø- og sundhedsskadelige kemikalier ikke er nedbragt så meget, som det er teknisk muligt og ønskeligt i forhold til miljø og sundhed.

Regeringens handlingsplan for renere teknologi har været med til at begrænse affaldsmængder og miljøbelastning fra produktion og forbrug af varer. Udgangspunktet i "Den produktorienterede miljøindsats" er at miljøhensyn skal indgå i alle beslutninger, der vedrører varer og tjenester ud fra et "vugge-til-grav-princip". Det omfatter alt fra design og valg af materialer til produktion, transport, udbud, markedsføring, efterspørgsel, anvendelse og efterfølgende håndtering af affald. Miljøhensyn skal indgå både i nationale og udenlandske led i kæden. Som "tænketaanke" for nye helhedsorienterede markedstiltag er der etableret produktpaneler, hvor alle de nævnte led deltager. Et nyt bidrag til arbejdet skal være regeringens kommende grønne erhvervsstrategi. Målet er både, at virksomhederne udvikler renere teknologier og produkter, samt at der skabes et marked for dem.

Dansk erhvervsliv skal levere varer og ydelser, som tilgodeser samfundets behov og skaber øget velfærd og individuel livskvalitet. Dette udtrykkes i Regeringens erhvervsstrategi ".dk21".

Et centralt begreb fremover vil være *grønne markeder*, hvor miljøhensyn er en vigtig konkurrenceparameter. Øget brug af markedskræfter til gavn for miljøet vil være omkostningseffektivt for både virksomheder og samfund. Et mål kan være, at priserne afspejler de reelle miljøomkostninger.

Udfordringen er at skabe incitamenter til at vise miljøhensyn eksempelvis gennem *miljøstrategier* og *grøn innovation* både i virksomhederne og i samfundet som helhed. Der skal være en både strategisk og kontant fordel for miljøbevidste virksomheder. Det kræver en klar markedsinformation med miljømærker, miljøvaredeklARATIONER og forbrugerinformation. Danmark er tilsluttet EU's miljømærke "Blomsten" og det nordiske "Svanen". Sådanne miljøoplysninger støtter forbrugernes valg af grønne produkter. Det offentlige kan gå foran og stimulere en grøn efterspørgsel, og både i EU og internationalt fremme anerkendte retningslinjer for virksomheders formidling af miljømæssige, etiske, sociale og økonomiske forhold.

I det 21. århundrede bliver en af de største udfordringer at bryde sammenhængen mellem økonomisk vækst og miljøbelastning. Skal de negative miljøeffekter fra produktion og forbrug systematisk minimeres kræver det teknologiudvikling, innovation og, at alle led "fra vugge til grav" tager ansvar for miljøet og samarbejder. Samarbejdet på tværs af brancher og sektorer skal øges, og der skal findes nye løsninger som belaster miljøet mindre og bruger færre ressourcer.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvordan sikres der en større balance mellem udbud af grønne produkter og efterspørgsel af grønne produkter.*
- *Kan du gennemskue, om de varer du køber, "tager hensyn til miljøet"? Har det betydning for dig?*
- *Er miljømærkning af produkterne såsom blomsten eller svanen den rigtige metode til at træffe miljørigtige valg og fremme bæredygtig adfærd hos forbrugerne?*

Mål og indsats 2001-2006

Regeringen vil samarbejde med markedets aktører for at skabe et *effektivt grønt marked*. Økonomiske og administrative styringsmidler skal sikre, at virksomhedernes frivillige miljøindsats styrker konkurrenceevnen. Et eksempel er, hvis samfundets miljøomkostninger afspejles i produkternes pris. Renere produktion og produkter skal fremmes på fornuftige konkurrencevilkår, så *forureneren betaler*. Samtidig vil Regeringen sikre, at offentlige grønne indkøb intensiveres og skaber en mærkbar efterspørgsel. Flere miljømærkede produkter på markedet og information skal motivere forbrugere til at ændre adfærd.

Der skal arbejdes på at definere et *livscyklus-baseret produktansvar*, hvor virksomhederne hver for sig og sammen tager ansvar "fra vugge til grav". Dette samarbejde skal udbygges på tværs af landegrænser med nationale og internationale (i EU og globalt) retningslinjer for miljøinformation om produkter og virksomheder. Udover miljømærker kan det omfatte miljøvaredeklarationer, miljøredegørelser, grønne regnskaber og informationssystemer om industriens miljøforhold. Forbrugerne skal have bedre information om miljømæssige og etiske forhold forbundet med varer og serviceydelser.

Renere teknologi og produkter skal udvikles og udbredes. Og der skal gives plads til de *nye løsninger, radikale innovationer og teknologispring*. Produkter skal i højere grad kunne repareres, holde længere, kunne opgraderes eller genbruges. Regeringen vil arbejde for, at miljøhensyn anvendes ved offentlige udbud og at miljøhensyn indgår i det internationale standardiseringsarbejde.

Den finansielle sektor vil i fremtiden have større fokus på miljøhensyn. Strategien giver en ekstra tilskyndelse hertil, såvel via det mere effektive grønne marked som den større vægt på, at forureneren betaler. Miljøhensyn vil derfor indgå med voksende vægt i den almindelige kreditvurdering ved udlån. Samtidig vil de institutionelle investorer i

deres investering lægge øget vægt på virksomhedernes miljøprofil som en strategisk konkurrenceparameter. Den øgede anvendelse af grønne og etiske regnskaber styrker mulighederne herfor.

Anvendelse og udvikling af *miljøhensyn i virksomhedernes beslutningsprocesser* skal styrkes, blandt andet så en større andel danske virksomheder har miljøledelse og er ISO 14001 eller EMAS certificerede. Virksomhederne skal benytte, udvikle og formidle brug af "bedste tilgængelige teknik" (udstyr) og "bedste metode" (fremgangsmåde). Miljøledelse skal integreres i organisationens strategiske overvejelser og involvere medarbejderne i en indsats, som også omfatter arbejdsmiljøet.

Det skal prioriteres at udvikle og udbrede *operationel viden, produkt- og procesdata samt værktøjer* til at vurdere produkters og produktionsprocessers miljøforhold. Det vil øge virksomhedernes muligheder for at integrere miljøhensyn i strategier, udviklingsaktiviteter og daglige beslutninger. Opbygning af kompetence i virksomheder og miljøviden i uddannelserne skal fremme udviklingen og lægge grunden for et marked for miljømæssigt bæredygtige produkter.

Produktionsvirksomhedernes *påvirkning af miljøet skal fortsat begrænses*. Lovgivning og styringsinstrumenter skal udvikles i takt med teknologien og markedet, så virksomhederne også frivilligt øger miljøbeskyttelsen. Det er regeringens holdning, at en række spørgsmål om sundhed og miljø fortsat skal fastlægges gennem minimumskrav. Industrien skal have ansvaret for, at anvendte kemikalier er vurderede i forhold til miljø og sundhed. Stoffer, som kan have skadelig virkning på miljø eller sundhed skal fjernes fra produkter og produktion. Særligt miljø- eller sundhedsfarlige stoffer skal helt eller delvis udfases, og ved at skærpe grænseværdierne skal belastende udslip til luft, vand eller jord begrænses. Det gælder blandt andet for dioxin og opløsningsmidler. Mængden af fine partikler i luften skal også kortlægges og nedbringes.

*Internationalt skal miljøreguleringen forbedres gennem eksempelvis IPPC-direktivet om miljøtunge virksomheder og krav om at anvende "bedst tilgængelige teknik" i EU. Livscyklus- og produkttankegangen og det markedsorienterede fokus skal spredes i internationalt regi. Regeringen vil konkret arbejde for, at der under det danske EU-formandskab i 2002 kan fremlægges en hvidbog for *fælles produktorienteret strategi i EU*. Også en EU strategi for at fremme grøn erhvervsudvikling i Europa vil være af betydning. International dansk miljøbistand skal hjælpe med at styrke regulering, håndhæve lovgivning samt overføre renere teknologier eller udnytte dansk ekspertise til at begrænse miljøbelastningen og opbygge lokal miljøkompetence.*

7. Transport

For at opnå bæredygtig udvikling på transportområdet er regeringens overordnede mål at bryde sammenhængen mellem vækst i transportens miljø- og sundhedsbelastning og vækst i økonomien. Transportsystemet skal sikre befolkningen adgang til arbejde, butikker, offentlig service og fritid, og alle skal sikres effektiv mobilitet gennem kollektive og private transportløsninger. Erhvervslivet skal sikres gode transportforbindelser til omverdenen og trængsel på vejene bør kun forekomme i spidsbelastningssituationer. Den kollektive og individuelle trafik samt cykel- og gangtrafikken skal sikres høj fremkommelighed.

For at opnå en bæredygtig udvikling skal hensyn til sikkerhed og miljø integreres i transportområdet. Regeringen har som langsigtede pejlemærker, at transportsektoren yder sit rimelige bidrag til reduktionen af det nationale udslip af klimagasser, og at udledningen af luftforurening fra trafikken ikke udgør en sundhedsfare for befolkningen. Trafikstøj er begrænset til et niveau som sikrer, at ingen udsættes for negative sundhedspåvirkninger, og det er sikkert og trygt for alle at færdes i trafikken. Endelig skal transportsystemets negative påvirkning af biodiversitet og levesteder, ved barriereeffekter, støjbelastning eller forurening begrænses.

Befolkningen har en berettiget forventning om fleksibel, hurtig og sikker tilgængelighed til arbejde, varer og oplevelser i fritid og ferie. Den mobilitet, som kræves for at virkeliggøre disse krav, forudsætter et effektivt og tidssvarende transportsystem med høj fremkommelighed. Tilgængelighed og effektiv mobilitet er tillige velfærdsgoder, som skal sikres og udvikles for fremtidige generationer gennem transportpolitikken.

Trafik i et moderne samfund har samtidig en række negative konsekvenser for sundhed og miljø, som nedsætter samfundets samlede velfærd. Sundhed, miljø og sikring af fremtidige generationer sætter dermed nogle rammer for et moderne transportsystem. Det betyder ikke, at tilgængelighed og mobilitet skal begrænses, men at transporten skal finde former, der skaber mindre trafik, færre ulykker og mindre forurening.

Der er en række ambitiøse mål på transportområdet. Der er derfor brug for at fortsætte den integration af miljøhensyn i transportpolitikken, som er foregået gennem det sidste årti. Samtidig må blikket rettes mere udad – mod internationalt samarbejde og mod samarbejde med andre sektorer og amter og kommuner – for at finde langsigtede svar på transportsektorens udfordringer. For det første er mange af transportens problemer og løsninger tæt knyttet til den internationale udvikling med den konsekvens, at Danmark ikke kan gennemføre de nødvendige initiativer alene ved nationale virkemidler. Det gælder for eksempel udvikling af ny teknologi og afgifter på international transport. For det andet kan mulighederne for bæredygtig transport kun indfries ved at sam-tænke transportspørgsmål med andre sektorpolitikker. Det gælder især by- og boligpolitik, erhvervs politik, den økonomiske politik samt skatte- og afgiftspolitikken.

Det er vigtigt at være opmærksom på disse forudsætninger, da langt den største del af transporten sker for at opnå noget andet end transport. Det er også vigtigt, at de virkemidler som sættes ind, anvendes, hvor de har størst virkning ud fra en samfundsøkonomisk og miljømæssig betragtning.

Danske og udenlandske erfaringer viser, at teknologisk udvikling oftest er det mest smertefri middel til at udvikle en mere miljøvenlig transportsektor. Derfor prioriterer regeringen højt at fremme teknologisk udvikling i arbejdet med bæredygtig transport.

Siden Brundtland-rapporten og Rio-konferencen er der udarbejdet en række analyser, debatoplæg og handlingsplaner, hvor transportsektorens udfordringer er sat i fokus. Der er desuden iværksat en række konkrete initiativer med udgangspunkt i ønsket om at sikre øget bæredygtighed i transportsektoren. Regeringen har i EU bidraget til at udforme Rådets strategi for integration af miljøet og bæredygtig udvikling i Fællesskabets transportpolitik (1999).

I Danmark er transportens påvirkning af miljø og sundhed fra luftforurening og ulykker faldet siden Rio-konferencen. Det skyldes især en målrettet indsats for bedre motorteknologi, brændstofkvalitet og trafiksikkerhed. I EU er der sket væsentlige fremskridt via aftaler med bilindustrien og stadig strammere normer for køretøjers udledninger af forurenende stoffer.

Regeringen har særligt haft succes med at indrette afgiftssystemet, så det fremmer bæredygtige valg. Afgiftsdifferentiering på bly- og svovlholdige drivmidler har medvirket til den overgang til renere brændstoffer, der er sket gennem 1980'erne og 1990'erne. Den såkaldte "grønne ejerafgift" på personbiler i 1997 er et eksempel på, hvordan afgiftssystemet kan bruges til at fremme mere energieffektive køretøjer. Elbiler er fritaget for registreringsafgift, og registreringsafgiften er mindre for de mest energieffektive bilmodeller.

Efterspørgslen efter transport vil ifølge regeringens og internationale beregninger fortsætte med at stige de næste mange år. Den økonomiske vækst i samfundet må fortsat forventes at være en central årsag til væksten i transportefterspørgslen. Globalisering, byspredning, øget bilejerskab og transportvaner er andre væsentlige årsager. Den stigende trafik medfører et øget udslip af drivhusgasser, øget forbrug af ressourcer og påvirker natur- og boligområder. Ifølge den eksisterende viden er de største sundhedsmæssige problemer fra trafik-

ken knyttet til ulykker og luftforurening, herunder små partikler, som i dag mest stammer fra dieselmotorer. Folkesundheden påvirkes også negativt ved høj støjbelastning.

DEBATSPØRGSMAÅL:

- *Hvordan kan du og din familie gøre jeres transport mere miljøvenlig - Hvad skal der til?*
- *Hvordan kan transportbehovet i byerne tilfredsstilles uden at belaste miljø og sundhed?*
- *Er der nogle rammer for vores transport, som bør ændres, for eksempel lovgivning, priser, alternativer?*
- *Hvad skal der til for at få flere mennesker til at efterspørge miljøvenlige biltyper som for eksempel elbiler og biler med et lavt brændstofforbrug?*

Mål og indsats 2001-2006

CO₂. Regeringen vil i foråret fremlægge en handlingsplan, som vil pege på de initiativer regeringen fremover vil igangsætte for at reducere CO₂-udslippet i transportsektoren. Som det fremgår af Klima 2012 og Trafikministeriets virkemiddelkatalog "Begrænsning af transportsektorens CO₂-udslip - muligheder og virkemidler" fra marts 2000 vil der kunne gennemføres virkemidler, der inden år 2010 bringer stigningen i CO₂-udslippet fra transporten til ophør.

Luftforurening og byernes miljø. Det er regeringens mål frem til 2010 at begrænse udledningen af kvælstofilter og kulbrinter med 60% i forhold til 1988-niveauet og inden for samme periode at halvere trafikens udledning af partikler i byerne. Der skal ydes en særlig indsats for at mindske trafikens påvirkning af byernes miljø og afledte sundhedseffekter, især luftforurening med små partikler. Regeringen har nedsat en arbejdsgruppe, som skal belyse mulighederne for at fremme udbredelsen af partikelfiltre på lastbiler og busser. Regeringen vil også samarbejde med kommunerne og tilskynde dem til at styrke den lokale indsats for et bedre bymiljø, blandt andet gennem de muligheder, der er i færdselsloven efter ændringen i 2000. Den indebærer mulighed for forsøg med miljøzoner.

Trafiksikkerhed. Færdselskommissionen har i sin handlingsplan fra 2000 som mål, at der inden udgangen af 2012 skal være 40% færre dræbte og tilskadedkomne i trafikken. Regeringen vil arbejde for at målet nås blandt andet gennem virksomhedsplaner for trafiksikkerhed i statslige virksomheder. En havarikommission for vejtrafikulykker skal give øget viden om årsager til ulykker.

Støj. Regeringens mål er, at der i 2010 højst må være 50.000 stærkt støjbelastede boliger, dvs. boliger belastede med et støjniveau på 65 dB og derover. Derfor vil regeringen udarbejde en støjhandlingsplan. Da støjbelastning fra baner er begrænset væsentligt i løbet af 1990'erne, vil fokus i det kommende arbejde ligge på støj fra vejtrafik. Planen vil blive koordineret med det forventede kommende EU-støjdirektiv.

Mobilitet og fremkommelighed. Regeringen har vedtaget en række langsigtede investeringer i udbygning af vejnettet og den kollektive transport for de kommende år. For den kollektive persontransport bliver der tale om et markant kvalitetsløft med investeringer i nye tog til hele landet og etablering af ny jernbaner i Århus og København. For vejtrafikken er der tale om investeringer i nye motorveje og motortrafikveje, som skal sikre trafikanternes fremkommelighed på det overordnede vejnet, hvor trafikken er mest sikker og til mindst gene for befolkningen. Den fysiske planlægning skal bruges til at øge fremkommelighed ved gang, cykling og kollektiv transport samt til at mindske behovet for transport, blandt andet gennem en aktiv lokaliseringspolitik og byfortætning. I foråret 2000 har regeringen og Københavns Kommune udgivet "Grundlag for trafik og miljøplan for Hovedstadsområdet", som vurderer trafik og miljøkonsekvenser af forskellige initiativer til udvikling af Hovedstadsområdets transportsystem. Regeringen vil fortsat anvende miljøkonsekvensvurderinger i forbindelse med alle relevante lovforslag og andre regeringsforslag, herunder om ny infrastruktur for at sikre de bedste beslutninger.

Natur og landskab. Transportens virkning på

biodiversitet samt natur- og kulturmiljø skal begrænses. Ved planlægning og gennemførelse af offentlige anlæg er udgangspunktet, at fredninger respekteres, og at der tages hensyn til naturværdier. Der bør endvidere tages hensyn til større sammenhængende uforstyrrede landskaber, så de så vidt muligt holdes fri for støj. Der bør lægges vægt på at sikre mulighed for, at dyr fortsat kan passere trafik anlæg, især ved ådale og spredningskorridorer. Amterne forventes i overensstemmelse med den statslige udmelding til Regionplanrevision 2001 at udpege de relativt få resterende større uforstyrrede landskaber i regionplanerne og forhindre, at de forsvinder.

Affald. Genanvendelsesprocenten for udrangerede køretøjer for materialer fra person- og varebiler skal ifølge et EU-direktiv op på 85% inden 2015. Det skal ske ved at gennemføre krav til behandling af udtjente biler, herunder krav til oparbejdning med henblik på genanvendelse.

Rigtig prissætning. Skatter og afgifter skal i højere grad sikre, at priser på transport, transportmidler og brændstoffer afspejler de samfundsmæssige omkostninger, herunder infrastrukturomkostninger og miljø- og sundhedsmkostninger. Det vil i sig selv fremme en mere ligelig konkurrence mellem transportformerne. Der er derfor nedsat et udvalg, som skal se på mulighederne for en "grøn" omlægning af registreringsafgiften. Desuden vil regeringen undersøge, om beskatningen af personbiler kan omlægges i en mere grøn retning - fra registreringsafgift til kørselsafgifter, så det kan gøres billigere at anskaffe biler, men dyrere at bruge dem dér, hvor belastningen af miljøet er størst. Det skal ske, uden at det samlet ændrer omkostningerne ved at have bil og under hensyn til de særlige forhold for landdistrikterne. Regeringen vil i løbet af de næste tre år fremlægge et beslutningsgrundlag for at indføre kørselsafgifter, der især sigter på at nedbringe biltrafikken i landets større byer, og som teknisk udformes på en måde, så bilsternes færden ikke registreres.

Bedre transportvalg og -vaner. Efterspørgsel og udbud af miljøvenlige transportvalg skal øges. For persontransporten handler det om at fremme kollektiv trafik, hvor der er trafikgrundlag. Desuden skal cykling og gang gøres til attraktive alternativer til bilen. Det skal blandt andet ske gennem "parkér & rejs" anlæg, ved at fremme samkørselsdatabaser, ved virksomhedsplaner for sikkerhed og miljø i statslige virksomheder samt ved bedre forhold for cyklister og gående. Regeringen vil også i 2001 gennemføre en Miljøtrafikuge for at fremme gode trafikvaner. For godstransport vil hovedvægten ligge på at fjerne barrierer og tilvejebringe faciliteter for kombinerede transportløsninger, der involverer mere bane- og søtransport, samt ved dialog mellem statslige myndigheder og erhvervsorganisationerne for at fremme bedre logistik og miljøstyring. Andre virkemidler til at fremme mere miljøvenlige transportvalg og -vaner vil være dialog, uddannelse, information, aftaler, grøn indkøbspolitik og afgifter.

Forskning. Forskning i partikler og i underbelyste miljøeffekter som jord- og vandforurening vil blive styrket og resultaterne indgå i grundlaget for eventuelle nye initiativer og målsætninger. Derudover skal centrale aspekter bag udviklingen i transportsektoren belyses bedre. Potentialet og barriererne for en større udbredelse af mere miljøvenlig transportteknologi skal undersøges nærmere med henblik på mulighederne for en forstærket indsats på området.

International indsats. Det Europæiske Råd besluttede på dets møde i Cardiff i 1998, at miljøhensyn skulle integreres i alle øvrige sektorpolitikker. Som opfølgning på denne beslutning fremlagde EU's transportministre på det Europæiske Råds møde i Helsinki i 1999 en strategi for at integrere miljøhensyn i transportpolitikken. Regeringen vil følge op på EU transportrådets strategi såvel nationalt som internationalt.

Da *udvikling og produktion af ny teknologi* til køretøjer i høj grad foregår uden for Danmarks

grænser, er det vigtigt at opnå aftaler igennem EU om normer og standarder for nye køretøjer og brændstoffer. Ad den vej er der opnået gode resultater og regeringen vil fortsætte sit arbejde med at fremme EU-regler, der er fleksible, men også så bindende, at de giver producer og købere et incitament til og gode muligheder for at foretage miljøvenlige valg. Regeringen vil blandt andet arbejde for, at der i EU vedtages bedre fælles metoder til at beregne og dokumentere køretøjers og infrastrukturens miljøpåvirkning.

Også i andre *internationale fora* end EU vil regeringen gøre en aktiv indsats. For vejtrafik er FN's Economic Commission for Europe (ECE) et relevant forum, mens International Civil Aviation Organisation (ICAO) og International Maritime Organisation (IMO) er relevante fora for luftfart og søfart. Verdenssundhedsorganisationen WHO fokuserer på direkte og indirekte sundhedseffekter af transport, mens bæredygtig transport på et overordnet plan debatteres som en del af FN's opfølgning på Rio-konferencen i 1992. Regeringen arbejder for, at aftaler i disse og andre internationale fora, der peger mod mere bæredygtig transport mellem landene, bliver mere konkrete og bindende.

8. Energi

Energiforbrug og energiforsyning er vigtige indsatsområder for at opnå en bæredygtig udvikling. For det første er det vigtigt at begrænse de menneskeskabte klimaændringer samt udledning af SO₂ og NO_x'er, der skaber forurening af miljøet. For det andet er det vigtigt at sikre effektiv og stabil energiforsyning, og at regulering af energiområdet sker på en omkostningseffektiv måde.

Det er regeringens pejlemærke, at CO₂-udledningen skal halveres inden 2030 i forhold til 1990-niveauet. Regeringen vil nedbringe det samlede energiforbrug, øge energieffektiviteten, afvikle kul i energiforsyningen og øge andelen af vedvarende energi med 1 procentpoint årligt, så den i 2030 udgør mindst 35% af det samlede energiforbrug. På forureningsområdet vil Danmark mindske udledningerne af SO₂ med omkring 30% og NO_x med omkring 45% inden udgangen af 2010 i forhold til niveauet i 1998.

Der er gjort gode fremskridt inden for det seneste årti. Samtidig med at vi har oplevet en markant økonomisk udvikling i 90'erne, er det lykkedes at holde det samlede energiforbrug nogenlunde konstant. Det skyldes ikke mindst, at overskudsvarmen fra elproduktion udnyttes langt bedre i dag end tidligere. Over 80% af fjernvarmen produceres således i dag sammen med el. Samtidig har anvendelsen af naturgas og vedvarende energi, ikke mindst vindmøller, været støt stigende gennem perioden. Elproduktionen fra vindmøller er 4-doblet fra 1994 til 2000. Fra ca. 500 MW til ca. 2000 MW. Det har betydet et fald i CO₂-udledningerne på ca. 11% fra 1988 til 2000. De renere energikilder har sammen med forøget røgregnsning bidraget til et betydeligt fald i udledningerne af SO₂ og NO_x fra energisektoren.

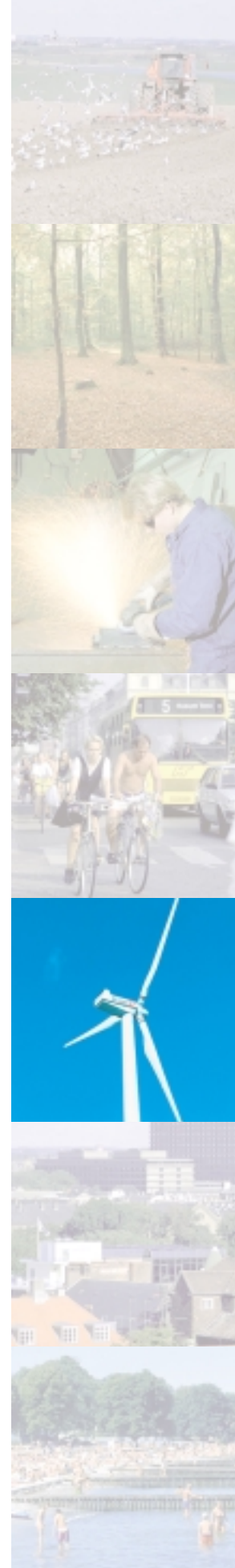
De gode resultater skyldes en bevidst politisk prioritering og ikke mindst et stærkt folkeligt engagement, som blandt andet har været en forudsætning for at udbygge den vedvarende energi.

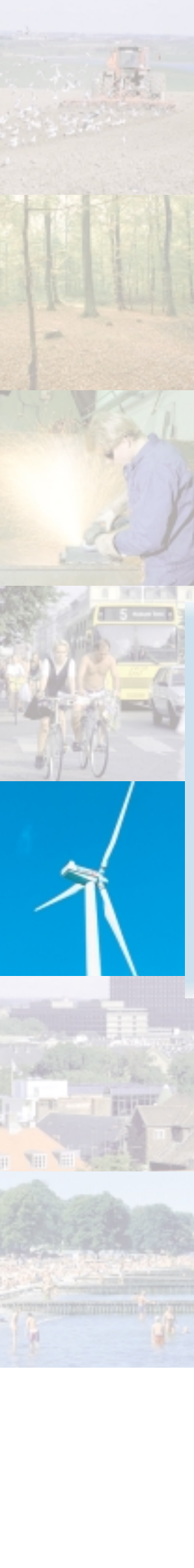
Danmark har dermed i modsætning til mange andre lande opnået, hvad man kan kalde en dobbelt afkobling i forhold til den økonomiske vækst i samfundet. Mens økonomien er vokset mere end 20% gennem det seneste årti, har energiforbruget stort set været konstant. Og mens energiforbruget har været konstant, er det lykkedes at mindske udledningen af CO₂ med 11%. Alene i 2000 er det med en økonomisk vækst på 2,4% lykkedes at reducere udledningen af CO₂ med 1,8%.

Som en sidegevinst er det lykkedes at kombinere den nationale udbygning med kraftvarme og vedvarende energi med at opbygge en række styrkepositioner for dansk erhvervsliv. Vindmølle-industrien er et eksempel på denne kombination af miljøhensyn, en målrettet forsknings- og udviklingsindsats og et fremsynet erhvervsliv. Det har betydet en væsentlig eksport inden for energiområdet i 90'erne. Den danske vindmølleindustri forventes således i 2001 af nå et salg til udlandet på over 12 mia. kroner, og den samlede eksport inden for energiområdet vil nærme sig 30 mia. kroner.

Med den øgede miljøbistand i 90'erne er der overført know-how og bæredygtig teknologi til østlande og udviklingslande. De danske erfaringer og den danske teknologiuudvikling har dermed haft betydning for at få en bæredygtig energiforsyning langt ud over Danmarks grænser.

Der er fortsat et stykke vej til at nå både den nationale CO₂-målsætning i 2005 og Kyoto-forpligtelsen i 2008-12. Den seneste samlede vurdering viser, at vi er godt på vej til at nå den nationale målsætning i 2005 med de allerede vedtagne initiativer, og at også målet i

2008-12 kan nås, hvis den nuværende indsats - særligt inden for vedvarende energi og energibesparelser – fortsættes, samtidig med, at der iværksættes nye initiativer på en række områder. Samtidig må vi se i øjnene, at målsætningerne frem til 2008-12, kun er et foreløbigt skridt på vejen til at nå det langsigtede mål om at stabilisere koncentrationen af drivhusgasser i atmosfæren på et bæredygtigt niveau.

De "lette løsninger" til at begrænse det danske energiforbrug og de danske CO₂-udledninger er i et vist omfang allerede gennemført. Når der planlægges nye indsatser, og nye virkemidler tages i brug, er der derfor behov for at sikre en høj grad af økonomisk effektivitet.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvordan kan man selv i hverdagen bidrage til at mindske sit energiforbrug?*
- *Er det nødvendigt med holdningsændringer i befolkningen for at opnå en accept af de midler, der er nødvendige for at opnå de skitserede målsætninger på energiområdet på meget lang sigt?*
- *Hvordan bør det offentlige bidrage til, at borgere og virksomheder i højere grad baserer deres energiforbrug på vedvarende energikilder?*
- *Hvilke energibesparende teknologier og vedvarende energikilder bør Danmark især satse på at udvikle, og hvordan kan denne udvikling bedst fremmes?*

Mål og indsats 2001-2006

Regeringen vil fortsætte den positive udvikling på energiområdet. Potentialet for at effektivisere energiforbruget og udbygge med vedvarende energi er fortsat stort.

Danmark vil gøre sit til at *begrænse den globale opvarmning*. Det er regeringens mål at mindske CO₂-udledningen med 20% i 2005 i forhold til 1988-niveauet. Samtidig vil regeringen tage de initiativer, som er nødvendige for også at opfylde vores forpligtelse under Kyoto-protokollen, hvor vi skal begrænse de samlede udledninger af drivhusgasser med 21% i 2008-

12 i forhold til 1990. Senere bliver der behov for nye nationale og internationale mål, herunder langt større reduktioner efter 2012.

De såkaldte *fleksible mekanismer* under Kyoto-protokollen skal anvendes i det omfang, de sikrer reelle miljøforbedringer. Regeringen vil gøre sit til, at de fleksible mekanismer kommer til at fungere på en miljømæssig og økonomisk forsvarlig måde.

Regeringen vil både nationalt og gennem et aktivt samarbejde i EU udvikle de *markedsorienterede virkemidler*, der kan fremme de miljømæssige mål mest effektivt. Det kan for eksempel dreje sig om økonomiske virkemidler såsom afgifter og omsættelige kvoter eller

andre virkemidler som effektivitetsnormer for særlige udvalgte energiforbrugende apparater. Med udgangspunkt i elreformen fra 1999 skal der pr. 1. januar 2003 være gennemført en fuld markedsåbning, hvor alle forbrugere selv kan vælge el-leverandør.

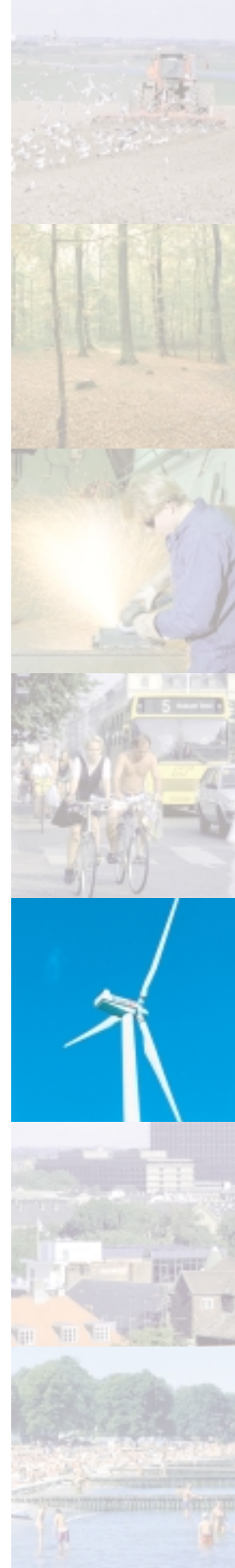
En stadig større del af vores energibehov skal baseres på *vedvarende energi*. Regeringen har sat sig for, at andelen af vedvarende energi skal stige med 1 pct. point om året, så andelen udgør hele 35% af det samlede energifor-

brug i 2030. Udbygning med store havvindmølleparker og øget anvendelse af biomasse bidrager til at realisere målet. Det er planen, at der senest i 2008 er opført vindmøller til havs med en samlet kapacitet på 750 MW. Samtidig er det vigtigt at satse på en fortsat aktiv forsknings- og udviklingsindsats inden for vedvarende energi med henblik på også at fremme nye alternative energikilder. Det er politisk aftalt, at vedvarende energi allerede i 2003 vil udgøre minimum 20% af det danske elforbrug. I EU-sammenhæng har Danmark som mål, at 29% af det danske elforbrug i 2010 skal komme fra vedvarende energi.

Som et led i arbejdet stiller regeringen også direkte *krav til elproducenterne*. Danmark har som det første land indført CO₂-kvoter, der sætter et loft over elsektorens samlede CO₂-udledning. I 2001 er der udstedt kvoter svarende til en begrænsning af udledningerne til 22 mio. tons. Der fastsættes desuden årlige grænser for, hvor store mængder SO₂ og NO_x'er, de store kraftværker må udlede.

Som led i indsatsen for at styrke *energibesparelser* blev der i 2000 vedtaget en ny energisparelov, der lægger op til en styrket planlægning, koordinering og prioritering af den samlede indsats for energibesparelser. Som led i den lokale indsats oprettes der lokale energispareudvalg, hvor alle interesserede parter kan deltage. Det offentlige skal gå foran med at spare på energien.

En effektiv indsats på hele energiområdet vil bedst kunne ske i et *internationalt samarbejde*. Danmark vil arbejde for, at bæredygtige energiformer bliver stærkt repræsenteret i EU's energipolitik og på den globale dagsorden i 2002 og fremover. Også et fortsat nordisk energisamarbejde er væsentligt, ikke mindst på el-området. Udvikling og overførsel af know-how og energiteknologi til østlande og udviklingslande er blevet opprioriteret i de senere år og vil fortsat være et centralt element i Danmarks indsats for global bæredygtig udvikling.

9. By- og boligudvikling

Det er regeringens overordnede mål at fremme en bæredygtig udvikling af byer, boliger og byggeri. Beboere og brugere i de enkelte by- og boligområder skal deltage aktivt heri, blandt andet gennem en livsstil, der bygger på, at man i det daglige tager hensyn til miljøet og begrænser ressourceforbruget. Byen med dens sociale liv, bygninger og infrastruktur skal organiseres og forvaltes med sigte på at opnå betydelig reduktion af ressourceforbrug og miljøbelastning. Byerne skal være levende og mangfoldige, og bymidterne skal styrkes som centre for handel og kultur. De enkelte dele af byen skal indeholde både boliger, serviceerhverv og offentlige institutioner, så byen bliver mere levende.

Byernes arealmæssige vækst skal begrænses, og de ældre erhvervs- og havneområder skal udnyttes bedre. Byens trafikskabende funktioner skal ligge sådan, at flest mulige mennesker med fordel kan bruge den kollektive trafik. Og de negative konsekvenser af den stigende biltrafik i byerne skal begrænses, ligesom miljøbelastning i byerne skal nedbringes.

Der skal være et varieret udbud af boliger, og der skal være en forstærket indsats i belastede bykvarterer. I byfornyelsen skabes balance mellem nyt og gammelt, og der lægges vægt på kvalitet, god arkitektur og byøkologi, ligesom de bevaringsværdige kulturmiljøer skal sikres. Samtidig skal kvaliteten af byernes rekreative muligheder gøres bedre, og kolonihaver skal sikres.

Velstandsstigningen og den øgede arbejdsdeling har ført til en kraftig vækst i trafikken, som i dag er den største trussel mod bymiljøet og dermed byens samlede kvalitet. For at begrænse væksten i transportarbejdet skal der

vises stor tilbageholdenhed med at inddrage nye landzonearealer til byformål. Byernes vækst skal i stedet foregå på arealer, som allerede er by i dag. Fra statslig side vil dette blandt andet blive tilstræbt gennem regionplanudmeldingerne.

Der stræbes mod at genbruge eksisterende udtjente byområder, at udnytte de lokale sociale, naturmæssige og bygningsmæssige ressourcer bedst muligt, at blande boliger og byens forskellige funktioner samt at sikre god tilgængelighed. Sådanne byer stiller krav om principper for lokalisering og trafikbetjening, blandt andet for at sikre, at en stigende del af trafikken afvikles som kollektiv transport, cykel og gang. I hovedstadsregionen skal dette blandt andet sikres ved at erhvervsbyggeri placeres i tilknytning til stationerne. En blanding af service, erhverv og forskellige boligformer giver samtidig mere levende og mangfoldige byer, der også er socialt bæredygtige.

En bæredygtig udvikling stiller særlige krav til brugeradfærd og borgernes livsstil i byer og boligområder. Med udgangspunkt i hidtidige erfaringer med bl.a. borgerinddragelse, individuel måling af ressourceforbrug i husstanden og grønne regnskaber i de enkelte boligområder vil regeringen styrke indsatsen for adfærd og holdningsændringer i forhold til miljø- og ressourceproblemstillinger.

De grønne områders kvalitet er under pres og skal derfor styrkes. Arealerne har stor betydning for både den fysiske og psykiske trivsel i byen, og de bliver brugt meget. Desuden har de grønne områder betydning for byens stofkredsløb – de kan filtrere regnvand, aftage kompost og være ramme for plante- og dyreliv. Kolonihaverne, der ofte ligger på arealer der er attraktive til andre funktioner, er under pres, men skal sikres som værdifulde elementer i byens rekreative tilbud.

Bygninger og anlæg i byerne udgør en væsentlig del af samfundets økonomiske og kulturelle

kapital og spiller desuden en central rolle for det samlede ressourceforbrug og miljøbelastning. Energiforbrug til byggeri og drift af bygninger står for halvdelen af Danmarks energiforbrug, mens materialeforbrug til byggeri og anlæg udgør hovedparten af forbruget af danske råstoffer. Det er derfor en væsentlig udfordring at synliggøre og begrænse ressourceforbrug og miljøbelastninger for bygningers samlede livsforløb. Det kan blandt andet gøres ved at øge bygningers brugsværdi, fleksibilitet og kvalitet, så levetiden forlænges og behovet for bygningsændringer begrænses.

Forholdene på boligmarkedet medfører, at det ofte er vanskeligt at skifte bolig efter ændrede behov, for eksempel hvad angår kvalitet, størrelse og placering. I de enkelte boligområder tilstræbes variation, oplevelsestilbud og god adgang til natur.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvad gør en by god at leve i, og hvilke krav kan man stille til en bæredygtig by?*
- *Hvad er de største mangler i de danske byer i dag?*
- *Hvilke ønsker har du til din fremtidige bolig?*
- *Skal boliger og arbejdspladser blandes i byen?*
- *Hvordan begrænser vi trafikken og genevirkningerne af trafikken i byerne?*
- *Svarer byens rekreative arealer i omfang og indhold til kravene til en bæredygtig by?*

Mål og indsats 2001-2006

Betænkningen fra *Erhvervs- og Bypolitisk Udvalg* indeholder en række forslag til nye initiativer og love, som kan styrke udviklingen af bæredygtige byer i forhold til lokalisering og arealanvendelse. Regeringen finder det særlig interessant at arbejde videre med forslaget om at udpege byomdannelsesområder, hvor det vil være muligt at etablere særlige *byomdannelsesselskaber*, der skal gennemføre udviklingen i området.

Regeringen vil blandt andet gennem eksempelprojekter bidrage til at udvikle nye bystrukturer, som mindsker *transportefterspørgslen* og fremmer den kollektive trafik. Der skal *udvikles*

strategier for placering af butikker, kontorer, institutioner og boliger i byen for at undgå en unødigt stor trafikbelastning samt sikre grønne arealer med høj kvalitet.

Helhedsorienteret byfornyelse og kvarterløft fortsættes og videreudvikles. Der sigtes særligt mod at inddrage alle borgere og mod at integrere sociale, økonomiske og miljømæssige initiativer i lokalsamfundet. Der sættes fokus på blandt andet måling af ressourceforbrug i den enkelte husstand og grønne regnskaber i boligområder. *Regeringens byudvalg* udvælger 3-5 *modelområder* med høj koncentration af sociale problemer, hvor der gennemføres en forstærket indsats i samarbejde mellem private og offentlige parter. Under den såkaldte bypulje gennemføres temaerne "Den tilgængelige by" og "Den bæredygtige landsby" med fokus på bæredygtig byudvikling.

Som et middel til at opnå mere socialt bæredygtige by- og boligområder fremsætter regeringen lovforslag om *udvidet råderet og medejerskab* i det almene byggeri.

Den såkaldte accelerationspulje til fremme af økologisk byggeri vil støtte en række udviklingsprojekter. Midlerne kan anvendes til en forstærket byøkologisk indsats, herunder til fremme af økologisk byggeri, alternative isoleringsmetoder, økologisk produktudvikling, miljørigtig projektering og til totaløkonomi samt til at etablere en produktsubstitutionsdatabase. Der vil ske en stramning af kravene i *bygningsreglementet*, der blandt andet indebærer yderligere krav vedrørende energiforbrug og sunde bygninger. Et nystartet byggepanel med deltagelse af byggeerhvervet vil inden udgangen af 2001 udarbejde en handlingsplan for *miljømæssigt bæredygtigt byggeri*.

10. Turisme

Det er et langsigtet mål at skabe en turisme, der er i balance med naturgrundlaget, som er accepteret af lokalbefolkningen, som giver turisterne autentiske natur- og kulturoplevelser af høj kvalitet, og som skaber beskæftigelse og indtægter for lokalsamfundene. Det kan blandt andet ske ved øget anvendelse af natur- og kulturformidling.

De rekreative muligheder for turister og lokale beboere skal sikres og forbedres, og der skal skabes mere handicapvenlig adgang til ferie- og fritidsoplevelser. For at realisere disse mål skal lokalområdernes og turismens funktioner og behov integreres bedre, og der skal være en stadig afvejning af erhvervsmæssige og miljømæssige interesser.

Turisme er nu landets fjerdestørste erhverv med en omsætning på 44 mia. kr. i 1999. Danmark oplevede først i 1990'erne en høj vækst i turismen fra 25 mio. registrerede turistovernatninger i 1988 til 43 mio. i 1992. Men siden 1993 har turismen været ret stabil omkring 44 mio. turistovernatninger.

De senere års økonomiske opsving har betydet, at der globalt set rejses meget mere end før, også med turistformål. Den internationale turisme påvirker mulighederne for at opnå en global bæredygtig udvikling, dels gennem blandt andet flyrejser, dels ved slid på naturen i de områder, der er mål for turismen.

I det sidste årti har turisterhvervet i Danmark i stigende grad satset på natur- og miljøorienterede attraktioner og oplevelser. Der er etableret en række ordninger, der giver miljømærker til overnatningsfaciliteter. Der er også udviklet en ordning, "Destination 21", for turistedestinationer med en bæredygtig udvikling.

Ordningen afprøves nu i 7 pilotområder, og der er etableret en manual med kriteriesæt og indikatorer. Destination 21 bygger på 8 hovedkriterier. Det er blandt andet at sikre lokal organisering, fælles strategi og samarbejde, at opbygge kompetence til en bæredygtig turisme, at beskytte og sikre adgang til destinationers natur- og kulturmiljøværdier, at styrke og synliggøre lokal kultur og identitet, at reducere ressourceforbrug og forurening og at skabe beskæftigelse og økonomi i lokalsamfundet.

Samtidig har Blå Flag kampagnen øget opmærksomheden omkring rene og sikre badeforhold. Naturgenopretning og skovrejsning har øget de rekreative muligheder, og naturvejledning er nu også populær blandt turister. Der er kommet øget fokus på planlægning af turisme/ fritidsanlæg i region- og kommuneplaner. Kystzonenlovgivningen har skærpet kravene til nye turistanlæg i kystzonen. Som led i det statslige Regionplan-oplæg 2001 til amterne er en del gamle arealreservationer til ferie- og fritidsanlæg nu under revurdering. Trods disse initiativer er det en væsentlig udfordring at omdanne turismen under hensyntagen til brede miljømæssige, sociale og økonomiske forhold.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvordan kan turistområderne forbedres til gavn for både den lokale befolkning og turister?*
- *Hvordan kan turisterhverv og lokalområder opmuntres til miljøforbedringer, deltagelse i Destination 21 udvikling, miljømærkning og lignende tiltag inden for turisme?*
- *Hvad kan du selv gøre, for at din næste ferie bliver mere bæredygtig?*

Mål og indsats 2001-2006

Samspelet mellem den fysiske planlægning i amterne og de regionale og nationale turisme-strategier skal styrkes, blandt andet gennem samarbejde mellem Danmarks Turistråd og Miljø- og Energiministeriet.

Lokalbefolkningen og interessegrupper skal inddrages mere i planlægning og udvikling af turisme, så denne styrker lokalsamfundenes udvikling og service samt forbedrer natur- og kulturformidlingen.

Eksisterende turistområder og turistfaciliteter skal opgraderes/forbedres til højere miljømæssig standard. Nye anlæg og faciliteter bør etableres med høj miljøstandard.

De rekreative muligheder for turister og lokale beboere skal sikres og forbedres blandt andet ved bedre adgang mellem naturområderne og bolig/ferieområderne samt mere handicapvenlig adgang.

Forskningsresultater vedrørende turismens sociale og miljømæssige konsekvenser og erfaringer fra Destination 21 m.m. skal løbende dokumenteres og relevant viden gøres tilgængelig.

Nytænkning af transport for turister skal igangsættes, så lange transportafstande til ferieområdet kan ske kollektivt, kombineret med individuel transport (for eksempel el-bil og cykel) i ferieområdet.

Tværgående indsats

11. Klimaændringer

På lang sigt skal atmosfærens indhold af drivhusgasser stabiliseres på et niveau, som kan forhindre farlig menneskeskabt indvirkning på klimasystemet. De klimaændringer, der synes uundgåelige, skal ske så langsomt, at økosystemerne kan tilpasse sig uden, at fødevarereproduktionen trues. Samtidig skal den økonomiske udvikling fortsætte på et bæredygtigt grundlag.

Danmark har internationalt set et højt udslip af CO₂ pr. indbygger, hvilket giver os en særlig forpligtelse. Med aftalen om at reducere udslippet af seks drivhusgasser med 21 procent fra 1990 til 2008-12 vil Danmark derfor også yde et væsentligt bidrag til Kyoto-protokollen og dermed til at imødegå de globale klimaændringer. På grund af problemets omfang er der et markant behov for at mindske udledningerne yderligere efter 2012. Derfor er regeringens pejlemærke, at Danmarks udledning af CO₂ skal halveres inden 2030.

De seneste *analyser fra FN's klimapanel* understreger, at klimaproblemet anses som det største globale miljøproblem og måske den største globale udfordring i dette århundrede. CO₂-koncentrationen i atmosfæren er i dag ca. 30% højere, end den var før industrialiseringen. En fordobling i forhold til det før-industrielle niveau kan forventes inden for få årtier. Den globale middeltemperatur er i samme periode steget 0,6°C ledsaget af ændringer i sne- og isdække, kraftige nedbørsforekomster og andre klimaforhold, der tilsammen viser, at klimaændringer med stor sandsynlighed allerede er en realitet.

Ved klimaforhandlingerne i Haag i december 2000 konkluderede klimapanelets formand, at vi kan forvente yderligere stigninger i den glo-

bale temperatur på mellem 1,5°C og 6°C i løbet af de næste 100 år. Følgerne vil være klimaændringer, yderligere stigning af havet på mellem 15 og 95 cm. og ændrede nedbørsforhold samt formodentlig øget forekomst af ekstreme vejrforhold. De største negative virkninger af klimaændringerne forventes i udviklingslandene - ikke mindst i lyset af trusler om oversvømmelser og forringede muligheder for fødevarereproduktion. I Danmark kan klimaændringen på lang sigt resultere i varmere vintre, øget nedbør og flere storme. Det kan have konsekvenser for den biologiske mangfoldighed og for blandt andet jord- og skovbrug samt fiskerierhvervene. Og lavtliggende områder kan blive oversvømmet som følge af vandstandsstigningerne.

Siden 1990 har Danmarks *nationale målsætning* om at mindske CO₂-udledningen med 20% i 2005 i forhold til 1988 været grundlaget for den danske politik. Handlingsplanen Energi 21 fra 1996 har styrket Danmarks rolle som frontløber på energiområdet. Også inden for andre sektorer, herunder transport, landbrug, skovbrug og affald, har de vedtagne strategier og/eller handlingsplaner stor betydning for at begrænse udledningen af drivhusgasser.

Med vedtagelsen af *Kyoto-protokollen* i 1997 blev det aftalt, at industrilandenenes samlede udledning af drivhusgasser skal begrænses med mindst 5% i 2008-2012 i forhold til 1990. Sammenlignet med en situation hvor Kyoto-protokollen ikke gennemføres, svarer det til en reduktion på 20-30%. Kyoto-protokollen er det første vigtige skridt mod virkeliggørelsen af FN's klimakonvention fra 1992. Flere spørgsmål i forhold til virkemidlerne i Kyoto-protokollen skal dog afklares, før aftalen kan forventes at træde i kraft.

På baggrund af konklusionerne fra FN's klimapanel har *EU's miljøministre anbefalet*, at koncentrationen af drivhusgasser i atmosfæren

stabiliseres på et niveau svarende til under knap en fordobling af de koncentrationer, der var, før industrialiseringen satte ind. Og den globale temperaturstigning bør ikke overskride 2°C i forhold til det før-industrielle niveau. Skal denne anbefaling efterkommes, må industrilandenenes udledning af drivhusgasser inden næste århundredeskifte komme ned på et niveau, der svarer til 10-15% af udledningen i dag. Det betyder, at der er behov for betragtelige begrænsninger i udledningen af drivhusgasser - mellem 2 og 2½% årligt.

Det stiller krav om en drastisk *reduktion af ressourceforbruget*. Det skal dels ske ved betydelige teknologiske fremskridt, men det er også nødvendigt at ændre forbrugs- og produktionsmønstre i industrilandene. Samtidig er det klart, at der på længere sigt også må ske væsentlige begrænsninger i udviklingslandene, som kan forvente en fortsat befolkningstilvækst og væsentlig økonomisk udvikling.

DEBATSPØRGSMÅL:

- Er tilstrækkelige reduktioner af udslippet af drivhusgasser forenelig med at opretholde vores livsstil: Kan reduktionerne tilvejebringes ved en forventet fremtidig teknologisk udvikling, eller skal der ske en omlægning af vores forbrugsmønstre?
- Påvirkes de andre landes beslutninger af Danmarks rolle som frontløber på energi- og klimaområdet?
- I hvilket omfang bør Danmark købe sig til formindskede udslip af drivhusgasser i andre lande, hvor reduktionen kan ske billigere for at sikre vores overholdelse af klimamålsætningen?
- Hvordan kan udviklingslandenes ønsker om økonomisk udvikling forenes med en aktiv deltagelse i bekæmpelsen af klimaforandringer, og hvorledes kan Danmark bidrage hertil?

Mål og indsats 2001–2006

I 2005 er det målet at begrænse det danske CO₂-udslip fra energiforbrug med 20% i forhold til niveauet i 1988. I henhold til aftalerne i EU om fordelingen af EU's udslipsreduktion under Kyoto-protokollen skal Danmark i 2008-12 mindske den samlede drivhusgasudledning med 21% i forhold til 1990-niveauet. Det er desuden regeringens pejlemærke, at industrilandenenes drivhusgasudledninger skal halveres

inden 2030. Hvis koncentrationen af drivhusgasser i atmosfæren på længere sigt skal dæmpes yderligere, må der fastlægges internationale mål om langt større begrænsninger, efter Kyoto-protollen udløber i 2012.

Regeringen *overvåger løbende målopfyldelsen*, og om de anvendte midler giver så meget miljø for pengene som muligt. For at leve op til Kyoto-protokollens mål har regeringen taget en række nye initiativer og forstærket eksisterende initiativer inden for samtlige sektorer. Det gælder blandt andet energiproduktion, transport, landbrug, skovbrug, industri og husholdninger.

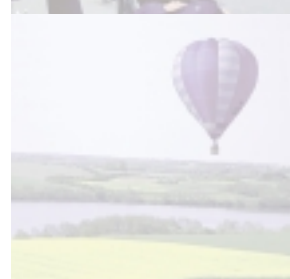
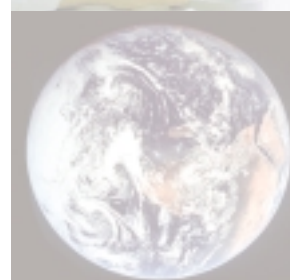
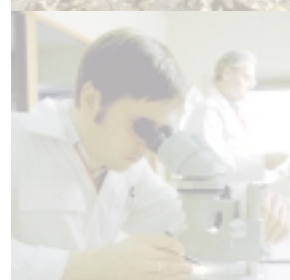
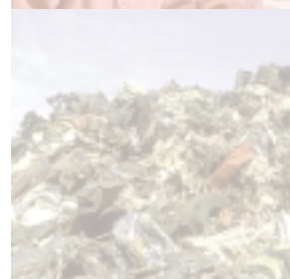
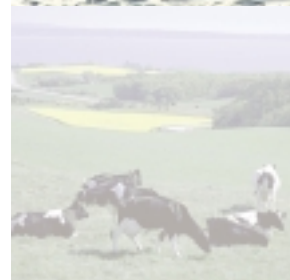
På *energiproduktionssiden* vil et grønt elmarked og nye CO₂-kvoter på elproduktion lede til en fortsat større anvendelse af vedvarende energi og naturgas.

Inden for *transport* vil en videre udvikling af mere energi-effektive transportteknologier understøttet af økonomiske virkemidler, adfærdspåvirkninger og bedre fysisk planlægning kunne bidrage til, at transportsektoren kan give sit rimelige og realistiske bidrag til, at målsætningerne på klimaområdet kan nås.

Også *landbruget* vil bidrage ganske betydeligt til at reducere udledningen af klimagasser, blandt andet metan og lattergas. Regeringen har netop fremlagt en handlingsplan for ammoniak, der vil bidrage til at nedbringe landbrugets

udslip af klimagasser. Men også et initiativ som udbygning biogasanlæg kan være med til at begrænse udslippet.

På *skovbruksområdet* vil forøgelsen af skovarealet medføre et optag af CO₂ under opvæksten af de nye skove og større muligheder for at anvende biomasse. Blandt andet derfor vil regeringen fordoble skovarealet inden for en trægeneration (80-100 år).

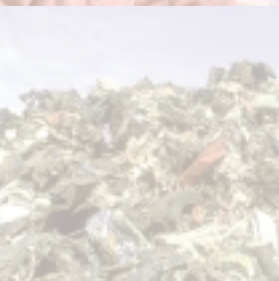
Det er nødvendigt at reducere udledningerne af de kraftige *industrielle drivhusgasser* HFC'er, PFC'er og SF₆. Derfor er der vedtaget afgifter på disse gasser.

Energispareloven fra 2000 lægger op til en styrket planlægning, koordinering og prioritering af den samlede indsats for energibesparelser.

På *det internationale plan* arbejder Danmark for, at Klimakonventionen og Kyoto-protokollen bliver effektive redskaber i kampen mod klimaændringer. Dansk bistand under u-landsrammen og MIFRESTA-rammen bidrager til at hjælpe udviklingslande og østlande til at efterleve Klimakonventionen, blandt andet med teknologioverførsel og kapacitetsopbygning, og bistanden bidrager derfor til at virkeliggøre konventionens forpligtelser om støtte af udviklingslande og østlande. Aktiviteterne er og skal være i overensstemmelse med landenes prioriterede behov, som det også nærmere er præciseret i konventionen.

Danmark støtter blandt andet *Den Globale Miljøfacilitet (GEF)*, der siden 1991 har givet mere en 1,2 mia. USD i gavebistand på klimoområdet i østlande og udviklingslande.

Danmark støtter FN's Miljøprogram (UNEP) samarbejdscenter om klima og energi i Risø. Miljøbistanden kan også understøtte brugen af de fleksible mekanismer i Kyoto-protokollen ved at iværksætte konkrete demonstrationsprojekter i østlandene. Danmark deltager i et forsøgsprogram med det såkaldte Joint Implementation i Østersøområdet.

Danmark foretager periodiske *indberetninger til Klimakonventionen*, der omhandler såvel forebyggelse af klimaændringer, forventede effekter af klimaændringerne, tilpasningsforanstaltninger, indsats med hensyn til forskning og overvågning samt Danmarks indsats med hensyn til teknologioverførsel og kapacitetsopbygning i udviklingslandene. Den tredje indberetning vil foreligge november 2001.

I lyset af Klimapanelets seneste udredning vil regeringen også gennemføre en *analyse af mulige klimaeffekter i Danmark* og beskrive

mulige scenarier for udviklingen, så der etableres et grundlag for eventuelle beredskabsforanstaltninger.

12. Biologisk mangfoldighed

-naturbeskyttelse og adgang til naturen

En bæredygtig udvikling betyder, at vi af hensyn til fremtidige generationer sikrer naturens balance. Vigtige midler er styrket og målrettet beskyttelse af arter og af genetisk mangfoldighed, udvikling af et sammenhængende net af naturområder og naturgenopretning.

Der bør endvidere skabes forståelse for, at visse naturværdier i tilknytning til kultur- og naturlandskaber, naturtyper og variationen af arter og genpuljer er unikke og uerstattelige. Vi skal reducere udledning af næringsstoffer og miljøfarlige stoffer, og vi må udnytte naturen på en måde, så fremtidige generationer har adgang til naturressourcer i samme omfang, som vi har det.

Friluftsliv og naturoplevelser har betydning for befolkningens velbefindende og livskvalitet. Det er vigtigt, at befolkningen bakker op om en bæredygtig natur- og miljøpolitik. Derfor skal befolkningen have bedre adgang til både egentlig natur, skove og det øvrige åbne land.

Siden Rio-konferencen i 1992 har Danmark forstærket indsatsen for at imødegå forringelser af naturen og styrke den biologiske mangfoldighed. Biodiversitetsstrategien fra 1995 var udgangspunktet for den forstærkede indsats.

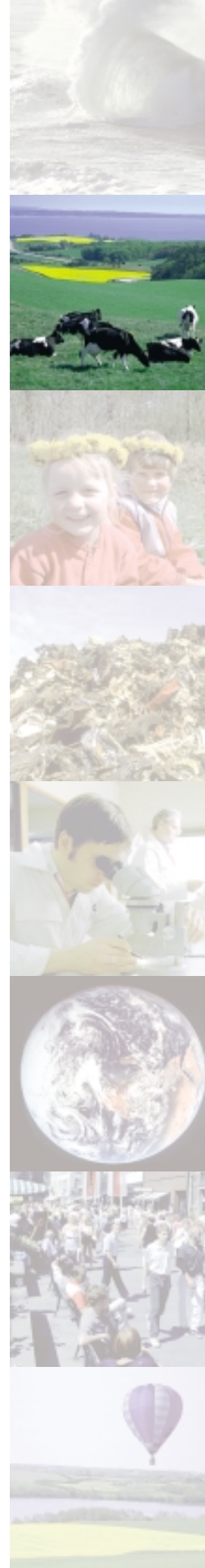
Gennem Naturbeskyttelsesloven er sårbare naturtyper svarende til 9% af landets areal beskyttet, og 4,5% af landets areal er fredet. På ti år er mere end 14.000 ha nye arealer med natur, skov eller friluftsområder i landbrugslandskabet kommet til. Privat skovrejsning har skabt 13.000 ha ny skov. Der er udlagt 194 internationale naturbeskyttelsesområder som led i at gennemføre EF's direktiv om at beskytte planter og dyr og deres levesteder (Habitatdirektivet). Siden 1994

er antallet af vildtreservater fordoblet, så de udgør 330.000 ha. Gennem denne indsats er nedgangen i størrelsen af Danmarks naturarealer bremset, og det går fremad for nogle arter, som Danmark har internationalt ansvar for at beskytte, for eksempel vandfugle.

Naturkvaliteten i landbrugslandet, i havet og i de naturbeskyttede områder er imidlertid løbende blevet forringet. Blandt de plante- og dyregrupper, som er behandlet i Rødliste 1997 over forsvundne, truede, sårbare og sjældne planter og dyr i Danmark, er ca. 30% "akut truede og sårbare". 1.500 arter er i så stor tilbagegang, at deres eksistensmuligheder i landet er truet. Der er også konstateret en negativ udvikling for en række mere almindelige arter og for en række af de naturtyper, som er prioriteret i EF's habitatdirektiv.

Naturtyper og artsrigdom er udsat for skadelige påvirkninger fra for eksempel næringsstoffer og miljøfarlige stoffer eller fysiske påvirkninger. En udfordring er at sikre, at disse påvirkninger mindskes betydeligt. Det vil kræve, at alle sektorer, der påvirker naturen - landbrug, skovbrug, fiskeri, husholdninger, transport og energisektoren - får ansvar for at gennemføre de naturpolitiske mål og integrerer naturhensyn i deres virksomhed. Der skal udvikles strategier og produktionsmetoder, der i højere grad tager hensyn til naturkvaliteterne, i særlig grad inden for jordbrug og fiskeri.

Der er også behov for at gendanne halvkulturrealer og fremme en række arter gennem naturgenopretning og øget beskyttelse blandt andet i sammenhængende netværk af naturområder, hvis vi vil undgå at miste flere arter eller naturtyper. En stigende udfordring er forekomsten af genmodificerede organismer og indførsel af fremmede arter både på landjorden, i søer og vandløb og i havet. Desuden kan de menneskeskabte klimaændringer få stor betydning for plante- og dyrelivets udvikling i årene fremover.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvor meget og hvilken slags natur vil du gerne have i Danmark?*
- *Synes du, at det er nødvendigt at gøre mere for at beskytte naturen? – Hvad mener du, at du selv kan gøre?*
- *Hvad, tror du, vil være de største trusler mod naturen i årene fremover? – Hvad mener du, at der kan gøres?*
- *Hvordan mener du, at landbruget, skovbruget og fiskeriet bedst kan være med til at beskytte naturen?*
- *Savner du oplysninger om mulighederne for at dyrke friluftsliv? - Hvilke oplysninger kunne du ønske?*

Mål og indsats 2001-2006

Regeringen vil forstærke indsatsen for at bevare og genskabe levesteder for hjemmehørende dyr og planter med store levedygtige bestande både på land og i de ferske og marine vandmiljøer. Indsatsen skal rumme områder, hvor naturen får lov til at udfolde sig på egne præmisser og uden væsentlig menneskelig påvirkning.

Regeringen har nedsat et bredt sammensat udvalg (Wilhelmudvalget), som skal tilvejebringe det faglige grundlag for at prioritere indsats for biologisk mangfoldighed og naturbeskyttelse. På denne baggrund vil regeringen i 2001 udarbejde en *national handlingsplan for biologisk mangfoldighed og naturbeskyttelse* for yderligere at følge op på Biodiversitetskonventionen.

Handlingsplanen vil skulle lægge rammen for de kommende års indsats, hvor formålet er at sikre, styrke og målrette indsatsen for biologisk mangfoldighed og naturbeskyttelse. Det skal blandt andet ske gennem sektorintegration, så aktiviteter i landbrug, skovbrug og fiskeri og andre sektorer foregår på et bæredygtigt grundlag, også under hensyn til naturen og den biologiske mangfoldighed.

Handlingsplanen skal arbejde på forskellige muligheder for at gøre den nuværende indsats mere målrettet, herunder at udvikle et sammenhængende, grønt net af beskyttede naturområder samt fortsat beskytte arter og den genetiske mangfoldighed. Forskning og overvågning udbygges som grundlag for at kunne

bevare og udnytte naturen. Endvidere styrkes dialog, information og undervisning om beskyttelse af naturen og den biologiske mangfoldighed, ligesom den forebyggende indsats mod indførelse af fremmede arter i naturen støttes.

Friluftsliv giver sundhed og livskvalitet, naturoplevelser og større forståelse for natur og kulturmiljø. Regeringen finder,

at det er vigtigt, at befolkningen har gode muligheder for at komme ud i naturen. Målet er at skabe reelle forbedringer for befolkningens muligheder for oplevelser i det åbne land og i skovene. Grundlag for denne politik skal udarbejdes af et bredt sammensat adgangsudvalg nedsat af miljø- og energiministeren. Arbejdet afsluttes i 2001.

Der vil blive arbejdet for at skabe sammenhængende stinet og for at etablere ny skov nær gamle købstæder og større byer. Naturvejledere og naturskoler eller lignende skal øge børns naturviden. Formidling via naturnet.dk skal omfatte lettilgængelige oplysninger om mulighed for friluftsliv.

13. Miljø og sundhed

- kemikalier, miljøforurening, fødevarer, arbejdsmiljø og indeklime

Danmark skal være et land, hvor befolkningens livskvalitet og sundhed i stadig mindre grad påvirkes af forurening fra produkter, fødevarer, arbejdsmiljø og indeklime. Skader på dyr og planter fra forurening bør også begrænses. Beskyttelsesniveauet skal tage højde for særligt følsomme mennesker - børn og gravide, allergikere og kronisk syge - og for særligt sårbare økosystemer.

Danskernes middellevetid er i dag blandt de laveste i EU, og er de seneste tredive år kun steget med to år. Regeringens Folkesundhedsprogram 1999-2008 skal medvirke til at vende denne kedelige tendens og forbedre folkesundheden. Den primære årsag til den lave levealder er vores livsstil, men også miljøets kvalitet har en betydning for levealderen. Kemikalier og mikroorganismer kan have skadelige virkninger på menneskers og dyrs sundhed og på miljøet. Miljøkvaliteten er i sig selv vigtig i et bæredygtigt samfund.

DEBATSPØRGSMÅL:

- Hvilken påvirkning fra miljøet eller fra andre kilder er du særligt bekymret for, når du tænker på din sundhed?
- Hvad mener du, regeringen eller andre kan gøre for at beskytte din sundhed bedre?
- Hvad mener du, er det største miljøproblem i dag - og hvorfor?

Mål og indsats 2001-2006

Vi må mindske de skadelige påvirkninger på menneskets sundhed og på miljøet mest muligt, uanset hvad kilden er. Regeringen vil lave en *samlet strategi for sammenhængen mellem miljø og sundhed*, som belyser og prioriterer indsatsen overfor skadelige påvirkninger på sundheden fra blandt andet miljøfaktorer,

kemikalier i produkter og varer, fødevarer, arbejdsmiljø, indeklime og trafikken.

13.1 Kemikalier

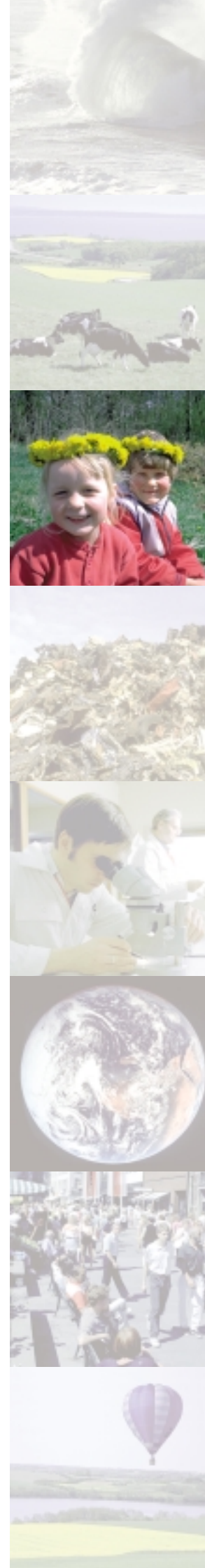
Kemikalier, der anvendes i samfundet, må ikke give uønskede virkninger som kræft, mindsket forplantningsevne, ændret arvemasse eller påvirke sårbare økosystemer. I 2020 er der ikke produkter (eller varer) på markedet, som indeholder kemikalier med stærkt problematiske sundheds- eller miljøeffekter.

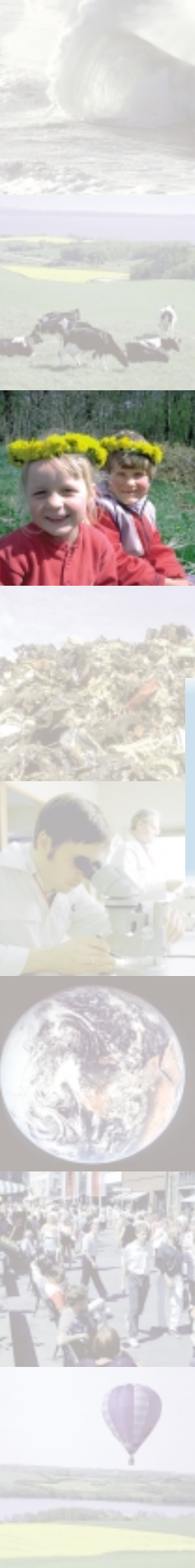
Kemikalier giver mange fordele i vores moderne samfund men også en række ulemper. For de fleste kemikalier er der i dag ikke nok viden om virkninger på sundhed og miljø. Samtidig med, at vi skal have mere viden, skal vi leve op til målet om at udføre færre test på dyr. Computermodeller eller andre alternative testmetoder kan tilgodese begge hensyn.

International, aktiv og fremsynet indsats på kemikalieområdet er nødvendig fordi kemikalierne spredes på tværs af landegrænser - primært via den udbredte handel med varer, men også via miljøet. Danmark skal fortsat være meget aktiv i EU-arbejdet og andre regionale fora, men skal også være med til at sikre, at der gennem bindende internationale aftaler og

konventioner tages hånd om de store globale miljøproblemer.

Forsigtighedsprincippet er et vigtigt politisk instrument, og regeringen vil arbejde for, at princippet er med til at sikre et tilstrækkeligt og højt beskyttelsesniveau ved godkendelse af bekæmpelsesmidler og i forbindelse med bru-

gen af andre kemiske stoffer. Godkendelse af pesticider sker på grundlag af risikovurdering. Pesticider, hvor anvendelsen giver uacceptable effekter for miljøet og menneskets sundhed, skal forbydes.

Et andet vigtigt instrument for at beskytte mennesker og miljø mod skadelige virkninger fra kemikalier er *substitutionsprincippet*. Substitution indebærer, at et skadeligt stof, produkt eller proces erstattes med andre mindre skadelige stoffer, produkter eller processer med samme funktion. Substitution skal foretages med de mindst miljø- og sundhedsbelastende stoffer og produkter.

Der skal være særligt fokus på *følsomme og udsatte grupper*, især børn og gravide. Der er særlig opmærksomhed på de stoffer, som har en hormonforstyrrende effekt.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvordan kan vi sikre, at vi både udnytter de fordele, der er ved kemikalier samtidig med, at vi forhindrer, at de påvirker menneskets sundhed eller miljøet?*
- *Har du informationer nok til at undgå produkter, som er skadelige for miljøet eller din sundhed?*

Mål og indsats 2001-2006

Både producenter, importører og myndigheder skal medvirke til at sikre, at *kemikalier, pesticider og biocider* kan bruges forsvarligt for mennesker og miljø.

I de første år skal fokus være på de mest skadelige kemikalier. Regeringen vil i EU arbejde for at gennemføre *EU's kemikaliestrategi*. Topprioriteter er, at der skal være bedre viden om alle kemikaliers virkning – som minimum et sæt basisdata. Brugen skal begrænses, og hvor det er relevant, skal kemikalier, som har stærkt uønskede effekter på menneskers og dyrs sundhed og på naturen, forbydes.

Samtidig skal *kemikalieproducenterne have ansvaret* for at undersøge alle kemikalier inden de markedsføres og for at give letfors-

tåelig information om, hvordan produkterne håndteres uden risiko for brugerens sundhed og miljøet.

Det er vigtigt at fastholde et *højt beskyttelsesniveau*, når pesticiders og biociders sundheds- og miljømæssige virkninger skal vurderes. *Forbruget af biocider* skal reduceres mest muligt, eller substitueres med mindre skadelige stoffer. Regeringen vil arbejde for, at substitutionsprincippet vinder indpas vurderingen af pesticider. Overforbruget af pesticider skal fjernes, på lang sigt skal *forbruget af pesticider* udfases i størst muligt omfang. Stoffer, der ved anvendelse giver problematisk virkning på sundhed eller miljø, skal forbydes.

Regeringen arbejder nationalt og internationalt for, at *børn og gravide og andre følsomme grupper* ikke udsættes for *hormonforstyrrende stoffer* i skadelige mængder.

Dioxin mistænkes for at have hormonforstyrrende effekt. Regeringen vil minimere udslippet af dioxin fra kendte kilder, og vil samtidig gøre en indsats for, at der kommer mere viden om de hidtil ukendte kilder.

13.2 Miljøkvalitet og andre miljøfaktorer

Miljøet skal have en høj kvalitet i Danmark, så forurening ikke påvirker menneskers sundhed eller dyr og planter. Inden 2020 er forurenede jord i boligområder og forurening, som truer drikkevandsforsyningen ryddet op. I 2020 påvirkes mennesker og miljø ikke af luftkvaliteten eller kendte sygdomsfremkaldende mikroorganismer.

Kvaliteten af det danske miljø er blevet bedre gennem de sidste to årtier. Men der er fortsat en række områder, hvor miljøet er så forurenede, at det kan påvirke menneskets sundhed eller have negative konsekvenser for naturen og dyrene.

Forurening af luften stammer blandt andet fra små partikler fra eksempelvis dieselmotorer og medfører øget sygdom og tidligere død for mennesker, som lider af astma og andre luftvejs sygdomme. Hvis vi kan sænke partikelkoncentrationen i de danske byer med ca. 30% vurderer forskere, at 2.000 mennesker om året vil få forlænget levetiden. Meget kan nås ved renere teknologi, krav til diesel og benzinkvalitet, filtre på dieseldrevne køretøjer og dieseltog og krav om at rense røg fra forbrændingsanlæg.

Ozon ved jordoverfladen kan give luftvejsproblemer og skader på træer eller afgrøder. Det skønnes, at udbyttetabet på grund af ozon er ca. 10%. Langt den største del af ozonen i luften over Danmark skyldes ozon, der transporteres hertil sydfra. Ozon ved jordoverfladen skal begrænses ved at mindske NO_x- og VOC-udledninger i landene syd for os.

Ozonlaget højt oppe i atmosfæren skal bevares. Det beskytter jorden mod de skadelige ultraviolette stråler fra solen, der i for høje doser øger risikoen for hudkræft hos mennesker og hæmmer plantevækst. Drivhuseffekten forstærker nedbrydning af ozonlaget. I de kommende år vil skaderne stige på grund af det tynde ozonlag.

Spild og affald fra virksomheder og luftforurening har ført til *jordforurening* - særligt i ældre byområder. Bly og tjærestoffer i jorden er et sundhedsproblem især for de børn, der bor eller leger i områderne. Andre stoffer giver problemer, fordi de spredes til grundvandet. Pesticidrester, klorerede opløsningsmidler, benzintilsætningsstoffet MTBE og olie og benzin kan true det rene grundvand.

Danmark er et af de få lande i Europa, der får næsten alt *drikkevand* fra grundvand, som kræver meget lidt behandling på vandværkerne. Rent drikkevand har altid haft høj prioritet, da der er tale om en livsnødvendig vare, hvis kvalitet har stor betydning for befolkningens sundhed og for erhvervslivet. Overvågning af grundvand og drikkevand har imidlertid vist, at

grundvandets kvalitet i visse områder er truet. I landområderne er grundvandet truet som følge af landbrugets anvendelse af pesticider, ligesom landbrugets kvælstofhåndtering i dele af landet udgør et væsentligt problem. I byområderne udgør forurenede jord og grundvand en trussel som følge af tidligere tiders uhensigtsmæssige håndtering af kemikalier, ligesom anvendelse af pesticider i byområderne også medfører forurening af grundvandet.

Udledning af metaller og miljøfremmede stoffer til *vandmiljøet* kan påvirke dyr og planter både på kort og lang sigt. Mange af stofferne ophobes i fødekæderne og videreføres dermed til mennesker med den føde, vi fanger i havet.

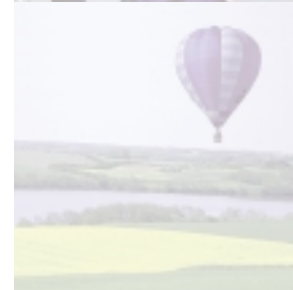
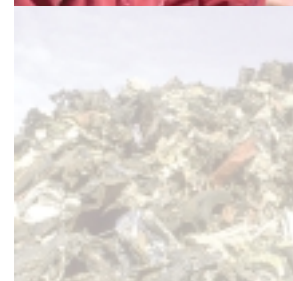
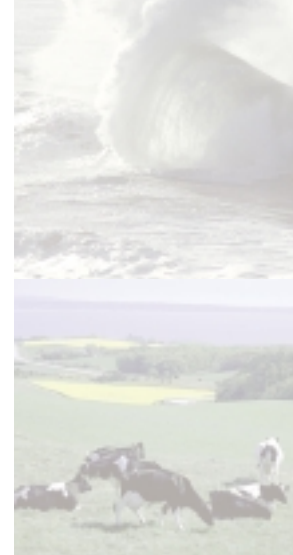
Mikroorganismer findes overalt. Nogle er livsnødvendige, andre kan være sygdomsfremkaldende. Vi kender nogle mikroorganismer i for eksempel badevandet, men risikoen kan også stamme fra affald, slam og spildevand.

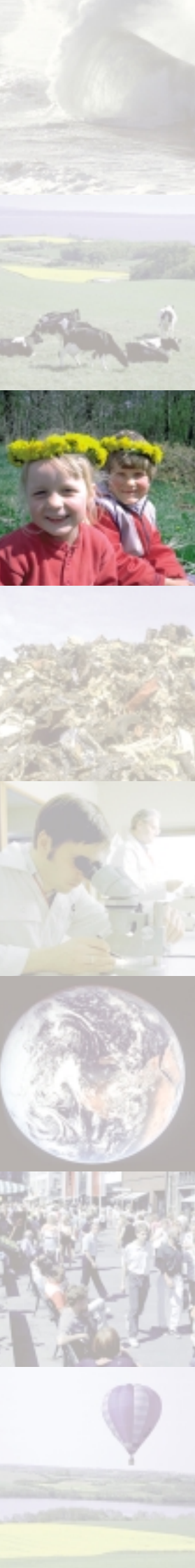
Mål og indsats 2001-2006

Indholdet af *fine partikler i luften* skal være så lavt, at det ikke har negative effekter for den danske befolknings livskvalitet og sundhed eller for miljøkvaliteten. Indsatsen skal i første omgang koncentreres om at skaffe et præcist overblik over problemets omfang i Danmark og til at fremskaffe et grundlag, som vi kan basere den fremtidige regulering på.

Danmark skal begrænse *forsuring, eutrofiering og ozon ved jordoverfladen*. Første prioritet er, at internationale regler om udledning af SO₂, NO_x, VOC og NH₃ i 2010 bliver effektivt gennemført i Danmark. På længere sigt vil det være nødvendigt med nye mål og initiativer for at sikre, at de disse miljøproblemer løses fuldstændigt.

Nedbrydning af ozonlaget må standses, så der bliver færre tilfælde af hudkræft hos mennesker og bedre vækstbetingelser for planter. Regeringen vil fortsat påvirke arbejdet med at udfase stoffer, som nedbryder ozonlaget.

Det er vigtigt at fastholde indsatsen overfor *jordforurening*. Regering og amter vil senest i 2006 have skabt et fuldstændigt overblik over jordforureningens art og placering. Oprydning af jordforurening i boligområder, og hvor forureningen kan true den nuværende eller fremtidige drikkevandsforsyning, skal være afsluttet inden 2020.

Rent drikkevand vil fortsat have høj prioritet. Grundvandstruende pesticider skal fortsat forbydes. Den ramme, der er fastlagt for kortlægning af grundvandet og indsatsplaner for grundvandsbeskyttelse, skal nu gennemføres af amter, kommuner og vandværker for at medvirke til at sikre det rene grundvand på lang sigt. Der skal fortsat arbejdes for, at minimere den trussel mod grundvandet som anvendelsen af MTBE i benzin indebærer, helst gennem en varig udfasning af stoffet. Grundvandet skal fortsat overvåges for at vurdere, om den iværksatte indsats for at beskytte grundvandet bærer frugt og for at opspore nye problemer. Der skal laves standarder for at godkende materialer, der bruges til at distribuere drikkevand. Endeligt skal drikkevandsdirektivet og vandrammedirektivet gennemføres i dansk lovgivning.

Det er vigtigt at begrænse udledning til *vandmiljøet* af metaller og miljøfremmede stoffer, som ophobes i fødekæden. I 2020 skal udledningerne af miljøfarlige stoffer være ophørt (generationsmålet). Spildevandsrensningen i det åbne land skal forbedres. Derved vil badevandskvaliteten også blive endnu bedre. Endelig skal risikoen ved kendte *sygdomsfremkaldende mikroorganismer* vurderes. Sygdomsfremkaldende mikroorganismer skal ikke spredes i miljøet i et omfang, som er skadeligt.

13.3 Fødevarer

Forbrugerne skal kunne få sikre og sunde fødevarer af høj kvalitet.

Fødevaresikkerheden skal være ubetinget høj og tilstedeværelsen af kemiske forureninger begrænset til et minimum. Vi skal være i stand til at vurdere omfanget af risici og have en effektiv kontrol med forekomsten af sundhedsskadelige stoffer.

Udbudet af fødevarer er vokset og forandret over de seneste årtier blandt andet på grund af handel og udvikling i fødevareteknologien. Der er i stigende grad fokus på fødevarernes kvalitet og sikkerhed. Miljøets påvirkning af fødevarernes omfatter især utilsigtet forekomst af skadelige stoffer. I de seneste år er der øget fokus på forureninger i fødevarer som dioxiner, farlige metalforbindelser, TBT (tributyltin), reststoffer fra emballager og pesticider.

Forbrugernes tillid til fødevarerne er afgørende for afsætning af produkterne og derved for fødevareproduktionen. Der må ikke være uønskede pesticid- og medicinrester i fødevarerne. Myndighederne skal understøtte forbrugernes tillid til fødevarerne ved at sikre en stor gennemsigtighed om reglerne og den udførte kontrol, men det er alene producenterne, der er ansvarlige for fødevarerne.

For at sikre befolkningen mod et uacceptabelt restindhold i fødevarer fastsætter myndighederne regler på området og gennemfører overvågningsprogrammer.

Restindholdet af pesticider i fødevarer skal være så lavt som muligt. Med henblik på at mindske forbruget er der indført afgifter på pesticider, og i marts 2000 fremlagde regeringen Pesticidhandlingsplan II til reduktion af miljø- og sundhedsbelastningen ved anvendelsen af pesticider i den danske landbrugsproduktion. Dioxinhandlingsplanen fra 1999 skal blandt andet skabe et overblik over hvor meget befolkningen udsættes for dioxiner. Herefter vil behovet for indgreb blive vurderet. For emnet fødevaresikkerhed henvises i øvrigt til afsnit 4.1.

Mål og indsats 2001-2006

Indsatsen for et ubetinget højt niveau for fødevarer sikkerhed fortsættes. Fødevarebårne sygdomme skal bekæmpes. Brugen af tilsætningsstoffer skal begrænses mest muligt, og der skal sættes grænseværdier for restkoncentrationer for uønskede reststoffer i fødevarerne.

Grænseværdier for miljøforureninger skal fastsættes under hensyn til *forsigtighedsprincippet* og så lavt som muligt. Der skal ske en løbende tilpasning af grænseværdier i takt med ny viden. Sikkerhedsvurdering, risikoanalyse og kontrol af kemiske forureninger og midler, som indgår i produktionen, vil blive videreført og styrket.

Regeringen finder, at arbejdet i EU med at fastsætte fælles *grænseværdier for pesticider* skal opprioriteres, da der stadig mangler fælles grænseværdier for flere hundrede stoffer. Regeringen vil i den forbindelse lægge afgørende vægt på en restriktiv regulering af kemisk bekæmpelse i landbrugsproduktionen.

Dioxinhandlingsplanen med *kortlægning af dioxiner i miljøet, foderstoffer og fødevarer* skal videreføres. Herefter kan det vurderes, hvor der bør sættes ind for at nedbringe belastning med dioxin og dioxinlignende stoffer.

Mærkning af fødevarer skal forbedres, og vildledende oplysninger skal undgås.

13.4 Arbejds miljø

Arbejdspladserne skal være sikkerheds- og sundhedsmæssigt forsvarlige for de ansatte. I 2020 bliver ingen ansatte udsat for kemiske stoffer, organiske opløsningsmidler eller tungmetaller, som påvirker sundheden.

Kemiske stoffer på arbejdspladser anvendes ofte i høje koncentrationer og kan påvirke de ansattes sundhed. De ansatte har derfor en risiko for at få alvorlige sundhedsskader, for eksempel kræft, reproduktionsskader, hjerne-skader eller udvikling af allergier. De skadelige

stoffer kan også udvikles i arbejdsprocessen.

Mål og indsats 2001-2006

Forbruget af kemikalier på arbejdspladserne skal reduceres mest muligt. Arbejdsbetingede skader på grund af udsættelse for kræftfremkaldende stoffer og organiske opløsningsmidler eller tungmetaller skal undgås ved at bruge de mindst farlige stoffer eller materialer (substitutionsprincippet).

Arbejdspladsvurderinger skal kortlægge arbejdsmiljøbelastninger, og virksomheder skal udarbejde *handlingsplaner for at mindske belastningerne*.

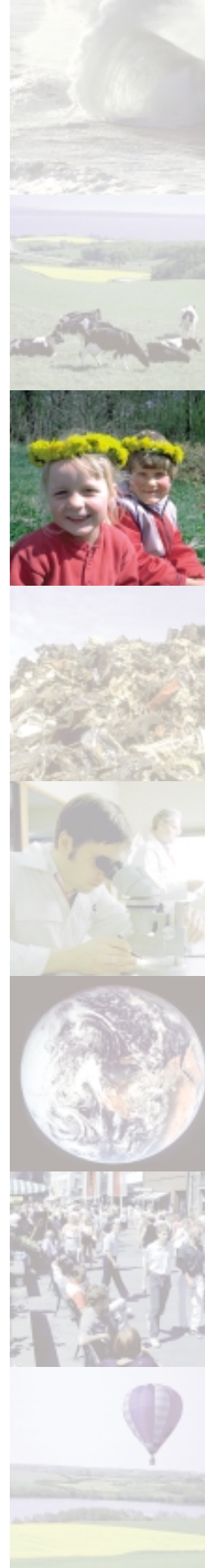
Virksomhederne skal have letforståelige brugsanvisninger fra producenterne. Arbejds miljøforhold skal indgå allerede i planlægningsfasen. Leverandørerne skal motiveres til at udvikle arbejdsmiljøvenlige produkter. Arbejds markedets parter skal bakke op bag initiativer om at udfase problematiske stoffer.

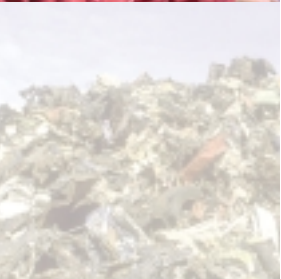
13.5 Indeklima

Indeklimaet i boliger må ikke give gener for beboerne. Bygge- og boligmaterialer skal have en kvalitet, så der ikke afgives eller udvikles skadelige stoffer.

Vi tilbringer en stor del af vores tid i vores boliger. Det stiller krav om, at bygningerne har gode dagslysforhold, temperaturniveau, luftkvalitet og lydforhold. Det stiller også krav om, at byggevarer og materialer er sunde og ikke afgiver stoffer eller dampe, som påvirker sundheden negativt. Effekterne for sundheden kan være hovedpine, åndedrætsbesvær og allergi.

De seneste år er der udviklet en indeklimaordning for byggevarer. Der er gjort en stor indsats i forhold til problemer med skimmelsvampe og det stigende antal husstøvmideallergikere. Indeklimakrav og krav til ventilation er blevet væsentligt strammet i bygningsreglementerne, og der er givet information om en hensigtsmæssig adfærd omkring fugt og ventilation i boligerne.

Mål og indsats 2001-2006

*Accelerationsprogrammet for økologisk bygge-
ri skal støtte en øget anvendelse af sunde byg-
gematerialer, der kan forbedre indeklimaet i
boligerne.*

Der skal udvikles *redskaber til at dokumentere
byggevarers virkninger* på miljø og indeklime.

14. Ressourcer og ressourceeffektivitet

Det er nødvendigt at anvende naturens ressourcer. De bruges som input i produktion og forbrug. Ressourcerne danner grundlag for øget velfærd. En bæredygtig udvikling indebærer, at øget velfærd tager hensyn til jordens økosystemer og beholdning af fornybare og ikke-fornybare naturressourcer.

Et langsigtet pejlemærke er at øge ressourceeffektiviteten markant inden for en generations tid. I Danmark er visionen, at forbruget af naturressourcer som er knappe, særligt følsomme eller særligt forurenende, når de udnyttes, på lang sigt skal begrænses til ca. 25% af det nuværende forbrug. På endnu længere sigt kan der være behov for at øge ressourceeffektiviteten yderligere. Det skal ses i lyset af de internationale diskussioner om faktor 4 og faktor 10 som mål for ressourceeffektivisering.

Forbrug af naturens ressourcer påvirker miljøet. Det er vigtigt, at ressourceforbrug og miljøbelastning ses i internationalt perspektiv. Det er væsentligt at have både det nationale og internationale ressourceforbrug samt den tilhørende miljøbelastning for øje. Prioritering og forsvarlig brug af naturens ressourcer er nødvendig. Forbruget skal i højere grad baseres på fornybare ressourcer og genanvendelige materialer. Men de fornybare ressourcer må ikke anvendes hurtigere, end de kan gendannes. Brug af ikke-forbygbare ressourcer skal ske under hensyn til den samlede beholdning og muligheder for erstatte ressourcen med andre materialer.

Naturens ressourcer indgår i mange aktiviteter i samfundet. Energi anvendes i industrien og til opvarmning af bygninger. Råstoffer anvendes til at fremstille produkter. Jord er en naturressource, som anvendes til at bygge huse og veje på, dyrke afgrøder på og drive skovbrug.

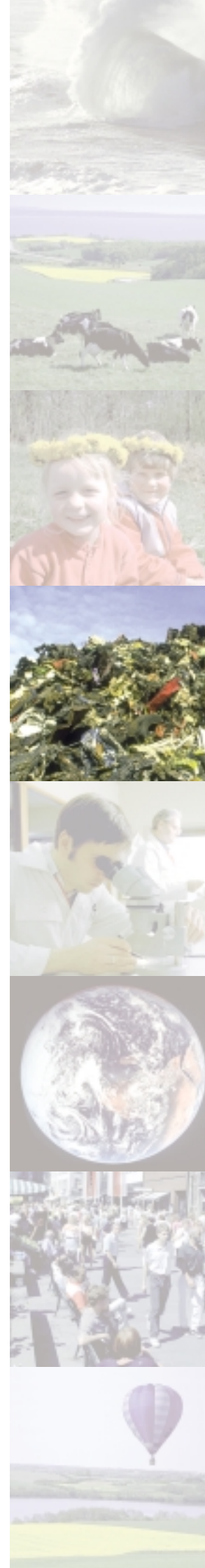
Vand er ligeledes en ressource, som anvendes til både mennesker og dyr enten som drikkevand, input i produktionen eller som levested for eksempelvis fisk, dyr og planter.

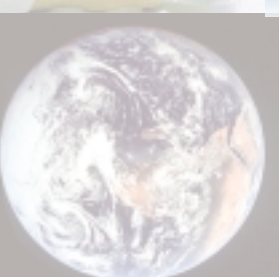
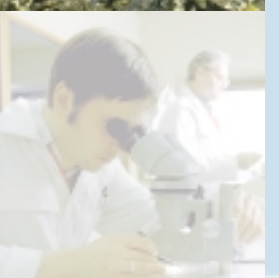
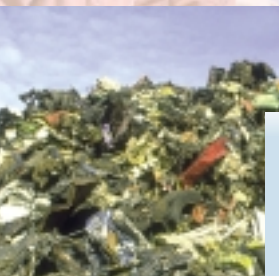
Danmark har allerede opnået mærkbare resultater gennem en målrettet indsats. For eksempel har det samlede danske energiforbrug været nogenlunde konstant i 90'erne til trods for økonomisk vækst. Mange virksomheder har indført miljøstyring, renere teknologi og arbejdet med renere produkter, som samlet har ført til lavere ressourceforbrug og miljøbelastning. Indsatsen på kemikalieområdet har betydet, at flere miljøbelastende stoffer fremover fjernes fra affaldet. Endelig er det lykkedes at nedbringe vandforbruget betydeligt gennem de sidste 10 år. Der kan nævnes mange initiativer. Men der er behov for at gå mere radikalt til værks, hvis naturressourcerne skal anvendes bæredygtigt.

Danmarks arealer er en sparsom ressource, som skal anvendes med omtanke. Intensivering af landbrug og hensyn til miljø og rekreative interesser vil skærpe konkurrencen om arealerne. De mest nødvendige behov skal derfor prioriteres. Og råstofferne skal udvindes skånsomt, så arealet bagefter kan anvendes til andre formål.

Ressourceforbruget i byggesektoren spiller en central rolle for samfundets samlede forbrug af ressourcer og miljøbelastning. Byggeriet tegner sig for halvdelen af samfundets energiforbrug. Hertil kommer et betydeligt materialeforbrug. Byggeri og anlæg producerer store affaldsmængder, men til gengæld bliver langt det meste genanvendt; genanvendelsen var i 1999 oppe på 90%.

Over en 10-årig periode er de samlede mængder affald i Danmark steget. Udviklingen i de samlede affaldsmængder tyder på en stabilisering sidst i perioden, hvilket i høj grad skyldes et fald i affaldsmængden fra energiproduktion. Affaldsmængderne fra en række sektorer er

imidlertid fortsat stigende, og der bør ydes en aktiv indsats for nedbringe dem. Vi skal alle medvirke til, at der ikke produceres mere affald end højst nødvendigt. Men der er behov for at prioritere de enkelte materialestrømme. Ikke alle materialer er lige velkomne i affaldet, og indsatsen må i første omgang rettes mod de materialer, der indeholder de mest miljøbelastende stoffer.

Affald, som vi ikke kan undgå, skal så vidt muligt genanvendes. Danmark har en lang tradition for at genanvende en stor del af affaldet; i 1999 genanvendte vi 64% af de samlede affaldsmængder. Men det skal vi blive endnu bedre til. Dog er det vigtigt, at der ved valg af behandlingsform sker en afvejning af de miljø-, energi- og ressourcemæssige samt økonomiske forhold.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvad skal der til for, at man som forbruger i højere grad efterspørger miljøvenlige og mindre ressourcetrækvende produkter og tjenesteydelser?*
- *Hvordan bliver det mere attraktivt for virksomhederne at producere mere miljøvenlige og mindre ressourcetrækvende produkter og tjenesteydelser?*
- *Hvordan kan det offentlige gøre det mere attraktivt for borgere og virksomhederne at genanvende affald?*
- *Hvordan sikres en fornuftig anvendelse af Danmarks arealer?*

Mål og indsats 2001–2006

Forbruget af ressourcer skal nedbringes. Dansk miljøpolitik sigter i dag i vid udstrækning på at fremme et forsvarligt brug af ressourcer. Den fremtidige indsats vil fokusere på at finde data og udvikle metoder til at vurdere produkters og materialers træk på ressourcerne og samlede miljøbelastning. Regeringen har udmeldt, at den vil fortsætte indsatsen for at minimere forbruget af emballager gennem øget anvendelse af blandt andet emballageafgifter. Hvis det ikke lykkes, kan det blandt andet blive nødvendigt at indføre råvare- og materialeafgifter.

Den *produktorienterede miljøindsats* er vigtig. Virksomhederne skal udvikle og markedsføre

renere og miljøvenlige produkter, og forbrugerne skal i større grad vælge dem. Der skal udvikles et større marked for renere produkter, så de kan erstatte produkter med større ressourceforbrug eller større miljøbelastning. Ny teknologi vil uden tvivl komme til at spille en vigtig rolle i udvikling af renere produkter.

Det skal være nemt og attraktivt for forbrugerne at *vælge miljørigtigt og ressourcebevidst*. Forbrugere skal have tilstrækkelig og relevant oplysning om produkters og varers påvirkning af miljøet.

Men den enkelte borger skal også forstå og engagere sig i miljøvenlige forbrugsmønstre og livsstil. Virkemidler vil blandt andet være miljø- og energimærker og miljøvaredeklarationer.

Alle aktører skal indgå i et forpligtende samarbejde om at forebygge affald. I 2001 vil regeringen fremlægge en *strategi for, hvordan vi kan nedbringe affaldsmængderne*.

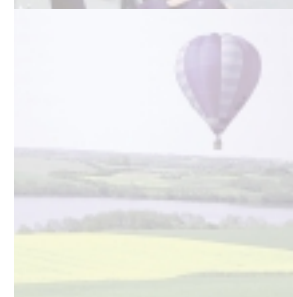
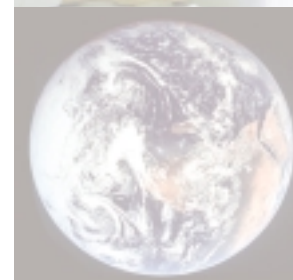
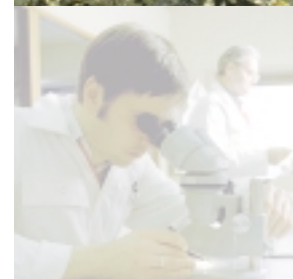
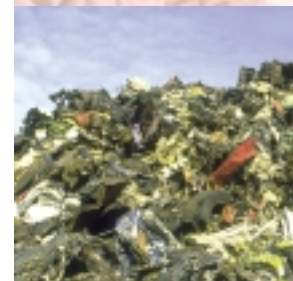
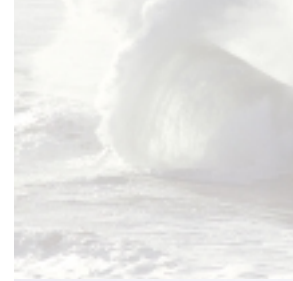
Produktion, markedsføring og forbrug af miljøvenlige og mindre ressourcetrækvende produkter og tjenesteydelser vil være højt prioriteret i strategien.

Ved at genanvende affaldet sparer vi på jomfruelige ressourcer. I *regeringens affaldsplan, Affald 21*, er målet at genanvende 64% af affaldsmængderne i 2004 og at bringe mængden af affald til deponering ned til 12%. Planen sætter fokus på at sikre kvalitet i behandling af affald ved at udnytte affaldets ressourcer og ved at begrænse problemer med miljøbelastende stoffer.

En *bæredygtig råstofanvendelse* i Danmark skal realiseres ved at udvikle ny teknologi, øge koordinering af råstofindvinding og ved at øge viden om de samlede resterende råstofreserver. Genanvendelse og brug af erstatningsmaterialer for ikke-fornybare råstoffer skal fortsat prioriteres.

Ved produktion af *olie og gas* skal der tages mest mulig hensyn til sundhed, miljø samt dyre- og plantelivet. Det skal sikres ved målrettet styring af de stoffer, der udledes til havet. Det gælder både udledning lokalt til havmiljøet samt den grænseoverskridende forurening gennem luften eller via fødekæden. I indsatsen for at erstatte knappe ressourcer satser regeringen blandt andet på at udvikle vedvarende energikilder.

En øget konkurrence om *det sparsomme danske areal* stiller store krav til planlægningen. Forskellige hensyn skal kombineres for at mindske konflikterne mellem forskellige ønsker til at anvende det samme stykke jord. Uden for byerne skal flersidig anvendelse fremmes.

15. Videngrundlag og virkemidler

En fremadrettet indsats for miljø og bæredygtig udvikling kan medvirke til at fremme konkurrenceevne og omstilling til vidøkonomien. Det skal kunne betale sig at tage hensyn til miljøet. Derfor skal de, der producerer, leverer, forbruger og til slut bortskaffer produkter, betale miljøomkostningerne. Der skal være et solidt videngrundlag for at træffe de rigtige beslutninger og prioritere indsatsen for at opnå en bæredygtig udvikling.

Der er opbygget et bredt og velfungerende system af retsregler på natur- og miljøområdet. Regeringen ønsker at øge brugen af *økonomiske virkemidler* som grønne afgifter og tilskud, da de på en række områder har vist sig at være velegnede til at få producenter og forbrugere til at handle mere miljøvenligt.

Ved skattereformen i 1993, Energipakken 1995 og Pinsepakken i 1998 ønskede regeringen at begrænse miljøbelastning fra CO₂ og andre luftforurenende stoffer, kemikalier, affald og spildevand. Samtidig blev indkomstskatten sat ned. Evalueringer viser, at afgifterne sikrer, at forureningen nedbringes, hvor det er billigst samtidig med, at der tages hensyn til erhvervslevets internationale konkurrenceevne.

Den indsats og omstilling, der skal til for at skabe et samfund i harmoni med naturgrundlaget, kræver indsigt, forståelse og færdigheder. For at træffe de rigtige beslutninger, prioritere indsatsen og vælge de rigtige virkemidler, skal der være et solidt *videngrundlag*. Prognoser og scenarier for den forventede udvikling i emissioner/miljøtilstand og samspillet med økonomien er en vigtig del af videngrundlaget, når der skal fastsættes mål og prioritering af indsatsen og træffes beslutninger om virkemidler.

Beslutninger på alle niveauer skal vurderes i forhold til miljøet. Regeringen lægger vægt på, at lovforslag og regeringsforslag, der fore-

lægges for Folketinget, gennemgår en *strategisk miljøvurdering*, så konsekvenserne for miljøet er en del af beslutningsgrundlaget. Også større statslige anlægsprojekter skal vurderes for virkninger på miljøet. Kommuner og amter bør ligeledes sikre, at beslutninger på lokalt niveau vurderes for miljøkonsekvenser.

Ønsket har været - og er fortsat - at skabe forståelse for, at produktion og forbrug skal ske under hensyntagen til miljøet. Det offentlige ønsker at gå foran og har indført en grøn indkøbspolitik. Forbrugernes indkøb af *miljø- og energimærkede varer* er vokset, og der arbejdes bredt på at få endnu flere miljømærkede varer på markedet. Der er etableret samarbejde med relevante parter om at lave miljøvaredeklarationer til både forbrugere og producenter. Miljømærker og miljøvaredeklarationer betyder, at forbrugerne har bedre muligheder for at foretage reelle valg.

Teknologiske nybrud er en af nøglerne til øget ressourceeffektivitet, som kan medvirke til at bryde sammenhængen mellem miljøbelastning og den økonomiske vækst. Program for renere produkter har været med til at fremme udvikling af produkter, værktøjer og teknologier, der på én gang har kunnet medvirke til at inddrage miljøhensyn i produktionen og give danske virksomheder en konkurrencefordel på andre markeder. Det er en udfordring at udvikle rammer, hvor markedet selv belønner og stimulerer miljøindsatsen i virksomhederne. Ny viden og nye redskaber og metoder skal spredes til og forankres i virksomhederne og deres omgivelser.

Et stigende antal danske *virksomheder* påtager sig en aktiv rolle i den forebyggende miljøindsats ved at indføre miljøledelse, udvikle renere produkter og udarbejde grønne regnskaber. Denne positive udvikling skal fastholdes gennem øget information, vejledning og erfaringsudveksling.

Kommuner og amter har en stor og betydningsfuld rolle i den konkrete udmøntning af

natur- og miljøpolitikken. Det er kommuner og amter, der forvalter store dele af den konkrete miljøindsats og den fysiske planlægning. Samtidig er det kommuner og amter, der bedst kan involvere borgere i aktiv dialog om at tilrettelægge lokale forhold. Den konstruktive dialog mellem myndigheder og borgerne er vigtig og bør styrkes for at opnå de bedste løsninger for såvel borgerne som miljøet.

DEBATSPØRGSMÅL:

- Hvilke styringsmidler skal der til for at sikre de nødvendige adfældsændringer hos virksomheder og forbrugere?
- Hvilke barrierer er der for at skabe adfældsændringer?
- Er økonomiske styringsmidler, for eksempel grønne afgifter, en rigtig måde til at motivere forbrugere og producenter til at tage miljøhensyn?

Mål og indsats 2001-2006

Regeringen vil holde fast i de grønne afgifter og overveje muligheden for at indføre nye. Skatteministeriet ser i øjeblikket i samarbejde med Miljø- og Energiministeriet nærmere på kemikalieområdet og undersøger mulighederne for at omlægge afgiften på bekæmpelsesmidler. Det undersøges også, om der er bedre måder at indrette transportafgifterne på, for eksempel med differentierede satser i forhold til miljøbelastning, som det er tilfældet med benzin- og dieselaftgiften. Et udvalg undersøger, om registreringsafgiften kan gøres "grønnere".

Brugen af økonomiske styringsinstrumenter bør samordnes internationalt. Der kan opnås større miljøgevinster, hvis for eksempel afgiftsniveauer er af nogenlunde samme størrelsesorden i de forskellige lande, så det ikke er nødvendigt at tage særlige hensyn til virksomhedernes internationale konkurrenceevne ved udformning af afgifterne. På det internationale område vil regeringen arbejde for at udvikle af fælles instrumenter for at nå CO₂-målsætningen. En mulighed er at indføre internationale afgifter på flytransport, for eksempel en afgift på flybrændstof. I EU vil regeringen arbejde for at harmonisere grønne afgifter med minimumsatser.

I OECD-landene er der eksempler på, at *subsidieordninger*, herunder afgiftsfritagelser i sektorerne, kan påvirke adfærden, så det har negative konsekvenser for miljøet. Det gælder for eksempel landbrug, industri og transport. Der er behov for at se på, om de eksisterende subsidieordninger skal ændres eller justeres, så de ikke skader miljøet.

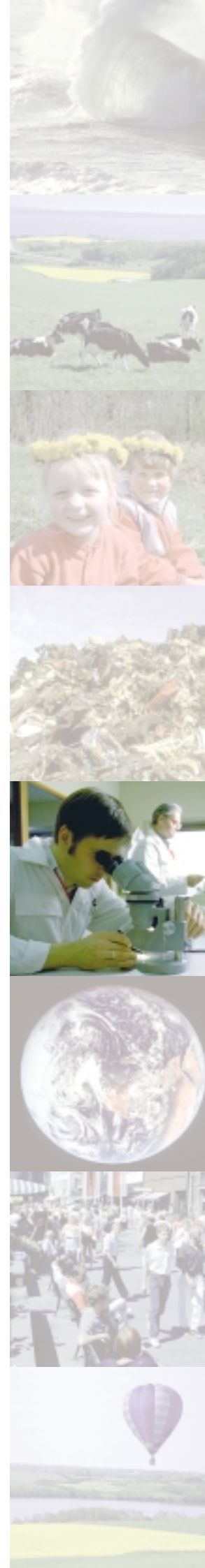
Udvikling og anvendelse af *virkemidler* skal afstemmes med virksomhedernes vilje og evne til innovation og selvforvaltning. Der vil fortsat være behov for direkte regulering i form af lovgivning og regler, i takt med at markedet og teknologien udvikler sig. Miljøregulering skal udgøre det nødvendige minimumsgrundlag for miljøadfærd og skabe rammebetingel-

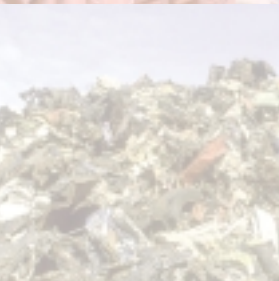
ser, der kan motivere virksomhederne til at satse mere på at udvikle og sælge miljøvenlige produkter og til andre frivillige miljøinitiativer.

Virksomhederne skal have mulighed for at samarbejde med videninstitutioner, der kan understøtte miljøarbejdet gennem for eksempel at rådgive om miljøvenlige teknologier, strategisk miljøledelse, kommunikation om miljøforhold og kompetenceudvikling af medarbejdere.

Ressourceeffektiviteten skal forbedres, så ressourcer, natur og miljø påvirkes mindst muligt pr. produceret enhed eller ydelse - i hele produktionskæden fra udvinding over forbrug til bortskaffelse. *Forskning og udvikling* af ressourceeffektive produkter og ydelser bør styrkes over en bred front. Samspillet mellem den offentlige og den private sektor om at forske, udvikle og sprede grønne teknologier skal styrkes. Offentlig prioritering af forskning i miljøspørgsmål kan være med til at styrke erhvervs-mæssige positioner og sikre markedsgennembrud af banebrydende teknologier, der inddrager miljøhensyn.

Et øget *videngrundlag* skal understøtte en bæredygtig udvikling. Et centralt element til understøtning af bæredygtig udvikling er at

opbygge et tilstrækkeligt videngrundlag – herunder såvel grundlagsskabende, strategisk som anvendelsesorienteret forskning inden for alle sektorer. Grundlæggende forskning i årsags-sammenhænge og i nye miljø- og samfundsmæssige problemer er af betydning for, at samfundet på et tidligt tidspunkt kan træffe de rigtige og forebyggende beslutninger for at opnå en bæredygtig udvikling.

Viden om sammenhænge mellem aktiviteter og miljøpåvirkning giver et bedre beslutningsgrundlag, derfor skal metoderne til *strategisk miljøvurdering* videreudvikles. Det samme gælder fremskrivningsmetoderne. Integration af miljø og økonomi i beslutningsprocesser kan fremmes ved at dokumentere effekten af miljøinitiativer ved hjælp af økonomiske opgørelser af fordele og ulemper. Til brug for disse analyser er der behov for at videreudvikle metoderne til at værdisætte miljø- og naturgoder, der berøres af de politiske initiativer.

Nationalt vil opmærksomheden i de kommende år blive rettet mod *uddannelse og undervisning* som medvirkende faktor til at udbrede viden om bæredygtig udvikling og dermed til at påvirke af holdninger og adfærd. Med underskrivelsen af Haga-deklarationen i marts 2000 er økologisk, økonomisk, kulturel og social udvikling på dagsordenen i uddannelses-samarbejdet mellem Danmark og landene rundt om Østersøen.

16. Den regionale og globale dimension, herunder Danmarks internationale indsats

Danmarks vision for en regional og global bæredygtig udvikling er et Europa og en verden med økonomisk fremgang, større velfærd og øget miljøbeskyttelse. Det omfatter også et verdensmarked med fri handel baseret på høje miljø- og sociale standarder. Bæredygtig udvikling forudsætter også respekt for menneskerettigheder, demokratisering, åbenhed og ansvarlighed i forvaltninger.

Danmark ønsker en stærk global struktur til fremme af alle elementer i global bæredygtig udvikling, herunder en struktur til fremme af internationalt miljøsamarbejde og miljøregulering. Det er en dansk målsætning, at globale aftaler skal kunne gennemføres effektivt, hvorfor den internationale indsats bør udbygges.

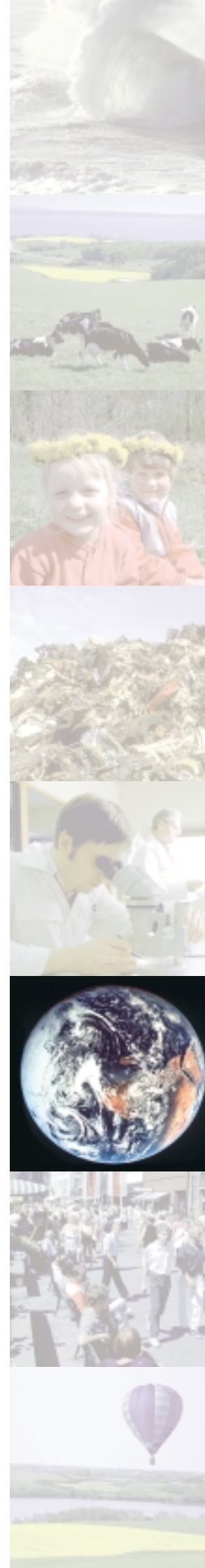
Danmark vil gå foran ved at sætte handling bag ordene. Både gennem den danske udenrigspolitik og miljøpolitik vil der blive arbejdet aktivt for at fremme den internationale indsats. Den internationale bistand vil blive udbygget som aftalt. Sammenhængen mellem udviklings-, miljø- og handelspolitikken vil blive sikret.

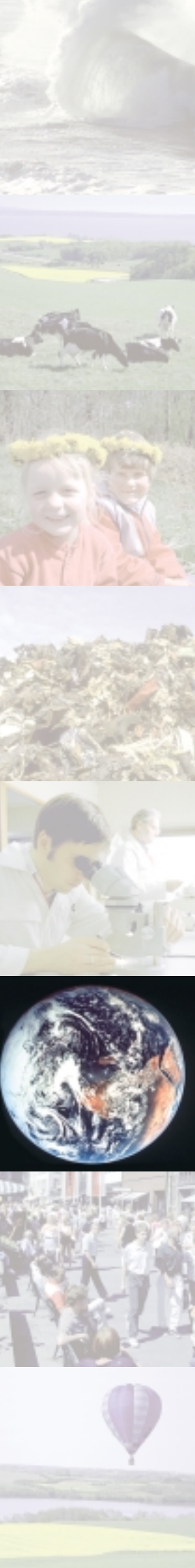
Bestræbelserne på at fremme en national bæredygtig udvikling er tæt knyttet til de globale udfordringer for global bæredygtig udvikling - og omvendt. Stigende handel og internationale kapitalstrømme og det øgede pres på naturressourcer, konflikter og flygtningeproblemer har gjort de enkelte landes velfærd stadig mere afhængig af omverdenen. Danmark har derfor også en selvstændig interesse i at bidrage til en bæredygtig udvikling gennem en national indsats, gennem EU, OECD, FN og de internationale finansielle institutioner (inkl. Verdensbanken, IMF med flere).

Blandt en lang række af regionale og globale problemstillinger og udfordringer er, at halvdelen af jordens befolkning lever på eller under eksistensminimum. For eksempel er en femtedel af jordens befolkning uden adgang til rent vand og sanitet, og det går særligt ud over kvinder, børn, indfødte folk og andre særligt udsatte befolkningsgrupper. Kampen om knappe naturressourcer er i en række tilfælde årsag til voldelige konflikter, som særligt i udviklingslandene skaber store flygtningeproblemer. Klimaet bliver varmere som følge af menneskelig aktivitet og truer især de fattige lande og små østater. Den biologiske mangfoldighed er under stigende pres, og naturens ressourcer udnyttes ofte på et grundlag, der ikke er bæredygtigt. Brugen af farlige kemikalier udgør en stigende trussel mod menneskers sundhed samt dyre- og plantelivet. Problemerne forstærkes af, at der i den rige del af verden er begrænset villighed til at øge bistandsoverførsler og åbne markeder.

Der er i mange tilfælde tæt sammenhæng mellem fattigdom og miljømæssige problemstillinger. Det er ofte de fattigste, der bliver hårdest ramt af nedslidning på miljøet. Fattigdom reducerer mulighederne for bæredygtig udnyttelse af naturressourcer og begrænser de ressourcer, der er til rådighed for investeringer i beskyttelse af miljøet. F.eks. bidrager fattigdom til udpining af jord og ørkendannelse især i Afrika. Omvendt vil en ukontrolleret økonomisk vækst dog også føre til en øget brug af naturressourcer og belastning af miljøgrundlaget.

Regeringen lægger i sin samlede internationale indsats vægt på behovet for at integrere og balancere den økonomiske dimension (behovet for en fattigdomsbaseret vækst), den sociale dimension (behovet for ligelig fordeling internt i lande, mellem lande og mellem generationer) og den miljømæssige dimension (behovet for at beskytte miljøet).

Miljøpolitisk har Danmark gennem EU-samarbejdet medvirket aktivt til at forbedre den europæiske miljøbeskyttelse. EU's miljøregulering har på en række punkter bragt Europa foran resten af verden på miljøområdet, og der er mange eksempler på, at EU-regler har medvirket til at styrke miljøbeskyttelsen i Danmark. Med vedtagelsen af Amsterdam-traktaten blev bæredygtig udvikling en overordnet målsætning for EU, og det blev en pligt at integrere miljøhensyn i EU's sektorpolitikker. Der indgår endvidere i EU's økonomisk-politiske retningslinjer særlige afsnit om bæredygtig udvikling.

Danmark har - først og fremmest gennem EU - arbejdet for bindende og effektiv regulering af internationale miljøproblemer gennem de regionale og globale miljøkonventioner. Det gælder blandt andet konventionerne om biologisk mangfoldighed, klima og ørkenbekæmpelse, og det gælder Basel-konventionen om grænseoverskridende transport af farligt affald og konventioner på kemikalieområdet, bl.a. POP-konventionen om udfasning af svært nedbrydelige organiske giftstoffer. Danmark har arbejdet for, at konventionerne skal koordineres og håndhæves effektivt, og for at forsigtighedsprincippet får en central rolle i reglerne.

Danmark har som et af de få lande været i front med hensyn til at stille øgede og additionelle ressourcer til rådighed for udviklingslandene og for østlandene. Det er sket både gennem en stigning i bistanden under u-landsrammen, der er øget til 1% af bruttonationalindkomsten (BNI) i løbet af 1990'erne, og en tværgående integration af hensynet til miljø i samtlige aktiviteter. Det er også sket gennem etablering af Miljø-, Freds- og Stabilitetsrammen - som et direkte svar på Rio-konferencen i 1992 - hvor der i 2001 afsættes 0,18% af BNI (svarende til mere end 2 mia. kroner) til miljøindsatser i øst- og u-lande og Arktis, stigende til 0,25% af BNI i 2005. Under MIFRESTA-bistanden ydes også indsatser på flygtningeområdet og på konfliktforebyggelsesområdet.

Miljøbistanden formidles primært bilateralt, men også multilateralt gennem f.eks. Den Globale Miljøfacilitet (GEF) og Montreal-protokollens fond.

Den bilaterale miljøbistand fordeles via særskilte ordninger for Østeuropa (Dancee), Arktis (Dancea) og for henholdsvis de fattigste udviklingslande (Danida) og udvalgte udviklingslande, som kan karakteriseres som mellemindkomstlande (Danced).

I Østeuropa rettes miljøbistanden mod at løse akutte miljøproblemer og til at gennemføre EU's miljøregler i kandidatlandene. Siden murens fald er der gennemført en lang række konkrete miljøprojekter, som på flere måder forbedrer miljøtilstanden i Danmarks nærområder. I udviklingslandene søger bistanden i de fattigste lande at afhjælpe fattigdomsbetinget pres på miljø og natur. I de rigere udviklingslande med stigende økonomisk aktivitet sigter støtten på at hjælpe landene med miljø- og naturbeskyttelse, primært ved at styrke landenes egen kapacitet til at løse problemerne og ved at øge miljøbevidsthed. I Arktis overvåges den grænseoverskridende forurening som en indikator på regional og global forurening, i og med at polarområdet er meget miljøfølsomt. Og der gennemføres desuden en række miljøprojekter i Grønland.

Den del af det danske udviklingssamarbejde, der finansieres af u-landsrammen på årligt 1% af BNI (12,7 mia. kr. i 2001), har som overordnet formål at skabe varige forbedringer i levevilkårene for verdens fattigste befolkningsgrupper ved at bekæmpe fattigdom på en måde, så hverken naturressourcer eller samfundsmæssige ressourcer overudnyttes. Hensynet til miljø, kvinder, demokratisering, god åben offentlig forvaltning og respekt for menneskerettigheder er integreret i alle aspekter af bistanden. Det er senest slået fast i regeringens ny strategi for dansk udviklingspolitik, Partnerskab 2000, som Folketinget tilsluttede sig i oktober 2000. Dermed bidrager Danmarks udviklingspolitik til en global bæredygtig udvikling, og Danmark får topkarakter i OECD's regelmæssige gennemgange af bistanden.

Danmark yder i et nært og forpligtende samarbejde med modtagerlandene betydelig støtte til områder af relevans for bæredygtig udvikling som omtalt i Agenda 21. Konkret gælder det bl.a. på vandområdet, hvor indsatsen med-

virker til at sikre millionvis af fattige adgang til vand, beskytter vandkilder f.eks. ved træplantning og opbygger kapacitet til bæredygtig forvaltning. På energiområdet ydes støtte til vindmølleparker og til bæredygtig energiforsyning på landet, hvor f.eks. fattige kvinder støttes i plantning af brændetræ, der både giver indkomst og miljøbeskyttelse, og på naturressourcerområdet arbejdes for at styrke bæredygtig forvaltning og produktion, så udpining af jord forebygges.

Desuden støtter Danmark gennem trust fond bidrag til Verdensbanken og den Asiatiske udviklingsbank fremme af anvendelse af bæredygtig energi. Gennem privatsektorsamarbejde mellem danske virksomheder og virksomheder i u-lande bidrages til at fremme miljøforbedringer i virksomhederne. Der ydes stor støtte til opbygning af en effektiv miljøforvaltning i en række modtagerlande.

Danmark yder en væsentlig støtte til internationale organisationer, ikke mindst FN-systemet, hvor alle lande i verden deltager på lige fod. Danmark har her arbejdet aktivt for en effektivisering og strømlining af FN, så arbejdsdelingen mellem organisationerne bliver bedre, og overlappning søges undgået. Specifikt på miljøområdet har Danmark bl.a. arbejdet aktivt for en finansiel og organisatorisk styrkelse af Den Globale Miljøfacilitet og yder en relativ høj støtte til FN's Miljøprogram, UNEP. Danmark arbejder desuden for at styrke FN's Kommission for Bæredygtig Udvikling.

DEBATSPØRGSMÅL:

- I hvilket omfang bør Danmark tage/har Danmark et medansvar for at bidrage til en global bæredygtig udvikling?
- Hvordan bidrager Danmark mest effektivt til bæredygtig udvikling internationalt?

Mål og indsats 2001-2006

Den overordnede målsætning om at støtte en global bæredygtig udvikling fremmes ved:

- at bryde båndet mellem økonomisk vækst og nedbrydning af naturgrundlaget,
- at integrere miljøhensyn i politikker og beslutninger,

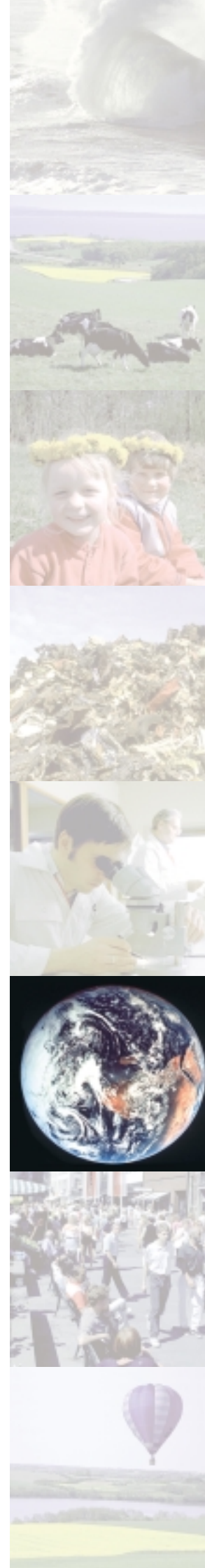
- at få fortsat fremdrift i den globale miljødagsorden,
- at fremme økonomisk samarbejde og partnerskab for udvikling, herunder til bekæmpelse af den globale fattigdom og regulering af handel og investeringer,
- at bidrage til international fred og stabilitet og arbejde for at fremme demokrati og menneskerettigheder,
- at arbejde for en fortsat udvikling og demokratisering af det internationale samarbejde med vægt på åbenhed og deltagelse også af de svageste grupper.

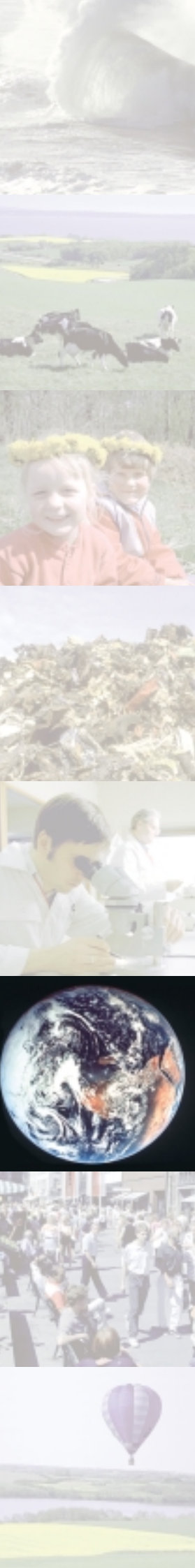
Danmark vil i EU fortsat arbejde for at fremme integration af miljøhensyn i konkrete sektorpolitikker med henblik på at opnå en bæredygtig udvikling, og Danmark vil arbejde for, at Det Europæiske Råd løbende vurderer resultater og opfølgning af EU's strategier for miljøintegration med henblik på at opnå en bæredygtig udvikling.

Miljø er et af det svenske EU-formandskabs tre topprioriteter under overskriften "Et fællesskab for bæredygtig udvikling". Miljøtemaet vil kulminere under Det Europæiske Råds møde i Göteborg i juni 2001, hvor en langsigtet strategi for bæredygtig udvikling, der integrerer miljø, økonomi og sociale forhold skal vedtages. En af hjørnestenene i strategien bliver arbejdet under EU's 6. miljøhandlingsprogram med tværgående miljøstrategier for de forskellige politikområder. Det vil således være med til at etablere de nødvendige, bæredygtige koblinger mellem miljø, økonomi og sociale forhold, der udgør essensen i den strategi, som Det Europæiske Råd i Göteborg vil vedtage.

EU vil også fortsat stå centralt i Danmarks internationale miljøarbejde. Danmark ønsker at

styrke miljøregulering i EU, også fordi vi kun via et samlet EU kan opnå tilfredsstillende resultater i forhandlinger med verdens andre regioner. EU-samarbejdet vil derfor fortsat være en integreret del af Danmarks regionale og globale indsats. Det danske EU-formandskab i efteråret 2002 giver os en særlig mulig-

hed for at få højt prioriterede mål på dagsordenen – ikke bare i EU men også i de bredere internationale sammenhænge, hvor EU spiller en central rolle.

Det er et vigtigt mål for Danmark, at *ansøgerlandene optages i EU* uden lange overgangsperioder. Udover betydelige fremskridt for sundhed og miljø i ansøgerlandene vil en hurtig og fuld optagelse bidrage til økonomisk fremgang og politisk stabilitet i regionen. Ved at bringe ansøgerlandene på miljømæssigt niveau med de nuværende EU-lande styrker vi EU i internationale miljøforhandlinger.

Danmark vil gennem *udviklingssamarbejdet* bidrage til at bekæmpe fattigdom i verden gennem et langsigtet og forpligtende partnerskab med udvalgte udviklingslande. Partnerskabet skal styrke udviklingslandenes mulighed for at skabe en økonomisk, social og miljømæssig bæredygtig udviklingsproces til gavn for de fattige. Udviklingsbistanden på 1% af BNI medvirker også til at fremme bl.a. den miljømæssige dimension af bæredygtig udvikling gennem at integrere miljøhensynet i alle dele af udviklingssamarbejdet; støtte udviklingslandenes bestræbelser på at tage hensyn til miljøet i udviklingsprocessen gennem opbygning af kapacitet hos myndighederne, i lokale organisationer i det civile samfund og i den private sektor. Der vil i arbejdet skulle tages hensyn til u-landenes situation, behov og prioriteringer, evne og kapacitet samt den økonomiske og sociale udvikling. Multilateralt vil man fortsat fremme internationale organisationers integration af hensynet til miljøet i deres udviklingssamarbejde. Endelig vil man sikre koordinering og effektiv udnyttelse af mulighederne for samspil mellem bilaterale og multilaterale indsatser og mellem den bistand, der ydes via ulandsrammen, og miljøstøtten til udviklingslande under MIFRESTA-rammen.

Midlerne til miljøbistand til ulande under MIFRESTA-rammen vil stige i de kommende år. Bistanden rettes konkret mod at sikre miljømæssig bæredygtig udnyttelse af naturressourcer og naturbevarelse, forebygge og begrænse

forurening af luft, vand og jord samt fremme af bæredygtig energianvendelse. Danmark har en fælles interesse med samarbejdslandene i at begrænse de globale miljøproblemer og i at støtte udviklingslandenes bestræbelser for at opnå øget velstand og velfærd samtidig med, at miljøet beskyttes. Med den styrkede miljøbistand vil Danmark også medvirke til at integrere miljøhensyn i sektorer og politikområder i modtagerlandene.

Som grundlag for at gennemføre *miljøbistanden til Østeuropa* de kommende år, foreligger der en ny strategi for miljøstøtten til Østeuropa 2001-2006. Indsatsen skal løse en række af de alvorlige miljøproblemer, som de østeuropæiske lande lider under, ikke mindst regionale og globale miljøbelastninger, samt begrænse truslen fra de usikre a-kraftværker. Tilpasning af de østeuropæiske kandidatlandes miljøregler og gennemførelsen heraf til EU's niveau vil være hovedopgaven fremover.

Miljøbistanden til det arktiske område vil fortsætte med at overvåge miljøbelastningen af Arktis som dokumentation for udviklingen i den regionale og globale miljøbelastning, samt gennemføre en række konkrete løsninger på fortsat uløste problemer i Grønland.

Under både rammen for udviklingsbistand på 1% af BNI og miljøbistanden under MIFRESTA-rammen, som vil stige til 0,25% i år 2005, vil der bl.a. være fokus på områder, som fremmer *bæredygtig udvikling*. Det gælder f.eks. indførelse af renere teknologi i energiproduktionen samt anvendelse af landbrugsteknologi, der forbedrer udbyttet af landbrugsjorden, mindsker anvendelsen af pesticider og uhenigtsmæssig gødning og dermed mindsker behovet for landområder og beskytter sårbare økosystemers biologiske mangfoldighed. Bistanden vil også blive brugt til at styrke indsatsen for modtagerlandenes efterlevelse af de internationale miljøaftaler. Danmark vil fortsat yde en aktiv indsats for, at de *regionale og globale miljøkonventioner* kan sikre, at en lang række internationale miljøproblemer reguleres stadig mere effektivt. Danmark vil arbejde

aktivt for, at der anvendes effektive mekanismer til at forhandle, håndhæve og finansiere internationale miljøaftaler, så udviklings- og østlande bliver bedre i stand til at efterleve aftalerne. De fleksible mekanismer under Kyoto-protokollen er en vigtig del af bestræbelserne for at sikre en effektiv opnåelse af målene for bæredygtig udvikling. Det bliver en stor udfordring at udmønte Kyoto-protokollen i effektive bestemmelser og sikre, at den ratificeres og træder i kraft internationalt. En anden dansk mærkesag er at fremme den internationale proces til fordel for en bæredygtig produktion og anvendelse af kemikalier med et nyt initiativ om kviksølv og andre tungmetaller.

Det bør i de kommende WTO-forhandlinger sikres, at handel spiller en fuld og effektiv rolle til fremme af bæredygtig udvikling. I den forbindelse bør det sikres, at udviklingslande - især de mindst udviklede lande - bliver i stand til at drage fuld fordel af liberaliseringen af handelen, at international handelspolitik og international miljøpolitik gensidigt understøtter hinanden, og at den sociale dimension af bæredygtig udvikling tages i betragtning med henblik på at undgå de mulige, negative virkninger af globaliseringen.

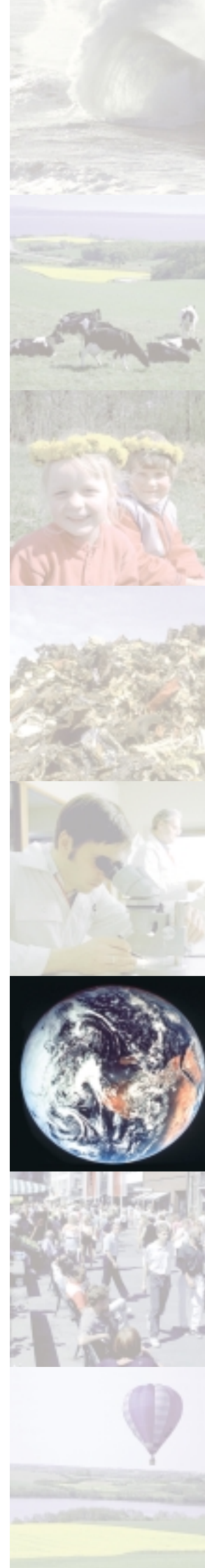
Opprioriteringen af miljøhensynet i WTO bør ske under hensyntagen til den politiske målsætning om at fremme udviklingslandenes økonomiske og sociale udvikling. Med sigte herpå bør der lægges vægt på skridt, som styrker både miljøbeskyttelsen og de fattige landes integration i den internationale handel. Opprioriteringen af miljøhensyn bør blandt andet ske gennem en afklaring af forholdet mellem WTO-regelsættet og handelsregler i internationale miljøaftaler (MEAs) med det mål for øje at WTO-regelsættet efter klare regler respekterer anvendelsen af sådanne regler. Herudover bør WTO i sit regelsæt blandt andet indarbejde og anerkende internationalt anerkendte miljøprincipper, herunder forsigtighedsprincippet som grundlag for handelspolitiske foranstaltninger. Samtidig er det et krav, at skridt, som gavner både miljøet og udviklings-

landene, respekterer det enkelte industrialiserede lands adgang til at udvikle en effektiv miljøpolitik, og herunder at fastsætte egne miljøstandarder.

Der bør sikres bedre adgang til de industrialiserede landes markeder for produkter, vedrørende hvilke udviklingslande er særligt konkurrencedygtige. Der bør indrømmes fri adgang for alle produkter fra mindst udviklede lande. EU's beslutning fra februar 2001 om at yde told- og kvotefri adgang til EU's marked for alle produkter, bortset fra våben og ammunition, fra de mindst udviklede lande er et vigtigt skridt i den rigtige retning.

Der bør tages særlig højde for handelsrelaterede problemstillinger, der er fælles for folk/ befolkninger, som er afhængige af bæredygtig udnyttelse af marine eller andre naturressourcer.

Verdenstopmødet om Bæredygtig Udvikling i Sydafrika i 2002 vil være en ny mulighed for verdenssamfundet. Den danske regering vil arbejde for at etablere et nyt globalt partnerskab for bæredygtig udvikling. Et partnerskab, hvor der sikres en balance mellem behovet for vækst, behovet for en ligelig fordeling internt i lande, mellem lande og mellem generationer og behovet for miljøbeskyttelse. Et partnerskab, hvor de rige lande forpligter sig til øget bistand til bæredygtig udvikling. Det betyder også at Danmark konkret vil arbejde aktivt for en ny global aftale om miljø og udvikling, som kan skabe fornyet fremdrift i det globale miljøarbejde. Danmark vil få en central rolle og et stort ansvar i forbindelse med verdenstopmødet, der ventes at blive afholdt under det danske EU-formandskab i andet halvår af 2002. Det vil kræve en tæt koordination i Danmark, hvor regeringen vil give høj prioritet til aktiv inddragelse af civilsamfund og erhvervsliv. Opfølgningen på topmødet vil ligeledes blive prioriteret højt.

17. Offentlighedens deltagelse og Lokal Agenda 21

Et bæredygtigt samfund bygger på demokrati og åbenhed og på, at befolkningen deltager i beslutninger og tager ansvar. Alle dele af det danske samfund må arbejde engageret med, hvis bæredygtig udvikling skal føres ud i livet. Det forudsætter, at befolkningen har let adgang til information, mulighed for at deltage i beslutningsprocesserne og adgang til at klage – på miljøområdet og på andre områder.

Principperne fra Århuskonventionen bør også gælde i andre lande, hvis vi globalt set skal opnå bæredygtig udvikling. Danmark vil arbejde for, at disse principper indgår i en international aftale. Danmark understøtter også principperne i miljø- og udviklingsbi-standsprojekter. Det lokale Agenda 21 arbejde er også vigtigt for at føre en bæredygtig udvikling ud i livet.

Brundtland-rapporten fra 1988 og Rio-deklarationen fra 1992 gav det klare budskab, at aktiv offentlig deltagelse er en forudsætning for at opnå bæredygtig udvikling og løse verdens miljøproblemer. Der er i Danmark en lang tradition for at inddrage offentligheden i miljøarbejdet – en tradition, der er blevet udvidet og styrket med den såkaldte Århuskonvention.

Århuskonventionen fra 1998 er en international aftale om borgernes miljørettigheder. Den indebærer, at borgere og miljøorganisationer skal have adgang til informationer og til at deltage i beslutninger på miljøområdet - nye regler, handlingsplaner eller anden planlægning. Desuden er der adgang til at klage og til at rejse sager ved domstolene. Danmark har i september 2000 ratificeret Århuskonventionen som det første vestlige land. Det har blandt andet betydet, at miljøorganisationer har fået øget klageadgang i en række væsentlige miljølove, og at det generelle princip om at inddrage borgerne i planlægningen er blevet udvidet.

Mange af de problemer der skal findes løsninger på for at bevæge samfundet i en bæredygtig retning, har deres udgangspunkt i lokale aktiviteter. Det lokale Agenda 21-arbejde omfatter dels aktiviteter i kommunalt og amtsligt regi, dels aktiviteter i lokalområder drevet af virksomheder, organisationer og borgere. Aktiviteterne vedrører for eksempel ressourceforbrug, affaldshåndtering og miljøvenlig adfærd i forbindelse med drift af blandt andet kommunens service, virksomheders produktion og borgernes hverdag.

Lokal Agenda 21-aktiviteter finder sted i større eller mindre omfang i de fleste af landets kommuner og amter. I 2000 ændrede Folketinget planloven, og gav amter og kommuner pligt til at redegøre for deres strategi på lokal Agenda 21-området mindst hvert fjerde år.

Det lokale Agenda 21-arbejde skal fortsat medvirke til at opbygge en forståelse for, at bæredygtig udvikling må ses i et globalt og langsigtet perspektiv samtidig med, at der skal handles lokalt. Jo flere lokalt aktive borgere desto flere vil i dagligdagen handle for en mere bæredygtig udvikling.

Det folkelige engagement bliver også støttet med vejledning og viden om bæredygtige løsninger, formidlet af blandt andet grønne guider, naturvejledere og miljø- og energikontorer rundt om i landet.

Erfaringer fra blandt andet helhedsorienteret byfornyelse og kvarterløft viser, at det er muligt at engagere mange mennesker i lokale spørgsmål og opgaver. Forudsætningerne for vellykket borgerdeltagelse er, at der er klare relationer i samarbejdet, at der opnås synlige resultater, og at det er spændende at deltage. I et videre perspektiv er det vigtigt at sætte fokus på, hvordan alles deltagelse sikres.

En række ikke-statslige organisationer (NGO'er) har allerede nu bidraget aktivt med indspil omkring bæredygtig udvikling og Agenda 21 i Danmark.

DEBATSPØRGSMÅL:

- *Hvad skal der til for, at du vil engagere dig i debatter og beslutninger om bæredygtig udvikling?*
- *Hvad kan gøres for at sikre, at alle samfundsgrupper inddrages i beslutningsprocesserne?*
- *Hvilke lokale aktiviteter kan engagere dig selv og andre til at handle bæredygtigt i hverdagen?*
- *Hvordan kan virksomhederne have dialog med offentligheden om bæredygtighed i produktion og produkter?*

Mål og indsats 2001-2006

Danmark vil *internationalt arbejde for, at principperne i Århuskonventionen* bliver mere udbredt. Såvel de øvrige EU-lande som EU arbejder på at gennemføre konventionen. Danmark arbejder for, at EU's institutioner og procedurer bliver forpligtet til samme åbenhed og til at inddrage borgerne i viden og beslutninger på miljøområdet. Danmark vil også arbejde aktivt for, at Århuskonventionens principper gælder i globale og internationale forhandlinger, og afspejles i globale og internationale konventioner og retsakter. Rio+10 vil være en betydelig lejlighed til at undersøge, om Århuskonventionen kan blive en model i global sammenhæng for at udmønte om Rio-deklarationens princip 10 om borgernes adgang til deltagelse i miljøspørgsmål.

Danmark vil aktivt *støtte lande i Øst- og Centraleuropa* med at ratificere og gennemføre Århuskonventionen og støtte NGO-aktiviteter i disse lande. Endelig inddrager Danmark principperne fra Århuskonventionen, i den miljøbistand Danmark yder til udviklingslandene.

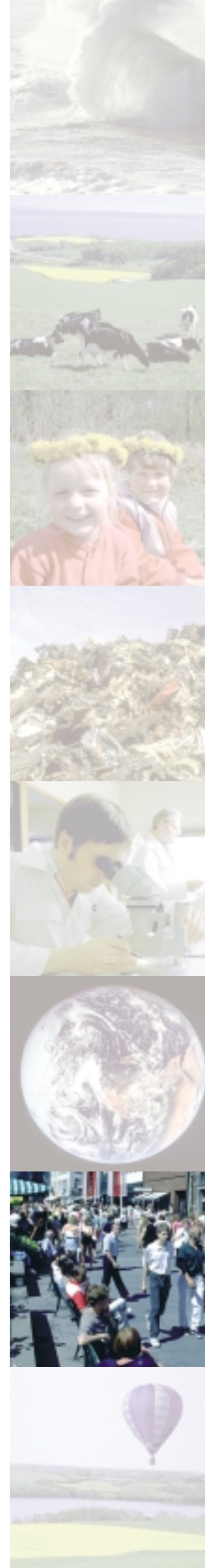
Regeringen vil arbejde for, at *Århuskonventionens principper* skal gælde generelt, det vil sige også uden for miljøområdet. Det gælder både for den statslige forvaltning og for forvaltningsområder i amter og kommuner.

Regeringen vil arbejde for, at borgerne kan deltage aktivt i arbejdet med bæredygtig udvikling og at der *gives adgang til let forståelig information og baggrundsviden*. I forlængelse af denne strategi vil der blive fastlagt et sæt af *ationale indikatorer for bæredygtig udvikling*.

Regeringen vil understøtte initiativer og metoder til at *forbedre borgernes muligheder for at deltage i beslutningsprocesser*. Et konkret område kan være i forbindelse med beslutninger om at udsætte genetisk modificerede organismer. Det er også vigtigt, at borgerne kender deres muligheder for at påvirke beslutningsprocesserne. Miljø- og Energiministeriet vil derfor i løbet af 2001 gennemføre en kampagne om borgernes miljøretigheder.

Det er vigtigt, at alle bidrager til at informere om aktiviteterets betydning for miljøet. Derfor bør *virksomheder informere om deres miljøarbejde*, så borgerne i nærheden af virksomheden kan få viden om, hvordan virksomheden påvirker miljø og sundhed eller bruger ressourcer. Det kan være i form af grønne regnskaber og oplysninger fra deres miljøledelsessystemer.

Lokal Agenda 21-aktiviteter bør yderligere fremmes. Det kan blandt andet ske ved at der i det lokale Agenda 21-arbejde opstilles *lokale indikatorer for bæredygtig udvikling*. Lokale indikatorer kan medvirke til at belyse resultater af det lokale Agenda 21-arbejde i et område eller en kommune, og give mulighed for at sammenligne med tilsvarende aktiviteter i andre områder, kommuner eller amter. Staten vil løbende vejlede, inspirere og formidle erfaringer om lokal Agenda 21-strategier og aktiviteter.

18. Gennemførelse, overvågning af fremskridt og opfølgning

Dette er et forslag til Danmarks strategi for bæredygtig udvikling. For at føre strategien ud i livet er der behov for et aktivt samspil og dialog mellem en lang række aktører blandt myndigheder og i privat regi. Der skal ske en indsats på både nationalt og lokalt niveau, fra aktører i sektorerne og fra borgerne for at nå målene i denne strategi. Et system med indikatorer skal medvirke til at følge fremskridt med at nå strategiens mål.

Gennemførelse - et fælles ansvar

Den nationale strategi foreligger i juni 2001. Strategien er startskuddet til, at konkrete initiativer i strategien sættes i gang. Desuden har strategien et tværsektorielt sigte: Strategien lægger rammerne for de hensyn, der skal tages, når kommende strategier og handlingsplaner udarbejdes og gennemføres.

Som led i udmøntningen af strategien vil en række konkrete handlingsplaner og delstrategier - blandt andet Grøn erhvervsstrategi, Handlingsplan for biologisk mangfoldighed og Strategi for miljø og sundhed - give de mere konkrete initiativer og handlinger for at nå mod bæredygtig udvikling inden for de pågældende områder.

Men det er ikke nok, at der laves handlingsplaner og strategier. Strategierne skal føres ud i livet. Det er vigtigt, at aktørerne i de enkelte sektorer tager ansvar og fremmer strategiens mål og gennemfører indsatser inden for deres egne områder. Målene om at bryde sammenhængen mellem vækst og påvirkning af miljøet, integrere miljøhensyn i sektorer og sikre en bæredygtig udvikling er vigtige, og bør indgå i sektorenes videre arbejde.

Løbende dialog og offentlig deltagelse er vigtig for at gennemføre strategiens mål. Dialog om strategiens rammer, mål, styringsmidler og tværgående temaer er vigtig for at udvikle relevante løsninger og skabe forankring i sam-

fundet. Aktiv deltagelse af aktører på forskellige niveauer i samfundet er nødvendig. Regeringen vil arbejde for, at den dialog, der er indledt i strategiens tilblivelsesfase, fortsætter og bliver udbygget. En vigtig opgave for sektorerne vil være at etablere dialog og samarbejde med NGO'er om at gennemføre strategien.

Mange NGO'ere gør allerede en betydelig indsats for at fremme en bæredygtig udvikling og kan få en udvidet rolle i forbindelse med gennemførelse af strategien, blandt andet som sparringspartner for virksomheder og myndigheder og som "forbindelsesled" til den brede befolkning. Det gælder både grønne organisationer, erhvervsorganisationer og andre interesseorganisationer. NGO'er bør gives mulighed for at deltage i at gennemføre strategien - både på lokalt, regionalt og nationalt niveau. Der vil være behov for at udvikle koncepter for forpligtende samarbejde mellem relevante aktører.

Overvågning og opfølgning - fra mål til resultat

Bæredygtig udvikling er en langsigtet proces med langsigtede mål, og det er nødvendigt at have overblik over, om udviklingen går i den rigtige retning, og der nås resultater. Regeringen vil derfor løbende overvåge og rapportere om, hvordan det går med at gennemføre strategien og opnå resultater, der går i retning af bæredygtig udvikling. Det giver mulighed for at tage eventuelle nødvendige initiativer og justere kursen for at imødegå en negativ udvikling.

Indikatorer vil være et udgangspunkt for at rapportere om fremskridt mod en bæredygtig udvikling. Regeringen vil i sammenhæng med strategien udvikle et sæt af indikatorer, der kan følge udviklingen i forhold til vigtige mål og indsatser i strategien for bæredygtig udvikling.

Det kan i forlængelse af de indikatorer for bæredygtig udvikling, der er udarbejdet internationalt, overvejes at etablere såvel et mindre antal overordnede nøgleindikatorer som et sæt af indikatorer, der retter sig mod hvert af strategiens indsatsområder. Indikatorerne skal udvælgges, så de fokuserer på udvikling og resultater i forhold til strategiens mål om bæredygtig udvikling.

Et endeligt sæt af indikatorer vil blive fastlagt på baggrund af en debatfase, og indikatorerne vil blive afrapporteret løbende.

Justering - tidssvarende politik

På baggrund af de løbende rapporter om resultater med at gennemføre strategien vil regeringen tage initiativ til at vurdere og justere strategien for bæredygtig udvikling hvert femte år fra vedtagelsen. Derved kan den næste, justerede udgave af strategien ligge klar til en mulig FN-begivenhed 5 år efter Rio+10 verdenstopmødet. Den justerede strategi vil indeholde forslag til mål og indsats i næste periode, samt vurdere om der er behov for nye indsatsområder.

